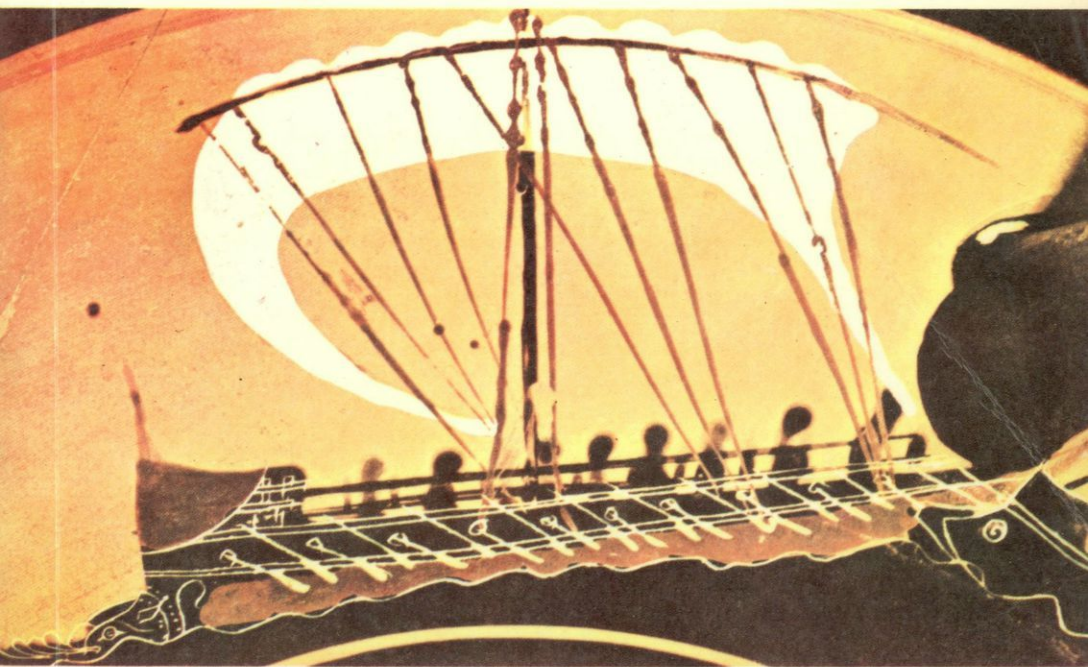


ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΜΑΤΕΡΟΥ - ΓΛΥΤΣΗ

# ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ Δ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ



ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΑΘΗΝΑ 1982

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής



# ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

## ΙΣΤΟΡΙΑ Δ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

Με απόφαση τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως τὰ διδακτικά βιβλία τοῦ δημοτικοῦ, τοῦ γυμνασίου καί τοῦ λυκείου τυπώνονται ἀπό τόν Ὀργανισμό Ἐκδόσεως Διδακτικῶν Βιβλίων καί μοιράζονται ΔΩΡΕΑΝ.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Με απόφαση της Ελληνικής κυβέρνησης, καθιερώθηκε το εθνικό βιβλίο του σχολείου, του γυμνασίου και του λύκειου. Το βιβλίο αυτό γράφτηκε στη σειρά εκδόσεων της «Σχολής Μωραΐτη»

42144

ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΜΑΤΕΡΟΥ-ΓΛΥΤΣΗ

# ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ Δ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ — ΑΘΗΝΑ 1982



### **Σ' αυτό τό βιβλίό θά διαβάσεις:**

1. γιά τή χρονολογία καί τίς πηγές τῆς ἱστορίας·
2. γιά τά προϊστορικά χρόνια·
3. γιά τούς Κρητες·
4. γιά τούς Ἀχαιοús·
5. γιά τίς ἑλληνικές ἀποικίες·
6. γιά τή Σπάρτη·
7. γιά τήν Ἀθήνα·
8. γιά τή θρησκευτική ζωή τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων·
9. γιά τούς Περσικούς πολέμους·
10. γιά τήν ἡγεμονία τῶν Ἀθηνῶν·
11. γιά τόν Πελοποννησιακό πόλεμο·
12. γιά τήν ἡγεμονία τῆς Σπάρτης·
13. γιά τήν ἡγεμονία τῆς Θήβας·
14. γιά τήν ἡγεμονία τῆς Μακεδονίας·
15. γιά τό ἔργο τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου·



### **Ὕμνος στὸν ἥλιο τῆς Ἑλλάδας**

*Πατρίδα σάν τόν ἥλιο σου ἥλιος ἄλλοῦ δέ λάμπει.  
Πῶς εἰς τό φῶς σου λαχταροῦν ἡ θάλασσα κι οἱ κάμποι,  
πῶς λουλουδίζουν τά θοννά, τά δάση, οἱ λαγκαδιές,  
στέλνοντάς σου θυμίαμα μυριάδες μυρωδιές!  
Ἄφρολογοῦν οἱ ρεματιές καί λαχταρίζει ἡ λίμνη,  
χίλιες πουλιῶν λαλιές ἤχοῦν, τῆς ὁμορφιάς σου ὕμνοι.*

**Λ. ΜΑΒΙΛΗΣ**



## ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

### ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ – ΠΗΓΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

#### 1. Ἡ Ἱστορία πού θά μάθεις

Στήν τετάρτη τάξη θά μάθεις τήν ἱστορία τῶν Ἑλλήνων, πού ἔζησαν στήν ἴδια χώρα πού ζεῖς καί σύ τώρα, ἀλλά σέ μιά ἄλλη ἐποχή, στήν ἀρχαιότητα. Βλέπεις πώς δυό λέξεις εἶναι ἀραιά γραμμένες. Πρέπει νά σοῦ τίς ἐξηγήσω.

Ἡ ἱστορία εἶναι μιά διήγηση. Διηγεῖται καί ἐξηγεῖ πῶς ἔζησαν οἱ ἄνθρωποι τά περασμένα χρόνια· δηλ. μᾶς δίνει πληροφορίες γιά τόν πολιτισμό τους.

Ἡ ἀρχαιότητα εἶναι ἓνα κομμάτι, μιά μεγάλη περίοδος τῆς ἱστορίας.

#### 2. Χρονολογία

Γιά νά σοῦ διηγηθῶ ὅμως τά περασμένα γεγονότα, πρέπει πρῶτα πρῶτα νά σοῦ πῶ πότε ἀκριβῶς ἔγιναν. Πρέπει νά τά τοποθετήσω μέσα στό χρόνο, νά τοῦς δώσω μιά ἡμερομηνία. Αὐτό κάνουν καί οἱ ἱστορικοί πού δουλεῖα τους εἶναι νά μελετοῦν καί νά γράφουν τήν ἱστορία.

Νά θυμᾶσαι ὅτι ὡς βάση, ὡς ἀρχή, παίρνουν τή γέννηση τοῦ Χριστοῦ, πού εἶναι ἓνα πολύ σπουδαῖο γεγονός γιά ὅλους τούς χριστιανούς. Ἔτσι, τά χρόνια χωρίζονται σέ δύο μεγάλες ἐποχές:

Τά χρόνια μετά τή γέννηση τοῦ Χριστοῦ, ἀποτελοῦν τή μετὰ Χριστόν ἐποχή. Τά χρόνια, πού πέρασαν πρὶν ἀπό τή γέννηση τοῦ Χριστοῦ, ἀποτελοῦν τήν πρὸ Χριστοῦ ἐποχή.

Γιά παράδειγμα: ὅταν λέω ὅτι τώρα ζοῦμε στό ἔτος 1982 ἐννοῶ ὅτι πέρασαν χίλια ἐννιακόσια ὀγδόντα ἓνα χρόνια ἀπό τή γέννηση τοῦ Χριστοῦ ὡς σήμερα.

Ἦταν γράφω ὅτι ἡ μάχη τοῦ Μαραθῶνα ἐγίνε τό ἔτος 490 πρὶν ἀπό τή γέννηση τοῦ Χριστοῦ, ἐννοῶ ὅτι ἐγίνε τετρακόσια ἐγενήντα χρόνια, πρὶν νά γεννηθεῖ ὁ Χριστός.

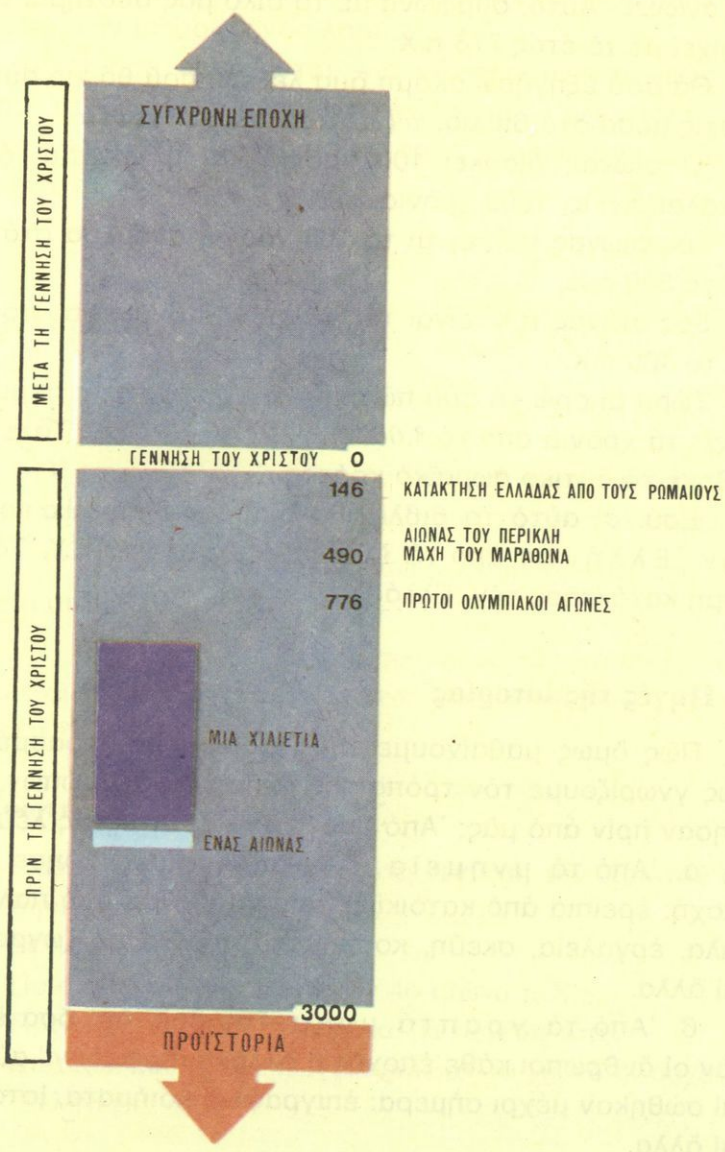
Τά χρόνια, πού ἀκολούθησαν τή γέννηση τοῦ Χριστοῦ, τά μετροῦμε κανονικά, δηλ. ἓνα – δύο – τρία... καί φτάνουμε τό χίλια ἐννιακόσια ὀγδόντα δύο. Δίπλα σέ κάθε χρόνο βάζουμε τό σημάδι (*μ.Χ.*) πού σημαίνει μετὰ Χριστόν.

Τά χρόνια, πού πέρασαν πρὶν τή γέννηση τοῦ Χριστοῦ, τά μετροῦμε ἀνάποδα. Λέμε 400 – 399 – 398 – 397 ... χρόνια, πρὶν νά γεννηθεῖ ὁ Χριστός. Δίπλα γράφουμε τό σημάδι (*π.Χ.*), πού σημαίνει πρὸ Χριστοῦ. Ἐνα γεγονός πού ἐγίνε τό 400 π.Χ. εἶναι παλιότερο ἀπό ἓνα ἄλλο πού συνέβηκε τό 397 π.Χ.

Αὐτό τό χρονολογικό σύστημα τό χρησιμοποιοῦμε ἐμεῖς οἱ χριστιανοί. Εἶναι τό χριστιανικό σύστημα.

Καταλαβαίνεις ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι δέ μετροῦσαν οὔτε μετροῦν τό χρόνο μέ τό ἴδιο χρονολογικό σύστημα.

Οἱ Ἕλληνες στήν ἀρχαιότητα ἀρχίζαν νά μετροῦν τό χρόνο ἀπό τό ἔτος πού ἀναφέρονται οἱ πρῶτοι Ὀλυμπια-



κοί ἀγῶνες. Αὐτό, σύμφωνα μέ τό δικό μας σύστημα, ἀντιστοιχεῖ μέ τό ἔτος 776 π.Χ.

Θά σοῦ ἐξηγήσω ἀκόμη δύο λέξεις, πού θά τίς συναντήσεις μέσα στό βιβλίο: *αἰῶνας καί χιλιετία*.

Ὁ αἰῶνας διαρκεῖ 100 χρόνια καί ἡ χιλιετία, ὅπως καταλαβαίνεις, 1000 χρόνια.

6ος αἰῶνας π.Χ. εἶναι τά 100 χρόνια ἀνάμεσα στό 600 καί τό 500 π.Χ.

5ος αἰῶνας π.Χ. εἶναι τά 100 χρόνια ἀνάμεσα στό 500 καί τό 400 π.Χ.

Τώρα μπορῶ νά σοῦ πῶ ὅτι ἡ ἀρχαιότητα περιλαμβάνει τά χρόνια ἀπό τό 3.000 π.Χ. ὡς τό 476 μ.Χ. Τότε διαλύθηκε τό δυτικό ρωμαϊκό κράτος.

Ἐσύ, σ' αὐτό τό βιβλίο θά διαβάσεις τήν ἱστορία τῶν Ἑλλήνων ἀπό τό 3.000 π.Χ. ὡς τό 146 π.Χ. Τότε ἡ Ρώμη κατάκτησε τήν Ἑλλάδα.

### 3. Πηγές τῆς ἱστορίας

Πῶς ὅμως μαθαίνουμε τήν ἱστορία τῶν περασμένων; Πῶς γνωρίζουμε τόν τρόπο τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων, πού ἐζησαν πρὶν ἀπό μᾶς; Ἀπό δύο πηγές, ὅπως τίς λέμε:

α. Ἀπό τά μνημεῖα, δηλ. ἀπ' ὅσα μᾶς ἄφησε κάθε ἐποχή: ἐρείπια ἀπό κατοικίες, ἀπό ναούς καί ἀπό παλάτια, ὄπλα, ἐργαλεῖα, σκεύη, κοσμήματα, ἀγγεῖα μέ ζωγραφιές καί ἄλλα.

β. Ἀπό τά γραπτά μνημεῖα, δηλ. ἀπ' ὅσα ἔγραψαν οἱ ἀνθρωποὶ κάθε ἐποχῆς ἢ ἄλλοι ἀνθρωποὶ γι' αὐτούς καί σώθηκαν μέχρι σήμερα: ἐπιγραφές, ποιήματα, ἱστορίες καί ἄλλα.

Καταλαβαίνεις, λοιπόν, ὅτι ὅσο πιοῦ πολλά μνημεῖα καί

μάλιστα γραπτά μνημεία διαθέτουμε, τόσο καλύτερα γνωρίζουμε τήν ιστορία ενός λαοῦ.

Αὐτοί πού ἐργάζονται, γιά νά φέρουν στό φῶς τοῦ ἡλίου τά θαμμένα μέσα στή γῆ μνημεία, λέγονται ἀρχαιολόγοι καί οἱ ἐργασίες τους ἀρχαιολογικές ἀνασκαφές.

### **Νά θυμᾶσαι:**

Ἡ ιστορία περιγράφει καί ἐξηγεῖ τή ζωή τῶν ἀνθρώπων πού ἔζησαν πρὶν ἀπό μᾶς.

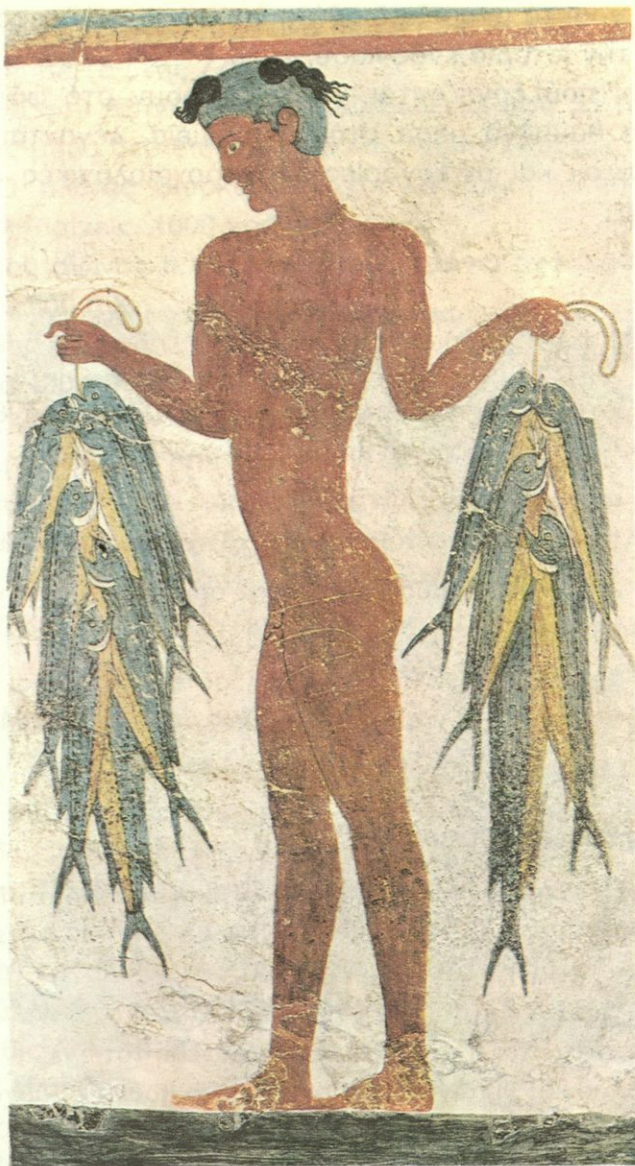
Οἱ ιστορικοί γράφουν τήν ιστορία, ἀφοῦ μελετήσουν προσεχτικά δύο πηγές, τά μνημεία καί τά γραπτά μνημεία.

Ἡ χρονολογία τούς βοηθάει νά ὀρίζουν τά γεγονότα μέσα στό χρόνο.

Ἡ ἀρχαιότητα εἶναι μία περίοδος τῆς ιστορίας, πού περιλαμβάνει τά χρόνια ἀνάμεσα στό 3.000 π.Χ. καί στό 476 μ.Χ.

### **Ἐρωτήσεις – Ἐργασίες**

1. Πόσα χρόνια πέρασαν ἀπό τή γέννηση τοῦ Χριστοῦ ὡς σήμερα;
2. Σέ ποιόν αἰῶνα ζοῦμε;
3. Ποιά χρόνια ἀποτελοῦν τόν 4ο αἰῶνα π.Χ.;
4. Πότε τελειώνει ἡ ἀρχαιότητα; Τί συνέβη τότε;
5. Διάβασε καί γράψε πῶς μετροῦσαν τό χρόνο οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες.



Ψαράς. Από τοιχογραφία της Θήρας

### ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

#### (ΧΡΟΝΙΑ ΧΩΡΙΣ ΓΡΑΦΗ)

Πρὶν ἀρχίσω τὴ διήγησή μου γιὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες, θέλω νὰ σοῦ μιλήσω λίγο γιὰ τὰ προϊστορικά χρόνια.

Δέν πρέπει ποτέ νὰ ξεχάσεις ὅτι ὁ πολιτισμός τῶν ἀνθρώπων βασίστηκε πάνω στήν πρόοδο καί στίς ἀνακαλύψεις, πού ἔκαναν οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι, σιγά σιγά, μέ χίλιους κόπους καί ταλαιπωρίες, στό διάστημα τῶν προϊστορικῶν χρόνων.

Δυστυχῶς, δέν ἔχουμε κανένα γραπτό μνημεῖο, πού θά μᾶς βοηθοῦσε νὰ γνωρίσουμε καλύτερα τόν τρόπο τῆς ζωῆς τους, γιατί οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι δέν ἤξεραν νὰ χρησιμοποιοῦν τή γραφή.

Γι' αὐτό καί οἱ ἱστορικοί ὀνόμασαν τὰ χρόνια, γιὰ τὰ ὁποῖα δέν ἔχουμε κανένα γραπτό μνημεῖο, προϊστορικά χρόνια, ἐνῶ τὰ ἄλλα, γιὰ τὰ ὁποῖα ἔχουμε γραπτές μαρτυρίες, τὰ ὀνόμασαν ἱστορικά χρόνια.

Τίς πληροφορίες γιὰ τή ζωή τῶν πρώτων ἀνθρώπων τίς παίρνουμε ἀπό τὰ μνημεῖα πού μᾶς ἄφησαν. Ἀπό κατοι-

κίες, σκεύη, όπλα, έργαλειά και από όμορφες ζωγραφίες, πού βρέθηκαν σέ μερικές σπηλιές, πάνω στους τοίχους.

Τά προϊστορικά χρόνια τά χωρίζουμε σέ τρεις έποχές: στήν παλαιολιθική έποχή, στή νεολιθική έποχή και στήν έποχή του μετάλλου.

## **1. Παλαιολιθική έποχή (600.000-8.000 π.Χ.)**

Τά πολύ παλιά χρόνια ή πατρίδα μας ήταν σκεπασμένη μέ αρκετά δάση. Έκανε φοβερό κρύο. Οί άνθρωποι ζούσαν όμαδικά μέσα στις σπηλιές και ζέσταιναν τό κορμί τους μέ τά δέρματα τών ζώων, πού κυνηγοΰσαν. Κύρια άσχολία είχαν τό κυνήγι και τό ψάρεμα.

Γιά νά φτιάξουν τά όπλα και τά έργαλειά, πού τούς ήταν χρήσιμα, πελεκοΰσαν τίς πέτρες τή μία μέ τήν άλλη και τούς έδιναν ένα χοντροκομμένο σχήμα.

Η πέτρα (ό λίθος) ήταν τό μόνο ύλικό πού χρησιμοποιούσαν για τίς κατασκευές τους, γι' αυτό και οί ιστορικοί όνόμασαν αυτή τήν περίοδο τής προϊστορίας παλαιολιθική έποχή ή έποχή του άκατέργαστου λίθου.

Αυτή ή έποχή κράτησε πολλές χιλιετίες κι ήταν ή μεγαλύτερη περίοδος τής προϊστορίας.

Οί άνθρωποι τότε ήξεραν ν' ανάβουν φωτιά για νά ζεσταίνονται, νά φωτίζουν τή σπηλιά, νά ψήνουν τό φαγητό τους και νά κρατοΰν μακριά τά άγρια ζώα.

Πολλές φορές, κλεισμένοι μέσα στις σπηλιές, δοκίμαζαν νά σχεδιάσουν πάνω στους θράχους εικόνες ζώων ή ανθρώπινες φιγούρες.

Σέ σπήλαια τής Μακεδονίας, τής Θεσσαλίας, τής Ήπειρου, τής Πελοποννήσου και τών Βόρειων Σποράδων, βρέθηκαν εκατοντάδες έργαλειά και άλλα αντικείμενα,



πού είχαν χρησιμοποιήσει οι άνθρωποι της παλαιολιθικής εποχής.

## 2. Νεολιθική εποχή (8.000-2.800 π.Χ.)

Τά χρόνια περνούσαν. Τό κρύο ύποχώρησε καί ό καιρός άρχισε νά ζεσταίνει. Οί άνθρωποι έμαθαν σιγά σιγά νά λειαίνουν τίς πέτρες καί νά φτιάχνουν έργαλεία πιό μικρά καί πιό εύχρηστα. Ή εποχή αύτή της προϊστορίας όνομάζεται νεολιθική εποχή ή εποχή του κατεργασμένου λίθου.

Αύτή τήν εποχή, οί άνθρωποι έμαθαν κάτι πολύ σπουδαίο: νά καλλιεργούν τή γή. Έσπειραν καί περιμένοντας τό θερισμό, αναγκάστηκαν νά σταματήσουν τή μετακίνηση καί νά εγκατασταθοῦν κάπου μόνιμα.

Άπό κυνηγοί καί ψαράδες έγιναν γεωργοί καί κτηνοτρόφοι. Ήμέρωσαν τό πρόβατο, τήν κασίκα, τό άλογο καί τό γουρούνι γιά τίς ανάγκες τους.

Έτσι δημιουργήθηκαν τά πρώτα χωριά, οί πρώτοι συνοικισμοί, πού συνήθως γίνονταν κοντά σέ πηγές ή κοντά σέ μεγάλα ποτάμια.

Πολλοί άνθρωποι ζούσαν μέσα σέ καλύβες ή σέ κατοικίες, πού έφτιαχναν μέσα στίς λίμνες, επάνω σέ πασσάλους. Μιά κινητή γέφυρα τούς ένωνε μέ τήν κοντινή ξηρά. Αύτές ήταν οί λιμναίες κατοικίες, πού τούς προφύλαγαν από τά άγρια ζώα.

Ήξεραν νά ύφαίνουν ζεστά μάλλινα ύφάσματα καί νά φτιάχνουν πήλινα άγγεία, γιά νά συγκεντρώνουν τά προϊόντα, πού τούς έδινε ή γή. Τά άγγεία ήταν, βέβαια, άτεχνα στήν αρχή, σιγά σιγά όμως τά βελτίωσαν καί τά στόλισαν μέ όμορφα σχέδια καί ζωγραφιές.



α) Πέτρινα εργαλεία πού χρησιμοποιούσε ό άνθρωπος τής παλαιολιθικής εποχής.

β) Πέτρινα εργαλεία πού χρησιμοποιούσε ό άνθρωπος τής νεολιθικής εποχής.

*(Εύκολα μπορείς νά κάμεις τή σύγκριση καί νά βρεις τή διαφορά).*

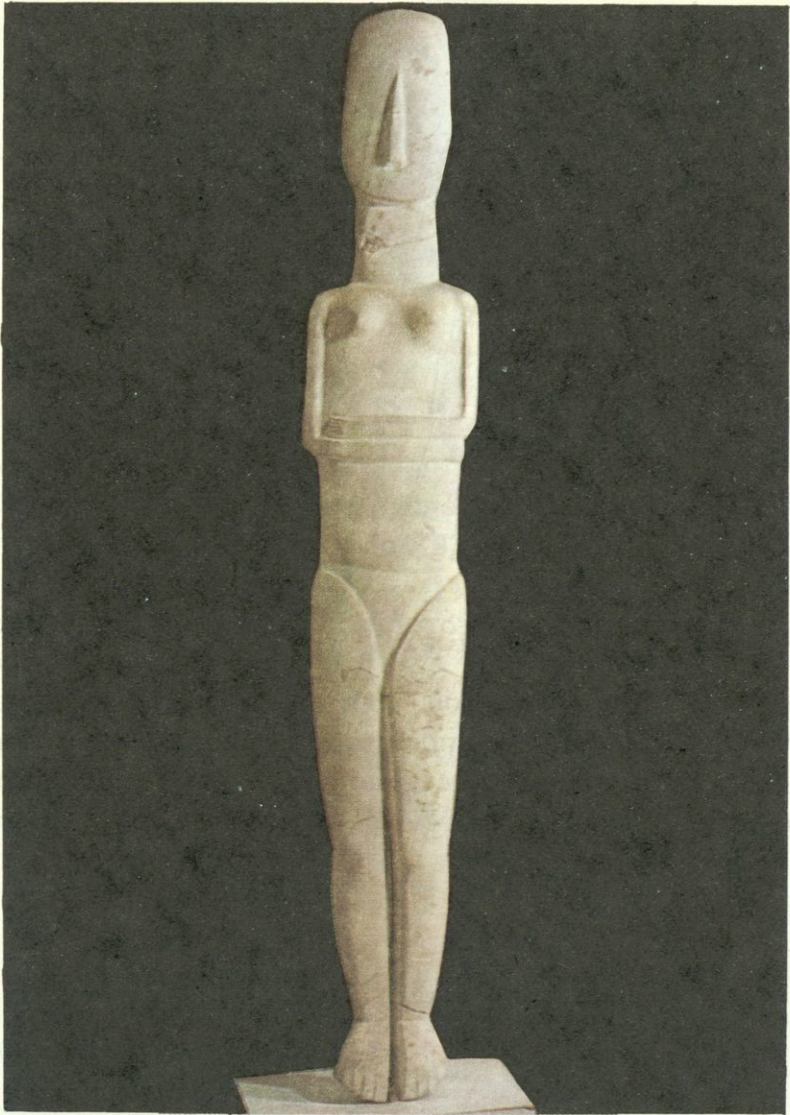
Στή Θεσσαλία, στήν Άνατολική Στερεά, στήν Άργολίδα καί στήν Κορινθία, βρέθηκαν οί περισσότεροι συνολισμοί τών ανθρώπων, πού έζησαν στήν Έλλάδα τή νεολιθική έποχή.

### 3. Έποχή τοῦ μετάλλου (2.800-1.100 π.Χ.)

Πέρασαν πολλοί αιώνες. Τό ανθρώπινο μυαλό δέ σταμάτησε νά σκέπτεται τρόπους, πού θά έκαναν τή ζωή τοῦ ανθρώπου ασφαλέστερη καί άνετότερη.

Οί άνθρωποι έμαθαν ν' ανοίγουν όρυχεΐα καί νά βγάζουν μέταλλα, γιά νά φτιάξουν όπλα καί εργαλεία μεγαλύτερης άντοχής.

Τό πρώτο μέταλλο πού χρησιμοποίησαν ήταν ό χαλκός, ύστερα ό κασίτερος. Μέ τήν ανάμειξη τών δύο μετάλλων έφτιαξαν τόν μπρούντζο. Τελευταία χρησιμοποίησαν τό σίδερο.



**Τό άγαλματάκι φτιάχτηκε στίς Κυκλάδες 2000 χρόνια πρίν νά γεννηθεῖ ὁ Χριστός**



Ἡ ἐποχή αὐτὴ τῆς προϊστορίας ὀνομάζεται ἐποχὴ τοῦ μετὰλλου. Τὴν ἐποχὴ αὐτὴ, ἀναπτύχθηκαν πολιτισμοὶ στὴν ἠπειρωτικὴ Ἑλλάδα, στὶς Κυκλάδες καὶ στὴν Κρήτη.

Ἄν τώρα σκεφτεῖς ὅτι ἡ προϊστορία κράτησε ἑκατοντάδες χιλιάδες χρόνια, ἐνῶ ἡ ἱστορικὴ περίοδος ἄρχισε στὴν Ἑλλάδα ἐδῶ καὶ 3.000 χρόνια περίπου, θὰ καταλάβεις τὴν ἀπεραντοσύνη τῆς προϊστορίας. Μπροστὰ τῆς ἡμετέρας περιόδου τῆς ἱστορίας φαίνεται πολὺ σύντομη, ὅπως φαίνεται ἕνας χρόνος μπροστὰ σ' ἕναν αἰῶνα.

### **Νὰ θυμᾶσαι:**

Στὰ προϊστορικά χρόνια οἱ ἄνθρωποι δὲ γνώριζαν τὴ γραφή.

Χωρίζουμε τὰ προϊστορικά χρόνια σὲ τρεῖς ἐποχές.

Στὴν παλαιολιθικὴ ἐποχὴ οἱ ἄνθρωποι ἦταν κυ-

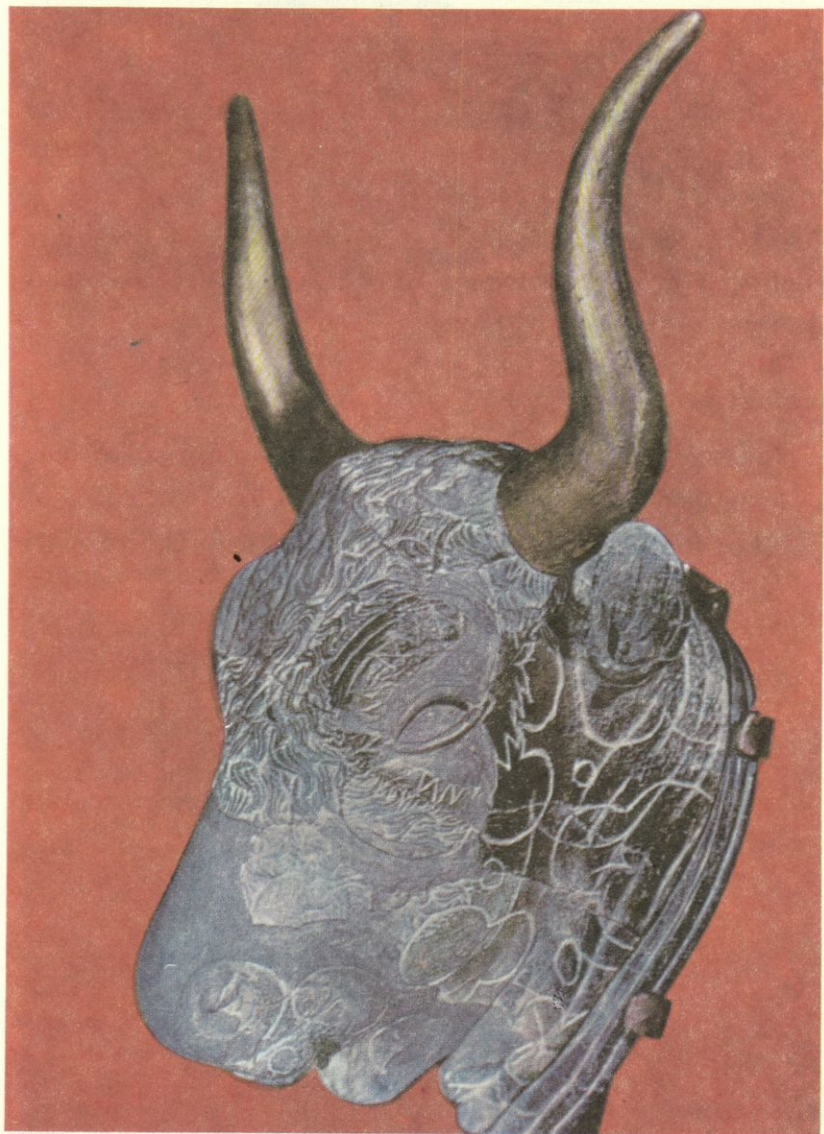
νηγοί. Ζούσαν σέ σπηλιές, χρησιμοποιούσαν λίθινα εργαλεία καί γνώριζαν τή χρήση τῆς φωτιᾶς.

Στή νεολιθική ἐποχή οἱ ἄνθρωποι ἔγιναν γεωργοί καί κτηνοτρόφοι. Ἔχτισαν τούς πρώτους συνοικισμούς καί τίς πρώτες λιμναῖες κατοικίες.

Στήν ἐποχή τοῦ μετάλλου οἱ ἄνθρωποι χρησιμοποίησαν γιά τά εργαλεία καί τά ὄπλα τους πρώτα τό χαλκό καί ὕστερα τόν μπροῦντζο.

### **Ἐρωτήσεις – Ἐργασίες**

1. Σέ ποιά ἐποχή οἱ ἄνθρωποι ζούσαν σέ σπήλαια; Σέ συνοικισμούς;
2. Πῶς ἔδρισκαν τήν τροφή τους οἱ ἄνθρωποι τῆς παλαιολιθικῆς ἐποχῆς; Πῶς τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς;
3. Σέ ποιά διαμερίσματα τῆς χώρας μας βρέθηκαν ἐρείπια ἀπό συνοικισμούς τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς; Προσπάθησε νά βρεῖς εἰκόνες ἀπό τέτοιους προϊστορικούς συνοικισμούς.
4. Διάβασε καί γράψε ποιά ζῶα ζούσαν τά προϊστορικά χρόνια στήν πατρίδα μας.



Ὁ ταῦρος ἦταν τὸ ἱερό ζῷο τῶν Κρητῶν.

**ΚΡΗΤΕΣ: ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΝΑΥΤΙΚΟΙ****1. Οί Κρήτες καί ή θάλασσα**

Στ' ὄμορφο νησί τῆς Κρήτης, μέ τά ψηλά βουνά καί τίς μικρές πεδιάδες, ζοῦσε ανάμεσα στό 3.000 καί τό 1.450 π.Χ. ἕνας χαρούμενος καί εἰρηνικός λαός. Ἄνῆκε στή μεσογειακή φυλή κι εἶχε ἔρθει ἀπό τή γειτονική Μικρά Ἀσία.

Οἱ κάτοικοι τοῦ νησιοῦ πολύ γρήγορα στράφηκαν στή θάλασσα. Ναυπήγησαν ἰστιοφόρα καί ξανοίχτηκαν στό πέλαγος. Ἔγιναν ναυτικοί καί ἔμποροι. Ἡ θέση τῆς Κρήτης τοὺς βοήθησε νά ἔρθουν σ' ἐπαφή μέ ὄλους τοὺς πολιτισμένους λαούς τῆς Ἀνατολῆς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Γιατί ἡ Κρήτη βρίσκεται σχεδόν σέ ἴση ἀπόσταση ἀπό τρεῖς ἠπείρους: τήν Εὐρώπη, τήν Ἀσία καί τήν Ἀφρική.

Οἱ Κρήτες πουλοῦσαν στήν Αἴγυπτο, στή Μ. Ἀσία καί στά νησιά τοῦ Αἰγαίου πελάγους τά προϊόντα τῆς γῆς τους, τό κρασί, τό λάδι καί τά ὄμορφα πῆλινα ἀγγεῖα, πού ἔφτιαχναν οἱ τεχνίτες τους. Στήν πατρίδα τους ἔφερναν σιτάρι, μέταλλα κι ὅ,τι ἄλλο εἶχαν ἀνάγκη.

Ἔτσι, οἱ Κρήτες μέ τό ἐμπόριο πρόκοψαν, ἔγιναν θαλασσοκράτορες καί γέμισαν μέ πλοῦτο καί δύναμη τό καταπράσινο νησί τους.

## 2. Ἡ ἱστορία τῆς Κρήτης

Ἄπό τό 2.500 ὡς τό 1.700 π.Χ. τήν Κρήτη τήν κυβερνοῦσαν ἡγεμόνες πού εἶχαν χωρίσει τό νησί σέ μικρά κράτη.

Γύρω στό 1.700 π.Χ. ἕνας δυνατός σεισμός κατάστρεψε τά παλάτια τῶν ἡγεμόνων. Οἱ Κρήτες δέν ἔχασαν τό θάρρος τους. Ἐχτισαν καινούρια ἀνάκτορα μεγαλύτερα καί λαμπρότερα.



**Ὁ πρίγκιπας μέ τά κρίνα**

(Ἄπό τίς τοιχογραφίες τοῦ ἀνακτόρου τῆς Κνωσοῦ)

Στό κέντρο τῆς βόρειας πλευρᾶς τοῦ νησιοῦ, στήν Κνωσό, κοντά στό σημερινό Ἡράκλειο, οἱ ἡγεμόνες ἀπόκτησαν μεγάλη δύναμη καί ἀνακηρύχτηκαν βασιλιάδες. Σιγά σιγά ἔγιναν κυρίαρχοι σέ ὅλη τήν Κρήτη. Κυβέρνησαν ἀπό τό 1.700 ὡς τό 1.450 π.Χ. καί οἱ περισσότεροι εἶχαν τό ὄνομα Μίνως.

Στό διάστημα αὐτό οἱ Κρήτες ἀνάπτυξαν ἕνα θαυμάσιο πολιτισμό, πού ἔμεινε στήν ἱστορία γνωστός μέ τό ὄνομα μινωικός πολιτισμός.





Ἡ «θεά μέ τά φίδια», μεγάλη γυναικεία θεότητα τῆς μινωικῆς Κρήτης

Τότε πού τό νησί γνώριζε τή μεγαλύτερή του δόξα καί εὐημερία, ἦρθε ἀναπάντεχα ἡ καταστροφή. Ἕνας τρομερός σεισμός ἀπό μιά τρομακτική ἔκρηξη τοῦ ἡφαιστείου τῆς γειτονικῆς Θήρας ἐξαφάνισε τόν πολιτισμό τῶν Κρητῶν. Ἡ Κνωσός καταστράφηκε. Τά παλάτια δέν ξαναχτίστηκαν. Σέ λίγο ἦρθαν ἀπό τήν Ἑλλάδα Ἀχαιοί καί ἡ ἐξουσία τοῦ νησιοῦ πέρασε στά χέρια τους.

### 3. Ὁ πολιτισμός τῶν Κρητῶν

Ὅσα γνωρίζουμε γιά τόν πολιτισμό τῶν Κρητῶν, τά ὀφείλουμε στίς ἀνασκαφές, πού ἔκανε στήν Κνωσό ὁ Ἄγγλος ἀρχαιολόγος Ἐβανς ἐδῶ καί ἑκατό περίπου χρόνια καί στίς ἀνασκαφές πού ἔκαναν ἀργότερα ἄλλοι ἐπιστήμονες στή Φαιστό, στά Μάλλια καί σ' ἄλλες περιοχές τοῦ νησιοῦ.

Οἱ Κρῆτες, τόν καιρό τῆς μεγάλης τους ἀκμῆς, ἀπό τό 1.700 ὡς τό 1.450 π.Χ., ἔχτισαν σέ σπουδαῖα σημεῖα τοῦ νησιοῦ τους, μεγάλοπρεπα ἀνάκτορα. Κάθε ἀνάκτορο ἦταν τό θρησκευτικό κέντρο μά καί τό κέντρο κάθε δραστηριότητας στήν περιοχή πού ἦταν χτισμένο. Γύρω του ἀπλωνόταν ἕνας οἰκισμός, μιά μικρή πόλη.

Μή φανταστεῖς ὅμως πῶς τό ἀνάκτορο ἦταν ἕνα μόνο κτίριο. Ἦταν ἕνα ὀλόκληρο κτιριακό συγκρότημα, δηλ. πολλά κτίρια, τά περισσότερα πολυώροφα μέ τρεῖς, τέσσερις καί πέντε ὀρόφους, χτισμένα γύρω ἀπό μιά κεντρική αὐλή. Ἀτέλειωτοι διάδρομοι ὀδηγοῦσαν σέ ἱερά, σέ βασιλικά διαμερίσματα, σέ ἐργαστήρια, σέ ἀποθήκες. Τό μεγαλύτερο σέ ἔκταση, μά καί τό πιό λαμπρό, ἦταν τό ἀνάκτορο τῆς Κνωσοῦ.

Μέ τίς ἀνασκαφές ἦρθαν στό φῶς τά εἰρεπια τῶν ἀνα-

κτόρων. Ἐκ τῶν ἐρείπια, ἀπὸ τῶν θαυμάσιων τοιχογραφίῶν ποῦ σώθηκαν καὶ ἀπὸ ἄλλων εὐρήματα, γνωρίσαμε πῶς ζοῦσαν οἱ πλούσιοι Κρηῖτες καὶ οἱ βασιλιάδες τους. Γιὰ τοὺς ἀπλοὺς ἀνθρώπους, τοὺς χωρικοὺς, τοὺς ναυτικούς, τοὺς τεχνίτες, μάθαμε πολὺ λίγα.

Οἱ Κρηῖτες ἀγαποῦσαν καθετὶ ποῦ κάνει τὴ ζωὴ ἄνετη καὶ ὁμορφή.

Τὰ παλάτια καὶ οἱ κατοικίαι τῶν πλουσίων ἦταν ἐφοδιασμένα μὲ ὅλες τῆς ἀνάσεις. Νὰ σκεφτεῖς ὅτι στὰ λουτρά τους ἔτρεχε ζεστό καὶ κρύο νερό.

Οἱ γυναῖκες, ποῦ εἶχαν μιὰ ξεχωριστὴ θέση στὴν κοινωνία τῶν Κρητῶν, διάλεγαν μὲ μεγάλη φιλαρέσκεια τὰ φορέματά τους, χτένιζαν τὰ μαλλιά τους μὲ ιδιαίτερη χάρη καὶ ἔβαφαν προσεχτικὰ τὸ πρόσωπό τους. Ἦταν οἱ «Παριζιάνες» τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Ἄντρες καὶ γυναῖκες ἀγαποῦσαν τὴ διασκέδαση, τοὺς χοροὺς, τὰ συμπόσια, τοὺς ἀγῶνες καὶ τῆς ταυρομαχίας.

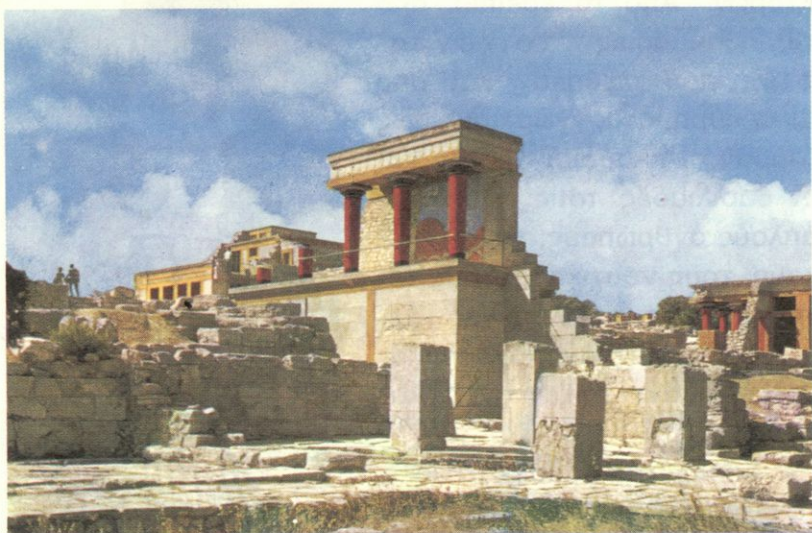
Τοὺς θεοὺς τοὺς λάτρευαν στὸ ὑπαιθρο ἢ σὲ ὀρισμένες αἴθουσες τῶν ἀνακτόρων. Ναοὺς δὲν ἔχτιζαν. Γύρω ἀπὸ ἓνα βωμὸ πρόσφεραν θυσίες σὲ μιὰ γυναικεῖα θεότητα, στὴ θεὰ τῆς γῆς, τὴ μητέρα ὅλων τῶν ἀγαθῶν.

Ἄνθρωποι μὲ βαθιὰ ἀγάπη γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴ φύση, οἱ Κρηῖτες, δὲν ἄφησαν εὐκαιρία νὰ μὴν ἀποτυπώσουν στίς

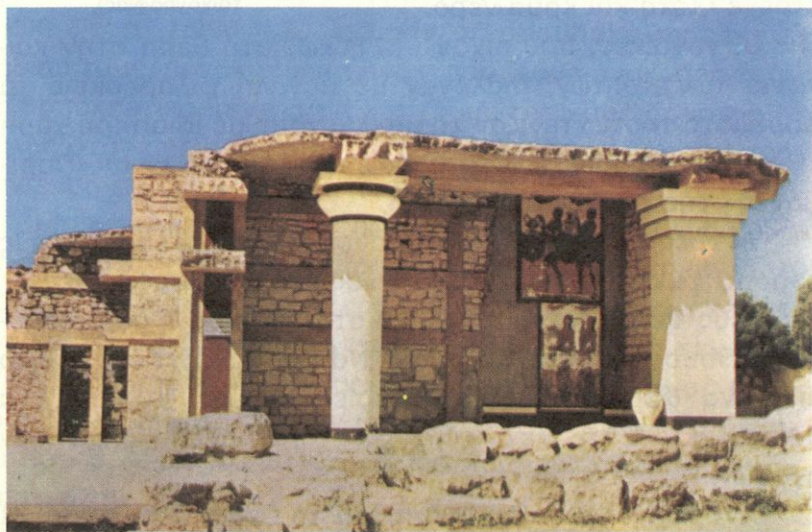


«Ἡ Παριζιάνα»

(Ἔτσι ὀνόμασαν τὴ γυναῖκα τῆς τοιχογραφίας)



Ἀναστηλωμένα εἱρεῖπια ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα τῆς Κνωσοῦ



τοιχογραφίες και στά αγγεία τό φυσικό κόσμο. Οί καλλιτέχνες τους ζωγράφιζαν μέ ζωηρά χαρούμενα χρώματα: λουλούδια, πουλιά, ψάρια, βράχους, σκηνές από τούς αγώνες και τίς ταυρομαχίες, σκηνές από τήν καθημερινή ζωή.

Κι είναι οί τοιχογραφίες κι οί αγγειογραφίες ένα μαγικό βιβλίο μέ εικόνες χωρίς λόγια, πού μᾶς μιλοῦν γιά τήν ὁμορφη, ἄνετη κι εὐθυμη ζωή τῶν Κρητῶν.



Ὁ διπλός πέλεκυς ἦταν θρησκευτικό σύμβολο τῶν Κρητῶν

### **Νά θυμᾶσαι:**

Ἀνάμεσα στό 1.700 καί τό 1.450 π.Χ. ἡ Κρήτη ἦταν ένα σπουδαῖο κράτος μέ μεγάλο πολιτισμό.

Τό 1.450 οί Ἀχαιοί κυριάρχησαν στήν Κρήτη.

Γνωρίσαμε τόν κρητικό πολιτισμό ἀπό τά ἐρεῖπια τῶν ἀνακτόρων καί τίς τοιχογραφίες, πού βρέθηκαν μέ τίς ἀνασκαφές στήν Κνωσό, στή Φαιστό, στά Μάλλια.

Οί Κρήτες ἀγαποῦσαν τήν πολυτέλεια καί τήν ἄνεση. Λάτρευαν μία γυναικεία θεότητα.

### **Ἐρωτήσεις – Ἐργασίες**

1. Γιατί οί Κρήτες ἀσχολήθηκαν μέ τό ἐμπόριο καί τή ναυτιλία;
2. Νά διηγηθεῖς στήν τάξη τό μύθο τοῦ Θησέα καί τοῦ Μινώταυρου.
3. Γράψε τό μύθο τοῦ Δαίδαλου καί τοῦ Ἴκαρου
4. Κάνε μιᾶ συλλογή εἰκόνων μέ θέμα: «Ἡ μινωική τέχνη»



### Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΜΑΣ

#### 1. Βουνά και θάλασσα

Παρατήρησε προσεχτικά τό χάρτη τῆς Ἑλλάδας. Δύο χρώματα κυριαρχοῦν: τό καφέ καί τό γαλάζιο. Δύο εἶναι τά χαρακτηριστικά γνωρίσματα τῆς πατρίδας μας: τά βουνά καί ἡ θάλασσα.

Περὴφανα ψηλά βουνά ξεκινοῦν ἀπό τό βοριά, ἀπό τή Θράκη, τή Μακεδονία, τήν Ἥπειρο καί φτάνουν ὡς τό νοτιότερο ἄκρο, στό ἀκρωτήριο Ταίναρο. Δέν ὑπάρχουν μεγάλες πεδιάδες οὔτε πλωτά ποτάμια. Μικρές εἶναι οἱ πεδιάδες μας, πού ἀγκαλιάζονται ἀπό τά βουνά. Μικροί εἶναι καί οἱ ποταμοί πού τίς ποτίζουν. Γι' αὐτό καί οἱ κάτοικοί τους δέν ἔρχονταν εὐκόλα σέ ἐπικοινωνία μεταξύ τους καί ἔμειναν γιά πάρα πολλά χρόνια χωρισμένοι σέ μικρά κράτη.

Μά ἡ θάλασσα βρίσκεται παντοῦ. Βρέχει ὀλόγυρα τήν ἑλληνική χερσόνησο, μπαίνει βαθιά μέσα της καί σχηματίζει μικρούς καί μεγάλους κόλπους. Σ' ὅποιο σημεῖο τοῦ ἐσωτερικοῦ κι ἂν βρίσκεσαι, δέν ἀπέχεις ἀπό τή θάλασσα περισσότερο ἀπό 100 χιλιόμετρα.

Στή θάλασσα οἱ Ἕλληνες γύρεψαν ἀπό τά πολύ παλιά χρόνια ὅ,τι δέν τούς ἔδινε τό φτωχό, ὀρεινό ἔδαφος τῆς

πατρίδας τους. Έγιναν από πολύ νωρίς ψαράδες, έμποροι ή ναυτικοί.

## 2. Αιγαίοι

Σ' αυτή λοιπόν τή γη πού σήμερα όλοι τήν όνομάζουμε Έλλάδα, έφτασαν στό τέλος τής νεολιθικής έποχής – περίπου 3.000 χρόνια πρίν νά γεννηθει ό Χριστός – άνθρωποι από τήν Άσία, πού ανήκαν στή μεσογειακή φυλή. Έφεραν μαζί τους χάλκινα όπλα και μ' αυτούς άρχισε για τήν Έλλάδα ή έποχή του μετάλλου. Έγκαταστάθηκαν στα παράλια, στα νησιά του Αιγαίου πελάγους και στην Κρήτη κι ένώθηκαν μέ τους παλιούς κατοίκους. Πολύ γρήγορα άρχισαν νά ταξιδεύουν και νά έμπορεύονται. Πρώτοι αυτοί άνοιχτηκαν στό πέλαγος κι έφτασαν ως τήν Ίταλία και τήν Ίσπανία.

Οί ιστορικοί όνόμασαν αυτούς τους ανθρώπους Αιγαίους και τόν πολιτισμό τους αιγαίο πολιτισμό. Αυτοί ήταν οί Προέλληνες.

## 3. Άχαιοί – Οί πρώτοι Έλληνες

Περισσότερα πράγματα δέν ξέρουμε για τους Αιγαίους. Μά ένα είναι σίγουρο. Γύρω στα 2.000 π.Χ. οί Αιγαίοι άναστατώθηκαν. Άπό τό βοριά, τήν Κεντρική Ευρώπη, άρχισαν νά κατεβαίνουν άλλες φυλές: οί Άχαιοί, οί Ίωνες, οί Αιολείς. Όλοι ανήκαν στην ίνδοευρωπαϊκή φυλή και μιλούσαν τήν έλληνική γλώσσα. Οί περισσότεροι και οί ισχυρότεροι ήταν οί Άχαιοί.

Κατέβαιναν νότια, όλο νότια, ζητώντας καινούρια βοσκοτόπια. Ήταν δυνατοί, τολμηροί και έξυπνοι πολεμιστές. Έφερναν μαζί τους τό άλογο και χρησιμοποιούσαν μπρούντζινα όπλα.



Οί παλιοί κάτοικοι, οί Προέλληνες, τούς δέχτηκαν, μή μπορώντας νά κάμουν διαφορετικά, κι ένώθηκαν μαζί τους.

Οί μετακινήσεις τῶν Ἀχαιῶν κράτησαν 400 περίπου χρόνια.

#### 4. Πῶς ζοῦσαν οί Ἀχαιοί

Οί Ἀχαιοί, σάν ἔφτασαν στήν Ἑλλάδα, ἦταν ποιμένες. Ἐνώθηκαν ὅμως μέ τόν παλιό πληθυσμό, τούς Αἰγαίους, καί γνώρισαν τόν πολιτισμό τους καί τόν πολιτισμό τῶν Κρητῶν.

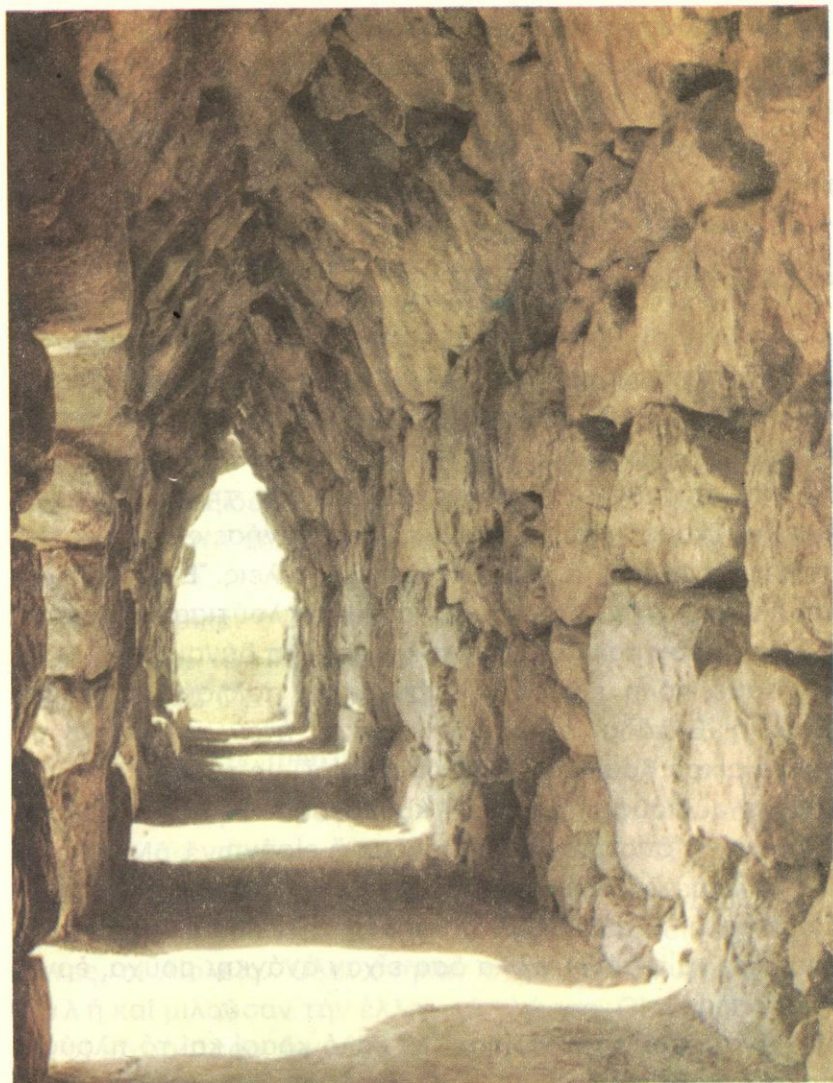
Ἀπ' αὐτούς ἔμαθαν νά καλλιεργοῦν τήν ἐλιά καί τό ἀμπέλι. Σταμάτησαν, λοιπόν, τίς μετακινήσεις καί ἐγκαταστάθηκαν σέ πολλά χωριά καί μικρές πόλεις. Ἐγιναν γεωργοί καί τεχνίτες. Μερικοί ἀπ' αὐτούς πλούτισαν σιγά σιγά κι ἀπόκτησαν πολλά κτήματα καί μεγάλη δύναμη.

Κάθε πόλη εἶχε ἓνα βασιλιά καί πολλούς εὐγενεῖς. Ἔτσι, ἡ Ἑλλάδα, ἐκείνη τήν ἐποχή, ἦταν χωρισμένη σέ πολλά μικρά βασίλεια. Ὁ βασιλιάς μαζί μέ τούς εὐγενεῖς – τούς πλούσιους κτηματίες – κυβερνοῦσε τό κράτος του κι ἔπαιρνε τίς ἀποφάσεις γιά πόλεμο ἢ εἰρήνη.

Ἡ ζωή τῶν Ἀχαιῶν βασιλιάδων καί τῶν εὐγενῶν ἦταν πολύ ἀπλή. Εἶχαν, βέβαια, ὑπηρέτες, μά δούλευαν καί οἱ ἴδιοι, γιά νά φτιάξουν ὅλα ὅσα εἶχαν ἀνάγκη: ροῦχα, ἐργαλεῖα, ὄπλα.

Ἀγαποῦσαν τήν ποίηση, τό καλό κρασί καί τό πλούσιο φαγητό καί μέ ἰδιαίτερη εὐχαρίστηση φιλοξενοῦσαν τούς ξένους.

Συχνά ὅμως ἔκαναν πολέμους, πότε ὁ ἓνας ἐναντίον τοῦ ἄλλου, πότε ἐνωμένοι ἐναντίον ἄλλων λαῶν. Κύρια



**Τά κυκλώπεια τείχη στήν Τίρυνθα. Εἶναι χτισμένα μέ τόσο  
πελώριες πέτρες, πού ἔκαμαν τούς ἀρχαίους νά φαντάζονται  
ὅτι τά ἔχτισαν οἱ μυθικοί γίγαντες, οἱ Κύκλωπες**

ἀπασχόλησή τους ἦταν ὁ πόλεμος. Γι' αὐτό καί κατοικοῦσαν σέ ὄχυρωμένα ὑψώματα, μέσα σέ δυνατά κάστρα, στίς ἀκροπόλεις.

Οἱ ὑπήκοοι τῶν βασιλιάδων ζοῦσαν γύρω ἀπό τήν ἀκρόπολη, δουλεύοντας τή γῆ, τόν πηλό καί τά μέταλλα. Ἄργότερα, παίρνοντας ὡς παράδειγμα τοὺς Κρῆτες, στράφηκαν στή θάλασσα κι ἔγιναν ἔμποροι ἢ ναυτικοί. Ἐπικράτησαν στήν Κνωσό, ἔγιναν κύριοι τοῦ νησιοῦ καί κύριοι τῆς Μεσογείου. Μέ τά γρήγορα πλοῖα τοὺς ταξίδευαν στήν Ἀσία, τήν Αἴγυπτο, τήν Ἰταλία καί τήν Ἰσπανία.

Γύρω στά 1.400 π.Χ. τά σπουδαιότερα ἀχαϊκά κράτη ἦταν οἱ Μυκῆνες καί ἡ Τίρυνθα στήν Ἀργολίδα, ἡ Πύλος στή Μεσσηνία, ὁ Ὀρχομενός καί ἡ Θήβα στή Βοιωτία καί ἡ Ἰωλκός στή Θεσσαλία.

## 5. Πῶς γνωρίσαμε τοὺς Ἀχαιοὺς

Ἄν ζοῦσες πρὶν ἑκατό χρόνια, δέ θά ἤξερες τόσα πολλά πράγματα γιά τήν ἀρχή τῆς ἱστορίας μας, γιά τοὺς πολεμιστές Ἀχαιοὺς καί τά κάστρα τους.

Ὁ δάσκαλός σου θά σοῦ ἔλεγε ὅσα τραγούδησε γι αὐτούς ὁ Ὅμηρος, ἓνας τυφλός ποιητής, πού ἔζησε περίπου 800 χρόνια πρὶν νά γεννηθεῖ ὁ Χριστός.

Στά δύο του ποιήματα, τήν Ἰλιάδα καί τήν Ὀδύσεια, ἀνάφερε πολλά πράγματα γιά τοὺς Ἀχαιοὺς, μά δέ θά ἦσουν αἰγούρος, ἂν ὅλα ἦταν ἀληθινά ἢ ἂν τά εἶχε γεννήσει ἡ φαντασία του.

Πρὶν ἀπό ἑκατό ὅμως χρόνια, ἓνας Γερμανός, ὁ Σλημαν, πού εἶχε διαβάσει τόν Ὅμηρο, ἔκανε ἀνασκαφές στίς Μυκῆνες κι ἔφερε στό φῶς τά ἀνάκτορα καί τοὺς τάφους τῶν Μυκηναίων βασιλιάδων. Ὁ Ὅμηρος εἶχε πεῖ τήν



Ἀχαιοὶ πολεμιστὲς

ἀλήθεια. Ἡ ἀρχὴ εἶχε γίνει. Ἔσκαψαν στήν Τίρυνθα, στήν Πύλο, στή Θήβα, στόν Ὀρχομενό, στήν Ἴωλκό. Τά ἀχαϊκά ἀνάκτορα ἕνα ἕνα πρόβαλαν καί φανέρωσαν τά μυστικά τους.

## 6. Οἱ πολύχρυσες Μυκῆνες

Τό πιό δυνατό, τό πιό πλούσιο ἀχαϊκό κράτος, πού ὅλα τ' ἄλλα τό ἀναγνώριζαν σάν ἀνώτερό τους, ἦταν οἱ Μυκῆνες. Γι' αὐτό κι ὁ πολιτισμός τῶν Ἀχαιῶν ὀνομάστηκε μυκηναϊκός πολιτισμός.

Ὁ Ὅμηρος στά τραγούδια του ὀνόμασε τίς Μυκῆνες πολύχρυσες, ἀπό τό χρυσάφι καί τόν πλοῦτο πού εἶχαν.

Πραγματικά, ὅταν ὁ Σλῆμαν ἔσκαψε στήν Ἀκρόπολη τῶν Μυκηναίων, βρῆκε τά ἐρείπια ἀπό τά ἀνάκτορα τῶν Μυκηναίων βασιλιάδων καί τούς βασιλικούς τάφους.

Μέσα στούς τάφους βρέθηκαν θαυμάσια πράγματα, τά κτερίσματα, τά περισσότερα χρυσά, πού μᾶς θαμπώ-

νουν μέ τήν τέχνη τους καί μᾶς δείχνουν πώς οἱ Ἀχαιοὶ ἦταν πλούσιοι, μά καί σπουδαῖοι τεχνίτες καί καλλιτέχνες.

Βρέθηκαν σκεύη καί κοσμήματα χρυσά, ἀγγεῖα, μπρούντζινα ὄπλα, στολισμένα μέ ὄμορφα σχέδια, κι ἀκόμη χρυσές προσωπίδες, πού τίς τοποθετοῦσαν στά πρόσωπα τῶν νεκρῶν. Οἱ Ἀχαιοὶ πίστευαν πώς ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἀνάγκη ἀπό τά προσωπικά του ἀντικείμενα καί μετά τό θάνατό του. Γι' αὐτό τά ἔθαβαν μαζί του μέσα στούς τάφους.

Ἀπό τά ξίφη, τίς παραστάσεις πάνω στά σκεύη, τά κοσμήματα, τίς τοιχογραφίες, βλέπουμε πώς οἱ Ἀχαιοὶ, ἀντίθετα ἀπό τούς Κρήτες, ἦταν πολεμικός λαός. Ἀγαποῦσε ξεχωριστά τούς ἀγῶνες καί τίς πολεμικές περιπέτειες. Οἱ τεχνίτες τους ὡς θέματα γιά τά ἔργα τους, ἔπαιρναν σκηνές ἀπό κυνήγια, σκηνές ἀπό ἀγῶνες, πολεμιστές, ἄρματα, καράβια.

Μπορεῖς καί σύ νά θαυμάσεις τά εὐρήματα τῶν τάφων, ἂν κάνεις μιά ἐπίσκεψη στό ἀρχαιολογικό μουσεῖο Ἀθηνῶν.

## 7. Ὁ Τρωϊκός πόλεμος

Ὁ Ἀγαμέμνονας ἦταν ἕνας δυνατός καί πλούσιος βασιλιάς τῶν Μυκηνῶν. Στά χρόνια τῆς βασιλείας του, γύρω στά 1.200 π.Χ. οἱ Ἀχαιοὶ βασιλιάδες ἐνώθηκαν καί μέ τά καράβια τους ξεκίνησαν νά κυριέψουν τήν Τροία, μιά πόλη τῆς Μ. Ἀσίας χτισμένη στά παράλια τοῦ Ἑλλάσποντου. Εἶπαν πώς πήγαιναν νά φέρουν πίσω τήν ὠραία Ἑλένη, πού τήν εἶχε κλέψει ὁ Πάρης τό πριγκηπόπουλο τῆς Τροίας.

Ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶναι πώς ἤθελαν νά κατακτήσουν καινούριους τόπους καί νά πλουτίσουν περισσότερο.



Ένα χρυσό ποτήρι μυκηναϊκής τέχνης. Βρέθηκε στο Βαφειό της Λακωνίας.



Αυτή ή ολόχρυση προσωπίδα είναι γνωστή σαν ή «προσωπίδα του Άγαμέμνονα».

Ο πόλεμος κράτησε 10 χρόνια και ονομάστηκε Τρωικός πόλεμος.

Όπως θά δεις παρακάτω, ο τυφλός ποιητής Όμηρος τραγούδησε τίς περιπέτειες αυτού του πολέμου.

## 8. Οί Δωριείς

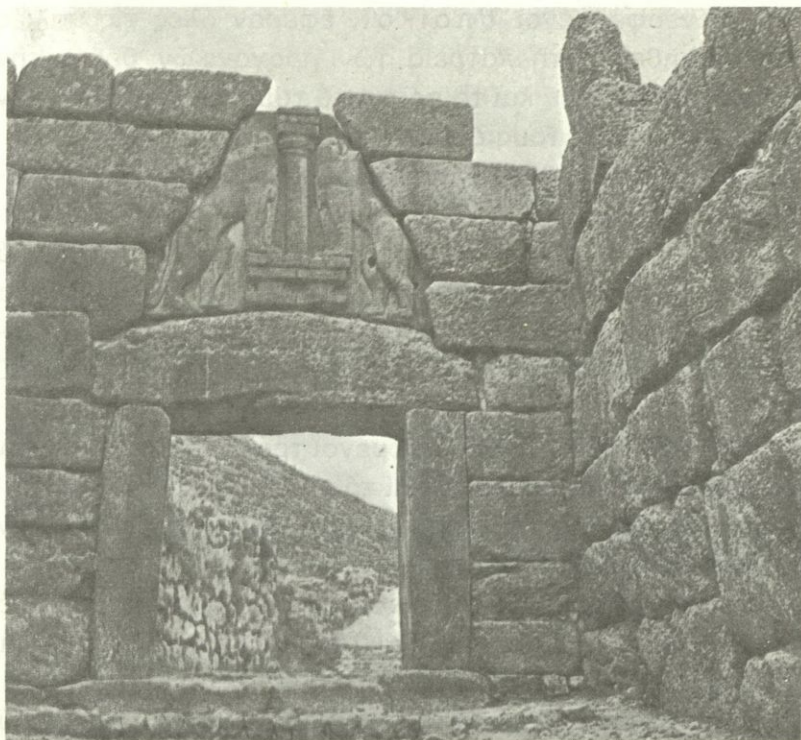
Άνάμεσα στό 1.200 π.Χ. καί στό 1.100 π.Χ. ένας καινούριος λαός εισέβαλε στην Έλλάδα· ήταν οί Δωριεΐς, πού άνήκαν κι αυτοί στην ίνδοευρωπαϊκή φυλή καί κατέβαιναν από τό βοριά. Δυνατοί καί άγριοι, προχωρούσαν πρós τό νότο καί κατάστρεφαν στό πέρασμά τους ένα ένα τά άρχαϊκά βασίλεια. Οί άκροπόλεις δέν μπόρεσαν νά τούς άντισταθοϋν. Οί Άχαιοί χρησιμοποιούσαν άκόμη τά μπρούντζινα όπλα.

Σέ διάστημα λιγότερο από έναν αιώνα, οί Δωριεΐς είχαν γίνει κύριοι της Έλλάδας. Οί περισσότεροι πέρασαν τόν Ίσθμό κι έγκαταστάθηκαν στην Πελοπόννησο. Ή πιο δυνατή δωρική φυλή ήρθε νά κατοικήσει στην κοιλάδα του Εϋρώτα, στη Λακωνική. Από τή δωρική φυλή προήλθαν οί Λάκωνες ή Σπαρτιάτες.

## 9. Οἱ Ἀχαιοὶ στήν Ἴωνία

Μέ τήν κάθοδο τῶν Δωριέων, πολλοί Ἀχαιοί σκοτώθηκαν κι ὅσοι σώθηκαν, ἀναγκαστικά ἐνώθηκαν μέ τούς κατακτητές. Ἀπό τήν ἀνάμειξη Προελλήνων, Ἀχαιῶν καί Δωριέων, προῆλθαν οἱ Ἕλληνες.

Μερικοί ὅμως Ἀχαιοί δέν μπόρεσαν ν' ἀντέξουν τή σκλαβιά. Μπήκαν στά γρήγορα πλοῖα τους καί πέρασαν ἀπέναντι στίς γειτονικές παραλίες τῆς Μ. Ἀσίας ἀναζητώντας μιά καινούρια πατρίδα.



«Ἡ πύλη τῶν λεόντων», ἡ εἴσοδος στήν ἀκρόπολη τῶν Μυκηνῶν.  
Παρατήρησε τούς ὀγκόλιθους τοῦ τείχους.

Ἐπειτα ἀπό πολλούς κόπους καί περιπέτειες, ἐγκαταστάθηκαν στήν καινούρια εὐφορη γῆ κι ὀργάνωσαν τή ζωή τους σύμφωνα μέ τό προηγούμενο παράδειγμα πού εἶχαν. Ἰδρυσαν κι ἐδῶ πολλά μικρά βασίλεια-πόλεις. Ἀνάμεσα τους ξεχώριζαν τά βασίλεια τῆς Μιλήτου, τῆς Ἐφέσου καί τῆς Φώκαιας.

## 10. Τά ὁμηρικά ἔπη

Στήν καινούρια τους πατρίδα, πού τήν ὀνόμασαν Ἴωνία, οἱ νεοφερμένοι ἄποικοι, ἔφεραν ὅλες τίς παλιές τους συνήθειες, τή λατρεία τῶν προγονικῶν θεῶν, τήν ὁμορφη τέχνη τους καί τά ποιήματά τους· ἔφεραν δηλ. τόν τρόπο τῆς παλιάς τους ζωῆς.

Στήν Ἴωνία ἀνθισε ἕνας καινούριος πολιτισμός, ὁ ἰωνικός πολιτισμός.

Ὅμως μέσα τους βαθιά ζοῦσε ἡ ἀγάπη γιά τήν παλιά πατρίδα. Οἱ πιό παλιοί θυμόνταν τά ἥρωικά κατορθώματα τῶν προγόνων καί τά ἱστοροῦσαν στά παιδιά τους. Ἀνάμεσα στίς θύμησης, ἡ πιό δυνατή ἦταν ἐκείνη τοῦ Τρωικοῦ πολέμου.

Ἄοιδοί, δηλ. περιπλανώμενοι τραγουδιστές, γύριζαν στίς αὐλές τῶν βασιλιάδων καί τά μικρά χωριά καί τραγουδοῦσαν, παίζοντας τή λύρα, τά κατορθώματα τῶν Ἀχαιῶν στήν παλιά τους πατρίδα.

Τά τραγούδια αὐτά, συγκεντρωμένα καί χωρισμένα σέ δύο μεγάλα ποιήματα, τήν Ἰλιάδα καί τήν Ὀδύσσεια, τά ἀπάγγελλαν οἱ ἀοιδοί γύρω στά 800 π.Χ.

Πιστεύουμε πῶς ποιητής τους ἦταν ὁ Ὅμηρος, πού γεννήθηκε ἐκείνη τήν ἐποχή στήν Ἴωνία καί τά ὀνομάζουμε ὁμηρικά ἔπη. Σ' αὐτά χρωστᾶμε τίς περισσότε-



ρες γνώσεις μας για τούς πολεμιστές Ἀχαιοὺς καί τούς εὐγενικοὺς Ἴωνες.

### **Νά θυμᾶσαι:**

Γνωρίζουμε τήν ἀρχή τῆς Ἱστορίας μας ἀπό τά ὀμηρικά ἔπη καί ἀπό τίς ἀνασκαφές.

Οἱ Ἀχαιοὶ ἤρθαν ἀπό τό βοριά τό 2.000 π.Χ. καί ἴδρυσαν στήν Ἑλλάδα πολλά μικρά βασίλεια.

Οἱ βασιλιάδες κατοικοῦσαν σέ ὀχυρωμένες ἀκροπόλεις καί ἀγαποῦσαν τίς πολεμικές περιπέτειες.

Οἱ Δωριεῖς, πού ἀνῆκαν στήν ἴδια φυλή μέ τούς Ἀχαιοὺς, κατέβηκαν ἀργότερα στήν Ἑλλάδα, τό 1.100 π.Χ., καί κατάστρεψαν τά βασίλεια τῶν Ἀχαιῶν.

Ἀπό τήν ἔνωση Προελλήνων, Ἀχαιῶν καί Δωριέων προῆλθαν οἱ Ἕλληνες.

Πολλοὶ Ἀχαιοὶ κατέφυγαν στήν Ἴωνία καί ἴδρυσαν ἀποικίες.

Ἐκεῖ ὁ Ὅμηρος σύνθεσε τόν 8ο αἰῶνα π.Χ. τά δύο περίφημα ποιήματά του, τήν Ἰλιάδα καί τήν Ὀδύσεια.

### **Ἐρωτήσεις – Ἔργασίες**

1. Ἀπό ποῦ ἤρθαν οἱ Ἀχαιοὶ στήν Ἑλλάδα; Σέ ποιά φυλή ἀνῆκαν;
2. Τί κοινό εἶχαν οἱ Δωριεῖς μέ τούς Ἀχαιοὺς;
3. Διάβασε καί γράψε λίγα λόγια γιά τόν Ὅμηρο.
4. Διάβασε καί γράψε πῶς πῆραν τό ὄνομα «Ἕλληνες», οἱ φυλές πού κατέβηκαν στήν πατρίδα μας, σύμφωνα μέ τή μυθολογία.



Ἀπό τόν 8ο ὡς τόν 6ο αἰώνα π.Χ. οἱ Ἕλληνες ἴδρυσαν ἀποικίες σ' ὅλα σχεδόν τά παράλια τῆς Μεσογείου. Ἡ Κυρήνη ἦταν μιὰ Ἑλληνική ἀποικία στά παράλια τῆς Λιβύης στήν Ἀφρική. Οἱ κάτοικοί της πλούτισαν ἀπό τό ἐμπόριο πού ἔκαναν μέ ἄλλες ἑλληνικές πόλεις καί μέ την Αἴγυπτο.

Στήν εἰκόνα βλέπεις τό βασιλιά τῆς Κυρήνης Ἀρκεσίλα νά ἐπιβλέπει τό ζύγισμα καί τή φόρτωση σιλφίου. Τό σίλφιο ἦταν ἓνα περιζήτητο ἀρωματικό καί φαρμακευτικό φυτό.

### ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΑΠΟΙΚΙΕΣ

#### 1. Όμηρικά χρόνια

Ἡ κάθοδος τῶν Δωριέων στήν Ἑλλάδα ἔφερε μεγάλη ἀναστάτωση στή ζωή τῶν παλιῶν κατοίκων της. Πολλοί, ὅπως εἶδες, ἔφυγαν ἀπό τήν πατρίδα τους καί ἴδρυσαν ἀποικίες στά παράλια τῆς Μ. Ἀσίας. Ὅσοι ἔμειναν, ἀναγκαστικά ἐνώθησαν μέ τούς Δωριεῖς καί ἡ ζωή ξαναβρῆκε τό ρυθμό της. Πόσο πολύ ὅμως διέφερε ἀπό πρῖν!

Ἡ πρόοδος σταμάτησε, οἱ ἄνθρωποι ἔπαψαν ν' ἀσχολοῦνται μέ τό ἐμπόριο καί τήν τέχνη. Ξαναγύρισαν στή γῆ καί περιορίστηκαν στή γεωργία.

Στή θάλασσα παρουσιάστηκε ἕνας καινούριος ναυτικός λαός, οἱ Φοίνικες. Οἱ Φοίνικες κατοικοῦσαν στήν ἀνατολική παραλία τῆς Μεσογείου, σέ μιᾶ στενή λουρίδα γῆς τῆς Ἀσίας. Βρῆκαν εὐκαιρία τήν ἀναστάτωση τῶν Ἑλλήνων κι ἔγιναν κύριοι τῆς Μεσογείου.

Τά χρόνια πού κύλησαν μετά τήν κάθοδο τῶν Δωριέων ὡς τό 800 π.Χ. τά ὀνομάζουμε ὀμηρικά χρόνια, γιατί ὁ

“Ομηρος μέ τά ποιήματά του μᾶς δίνει τίς πληροφορίες γιά κείνη τήν ἐποχή.

Τρεῖς αἰῶνες, ὀλόκληρα τριακόσια χρόνια, χρειάστηκαν γιά νά ὀργανωθοῦν πάλι οἱ Ἕλληνες καί νά κάνουν τήν ἐμφάνισή τους δυνατοί καί δραστήριοι.

## 2. Οἱ Ἕλληνες ἰδρύουν καινούριες ἀποικίες

Ἀπό τόν 8ο αἰῶνα π.Χ. οἱ Ἕλληνες στρέφονται ἄλλη μιά φορά στήν παλιά τους ἀγάπη, τή θάλασσα, μέ καινούρια ὄρεξη καί μέ μεγαλύτερη ὀρμή παραμερίζουν τούς Φοίνικες. Τούς ἔχει κυριέψει ἡ ἐπιθυμία νά ταξιδέψουν σέ μακρινά μέρη, νά γνωρίσουν καινούριους τόπους καί νά πλουτίσουν ἀπό τό ἐμπόριο.

Κι ἄλλοι ὅμως λόγοι τούς ἔσπρωξαν στήν ξενιτιά.

Στήν Ἑλλάδα, μέ τά χρόνια, ὁ πληθυσμός μεγάλωνε καί τά προϊόντα τῆς γῆς δέν ἦταν ἀρκετά, γιά νά τόν θρέψουν. Πολλοί ἔφευγαν ἀπό τήν πατρίδα τους, ἀναζητώντας ἕναν καινούριο τόπο εὐφορο καί πλούσιο, γιά νά τόν κατοικήσουν.

Ἄλλοτε πάλι γινόταν μιά ἀλλαγὴ στό πολίτευμα μιᾶς πόλης καί οἱ ἀντίθετοι ἀναγκάζονταν νά ἐγκαταλείψουν τά σπίτια τους, γιά τό φόβο τῆς τιμωρίας.

Ὡστε οἱ παρακάτω τρεῖς κυρίως λόγοι ἔσπρωξαν τούς Ἕλληνες νά ἰδρύσουν ἕνα πλῆθος ἀπό ἀποικίες σ' ὅλα τά παράλια τῆς Μεσογείου:

1. ἡ αὐξηση τοῦ πληθυσμοῦ.
2. ἡ πολιτική κατάσταση.
3. ἡ ἐπιθυμία γιά τό ἐμπόριο καί τό κέρδος.

Ὁ ἀποικισμός τῶν Ἑλλήνων κράτησε ἀπό τόν 8ο ὡς τόν 6ο αἰῶνα π.Χ.

### 3. Πώς ίδρυσαν οι Έλληνες μιά καινούρια άποικία

Πρίν φύγουν οί άποικοι από τήν πόλη τους, τή Μητρόπολη, όπως τήν όνόμαζαν, ζητούσαν τό χρησμό του 'Απόλλωνα. Οί ιερείς, καλά πληροφορημένοι από τούς ξένους, πού περνούσαν από τό μαντείο τών Δελφών, έδιναν τή συμβουλή τους, ποιός τόπος ήταν κατάλληλος για άποικισμό.

Σάν έπαιρναν τό χρησμό, όριζαν έναν αρχηγό τής αποστολής, τόν οικιστή, πού καταγόταν από τίς πιό παλιές οικογένειες τής Μητρόπολης. Ό οικιστής μετέφερε στήν καινούρια άποικία τό «ιερό πύρ» από τό ναό τής Έστίας, πού βρισκόταν στή Μητρόπολη.

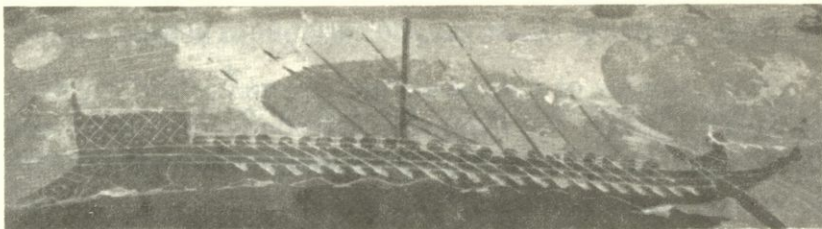
Οί άποικοι ταξίδευαν μέ γρήγορα κι έλαφριά καράβια. Είχαν νά ξεπεράσουν πολλές δυσκολίες. Ή πιό μεγάλη ήταν ή στάση τών ανθρώπων, πού ήταν από παλιά έγκαταστημένοι στόν τόπο πού έφταναν.

Άλλοτε ή στάση τους ήταν φιλική κι άλλοτε έχθρική. Στή δεύτερη περίπτωση έπρεπε νά πολεμήσουν. Όταν οί άποικοι παραμέριζαν καί τό τελευταίο έμπόδιο, άναβαν τό «ιερό πύρ» στό ναό πού έχτιζαν καί τείχιζαν τήν άποικία τους. Σιγά σιγά έχτιζαν κατοικίες, άλλους ναούς, θέατρα κι άλλα οικοδομήματα.

Ή άποικία ήταν ανεξάρτητη από τή Μητρόπολη. Οί κάτοικοί της όμως μιλούσαν τήν ίδια γλώσσα, λάτρευαν τούς ίδιους θεούς, είχαν τά ίδια ήθη καί έθιμα κι έκαναν έμπόριο μέ τή Μητρόπολη, πού τή σέβονταν καί τήν αγαπούσαν.

### 4. Οί Έλληνες γίνονται κυρίαρχοι τής Μεσογείου

Οί Έλληνες ίδρυσαν άποικίες σ' όλα τά παράλια τής



### Ἴ�θηναϊκό καράβι

Μέ τέτοια γρήγορα κι ελαφριά καράβια οἱ Ἕλληνες ταξίδεψαν στή Μεσόγειο θάλασσα καί ἴδρυσαν πολλές ἀποικίες στά παράλια της.

Μεσογείου, στίς ἀκτές τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς, τῆς Ἰταλίας, τῆς Γαλατίας (τῆς σημερινῆς Γαλλίας) καί τῆς Ἰσπανίας.

Οἱ ἀποικίες πρόκοψαν, πλούτισαν κι ἔγιναν σπουδαῖα πνευματικά κέντρα. Οἱ κάτοικοί τους ἀσχολήθηκαν πολύ μέ τίς τέχνες καί τά γράμματα.

Στήν Κάτω Ἰταλία οἱ ἀποικίες ἦταν τόσες πολλές, πού νόμιζες πῶς βρισκόσουν στήν Ἑλλάδα. Γι' αὐτό καί ὅλη ἡ περιοχή, ἐκεῖνα τά χρόνια, ὀνομάστηκε «Μεγάλη Ἑλλάδα». Οἱ Συρακοῦσες, στό νησί Σικελία, Ν.Δ. ἀπό τήν Ἰταλία, ἦταν μιά ἀπό τίς σπουδαιότερες καί μεγαλύτερες πόλεις-ἀποικίες τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας.

Κάτι πού ἴσως σοῦ φανεῖ ἀπίστευτο εἶναι ὅτι καί τή Μασσαλία, τό μεγαλύτερο λιμάνι τῆς σημερινῆς Γαλλίας τήν ἴδρυσαν Ἕλληνες ἀποικοί. Καί νά πῶς:

Τόν 6ο αἰῶνα π.Χ. οἱ Πέρσες, ἕνας λαός πού κατοικοῦσε στό ἐσωτερικό τῆς Ἀσίας, ἀπόκτησαν δύναμη, προχώρησαν πρὸς τά παράλια καί ὑπόταξαν ὅλες τίς ἑλληνικές ἀποικίες τῆς Μ. Ἀσίας.

Πολλοί Ἴωνες τότε ἄφησαν πάλι τή γῆ τους καί ξενιτεύτηκαν. Οἱ Ἴωνες τῆς Φώκαιας προχώρησαν δυτικά ὡς



Τά δύο αὐτά νομίσματα εἶναι ἀπό τίς ἑλληνικές ἀποικίες στή Σικελία.

τά παράλια τῆς Γαλλίας καί ἴδρυσαν τή Μασσαλία. Ἄλλοι Ἴωνες ἴδρυσαν ἀποικίες στά παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου.

Βλέπεις πώς οἱ Ἕλληνες ἀπλώθηκαν σ' ὅλον τόν τότε γνωστό κόσμο. Στίς καινούριες πατρίδες τους διατήρησαν τή γλώσσα τους, τή θρησκεία τους καί τίς συνήθειές τους. Οἱ λαοί, πού κατοικοῦσαν ἐκεῖ, γνώρισαν τό θαυμάσιο ἑλληνικό πολιτισμό καί ἄρχισαν κι αὐτοί νά ἐκπολιτίζονται.

Τόν 6ο αἰώνα π.Χ. ἡ ἑλληνική γλώσσα ἀκουγόταν σ' ὅλη τή Μεσόγειο καί τό ἑλληνικό νόμισμα κυριαρχοῦσε παντοῦ. Ἔτσι, οἱ Ἕλληνες εἶχαν γίνει κυρίαρχοι τῆς Μεσογείου.

Στή μητροπολιτική Ἑλλάδα οἱ Ἕλληνες πλούτισαν ἀπό τό ἐμπόριο πού ἔκαναν μέ τίς ἀποικίες, γιατί γιά πρώτη φορά τότε χρησιμοποίησαν τό νόμισμα. Πολλοί ἔμποροι, ναυτικοί καί τεχνίτες, συγκεντρώθηκαν ἀπό τά χωριά στίς πόλεις. Οἱ πόλεις μεγάλωσαν. Κάθε μιά ἀποτελοῦσε κι ἕνα κράτος πολιτικά καί οἰκονομικά ἀνεξάρτητο.

Γύρω στόν 6ο αἰώνα π.Χ. οἱ σπουδαιότερες πόλεις-κράτη στήν Ἑλλάδα ἦταν τό κράτος τῆς Σπάρτης στήν Πε-

λοπόννησο καί τό κράτος τῆς Ἀθήνας στήν Ἀττική. Γι' αὐτά τά δύο κράτη θά μιλήσουμε στά παρακάτω μαθήματα.

### **Νά θυμᾶσαι:**

Ἀπό τόν 8ο ἕως τόν 6ο αἰώνα π.Χ., οἱ Ἕλληνες ἱδρυσαν πολλῆς ἀποικίες σ' ὅλα σχεδόν τά παράλια τῆς Μεσογείου.

Κάθε ἀποικία διατηροῦσε φιλικές σχέσεις μέ τή Μητρόπολη, ἦταν ὅμως ἀνεξάρτητη ἀπ' αὐτήν.

Πολλές ἀποικίες ἔγιναν σπουδαῖα πνευματικά κέντρα.

Οἱ ξένοι λαοί γνώρισαν τόν ἑλληνικό πολιτισμό ἀπό τούς ἀποίκους.

Οἱ Ἕλληνες τῆς Ἑλλάδας πλούτισαν ἀπό τό ἐμπόριο πού ἔκαναν μέ τίς ἀποικίες.

### **Ἐρωτήσεις**

1. Ποιοί ἦταν οἱ λόγοι πού ἀνάγκασαν τούς Ἕλληνες νά ἱδρῦσουν ἀποικίες;
2. Τί ἦταν ἡ Μητρόπολη; Ὁ οἰκιστής;
3. Ποιές σχέσεις διατηροῦσε ἡ ἀποικία μέ τή Μητρόπολη;
4. Πῶς ὠφελήθηκε ἡ μητροπολιτική Ἑλλάδα ἀπό τίς ἀποικίες.





Από τον 8ο ως τον 6ο αιώνα π.Χ. οι Έλληνες ίδρυσαν αποικίες σ' όλη σχεδόν τή παρσία τής Μεσογείου. Νά θρείς στό χάρτη τής Συρακούσες και τή Μασσαλία.



Σπαρτιάτης πολεμιστής. Τό γλυπτό βρέσκεται στό μουσείο τής Σπάρτης.

## ΣΠΑΡΤΗ – ΕΝΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟ ΚΡΑΤΟΣ

### 1. Ἡ Σπάρτη μέχρι τόν 6ο αἰώνα π.Χ.

Στήν κοιλάδα τοῦ Εὐρώτα, ανάμεσα σέ δύο ψηλά βουνά, τόν Ταῦγετο καί τόν Πάρνωννα, ἦρθε γύρω στά 1.100 π.Χ. κι ἐγκαταστάθηκε ἡ πιό δυνατή δωρική φυλή. Τό κράτος τῶν Ἀχαιῶν, πού ὑπῆρχε μέχρι τότε στήν περιοχή τῆς Σπάρτης, τό διάλυσε. Τούς νικημένους τούς μεταχειρίστηκε πολύ σκληρά. Τούς ἔκανε δούλους, Εἰλωτες, ὅπως τούς ἔλεγαν, καί τούς ἔβαλε νά δουλεύουν στά κτήματα τῶν κατακτητῶν.

Στήν ἀρχή, οἱ Σπαρτιάτες, ὅπως ὀνομάστηκαν οἱ Δωριεῖς, περιορίστηκαν στή Λακωνία. Λίγους αἰῶνες ἀργότερα θέλησαν νά κατακτήσουν τή γειτονική εὐφορη Μεσσηνία. Αὐτό τό κατάφεραν μετά ἀπό σκληρούς πολέμους, πού τούς ὀνομάζει ἡ ἱστορία Μεσσηνιακοῦς.

Ὡς τόν ἕκτο αἰῶνα τό κράτος τῆς Σπάρτης ἔμοιαζε μέ τ' ἄλλα ἑλληνικά κράτη. Μόνο πού τό κυβερνοῦσαν δύο

βασιλιάδες κι ένα συμβούλιο, πού τό ἀποτελοῦσαν κτηματίες.

Οἱ Σπαρτιάτες ἦταν κυρίως γεωργοί. Σιγά σιγά ἄρχισαν νά ἐμπορεύονται μέ τίς πόλεις τῶν ἀποικιῶν καί νά πλουτίζουν.

Ἐαφνικά ὅμως κάθε ἐπαφή μέ τ' ἄλλα κράτη σταμάτησε. Τό σπαρτιατικό κράτος ἀναδιοργανώθηκε πάνω σέ ἄλλες βάσεις καί πῆρε μιά στρατιωτική μορφή. Ποιά ἦταν ἡ αἰτία αὐτῆς τῆς ξαφνικῆς ἀλλαγῆς;

Οἱ Σπαρτιάτες ἔλεγαν πώς τήν ἀναδιοργάνωση τοῦ κράτους τήν ὄφειλαν σ' ἕνα σπουδαῖο νομοθέτη, τό *Λυκοῦργο*, πού ἔβαλε νόμους γιά τό καθετί.

Ὁ Λυκοῦργος εἶναι ἕνα πρόσωπο ἀνάμεσα στήν ἱστορία καί στό θρύλο. Κανείς δέν ξέρει ποιός ἔκανε πραγματικά τίς μεταρρυθμίσεις. Πρέπει ὅμως, αὐτός πού ἀναδιοργάνωσε τό σπαρτιατικό κράτος νά ἦταν ἀληθινά ἕνας πολύ μεγάλος νομοθέτης.

## 2. Ἡ Σπάρτη στόν ἕκτο αἰῶνα

### Οἱ τρεῖς κοινωνικές τάξεις

Σύμφωνα μέ τήν καινούρια ὀργάνωση, κάθε ἐπαφή μέ τ' ἄλλα ἑλληνικά κράτη σταμάτησε καί οἱ κάτοικοι περιορίστηκαν στήν καλλιέργεια τῆς γῆς. Ζοῦσαν ἀπό τή γεωργία.

Οἱ κάτοικοι χωρίστηκαν σέ τρεῖς κοινωνικές τάξεις:

α) τοὺς *πολίτες Σπαρτιάτες*, β) τοὺς *Περιοίκους* καί γ) τοὺς *Εἰλωτες*.

α) Οἱ *πολίτες Σπαρτιάτες* ἦταν οἱ *Δωριεῖς* κάτοικοι. Αὐτοί ζοῦσαν ἀπό τά προϊόντα, πού τοὺς ἔδιναν τά



Ὁ πυρρίχιος χορός. Οἱ Σπαρτιάτες χόρευαν αὐτόν  
τό χορό μέ τήν ἀσπίδα στό χέρι.

κτήματά τους. Δέν τά καλλιεργοῦσαν ὁμῶς οἱ ἴδιοι, ἀλλά οἱ Εἰλωτες.

Οἱ πολίτες Σπαρτιάτες ἔπαιρναν μέρος στή διοίκηση τοῦ κράτους καί αὐτοί σήκωναν τό βάρος τοῦ πολέμου.

β) Οἱ Περίοικοι ἦταν οἱ παλαιοί κάτοικοι πού ζοῦσαν γύρω ἀπό τή Σπάρτη. Εἶχαν πάρει κτήματα λιγότερο εὐφορα καί ἀπομακρυσμένα καί τά καλλιεργοῦσαν μόνοι τους. Οἱ Περίοικοι δέν μπορούσαν νά πάρουν μέρος στή διοίκηση τοῦ κράτους, πολεμοῦσαν ὁμῶς στό πλάι τῶν Σπαρτιατῶν.

γ) Οἱ Εἰλωτες ἦταν πραγματικά σκλάβοι τῶν Σπαρτιατῶν. Ζοῦσαν ἀπό τά λίγα εἰσοδήματα, πού κρατοῦσαν

ἀπό τήν καλλιέργεια τῆς γῆς. Δέν εἶχαν κανένα δικαίωμα καί οἱ κύριοί τους μπορούσαν νά τούς σκοτώσουν χωρίς νά δώσουν λόγο σέ κανένα. Καί νά σκεφτεῖ κανεῖς ὅτι οἱ Εἰλωτες ἦταν πολύ περισσότεροι ἀπό τούς Σπαρτιάτες καί τούς περιοίκους.

Σ' αὐτό τό γεγονός ὀφείλεται ἡ στρατιωτική μορφή πού πῆρε τό σπαρτιατικό κράτος. Οἱ Σπαρτιάτες, δηλαδή, μόνοι τους ἀνάμεσα σ' ἀνθρώπους πού δέν τούς συμπαθοῦσαν καθόλου, ἀνάμεσα στούς Εἰλωτες τῆς Μεσσηνίας καί τῆς Λακωνίας, ζοῦσαν μέ τό φόβο τῶν ἐπαναστάσεων. Γι' αὐτό καί ὀργάνωσαν ἔτσι τό κράτος τους, πού νά εἶναι πάντοτε ἔτοιμοι γιά πόλεμο.

Στό πρόσωπο κάθε νέου Σπαρτιάτη ἔβλεπαν ἕναν αὐριανό πολεμιστή.

### 3. Ἡ ἀνατροφή τῶν παιδιῶν

Θέλεις νά μάθεις πῶς μεγάλωναν τά Σπαρτιατόπουλα ἐκεῖνο τόν καιρό; Ἡ ζωή τους διέφερε πολύ ἀπό τή δική σου. Τά γερά παιδιά ἔμεναν κοντά στή μητέρα τους ὡς τά ἐφτά τους χρόνια. Ἐκεῖνη φρόντιζε ἀπό τή γέννησή τους ν' ἀποκτήσουν γερά σώματα καί καλή ἀνατροφή. Τά συνήθιζε νά μήν ἔχουν παραξενιές καί φοβίες.

Ὅταν τά παιδιά συμπλήρωναν τόν ἑβδομο χρόνο τῆς ζωῆς τους, τά ἔπαιρνε τό κράτος κι αὐτό φρόντιζε ἀπό δῶ καί πέρα γιά τήν ἀνατροφή τους. Ὅλη τους ἡ ἐκπαίδευση εἶχε σκοπό ν' ἀποκτήσουν γερά σώματα καί νά γίνουν ἀργότερα γενναῖοι στρατιῶτες καί ὑπάκουοι πολίτες.

Γι' αὐτό τά χῶριζαν σέ ὁμάδες καί τά ἄφηναν νά παίξουν μέ συνομήλικα παιδιά, ξυπόλητα καί τόν περισσότερο καιρό γυμνά. Τά συνήθιζαν στήν πείνα, στό κρύο, στίς τα-

λαιπωρίες. Φαγητό τούς έδιναν λίγο κι άνοστο, για ν' αναγκάζονται νά τό συμπληρώσουν κλέβοντας. 'Η κλεψιά δέν ήταν ντροπή· ήταν άσκηση στην τόλμη καί την πονηριά. Δέν έπρεπε όμως νά φανερωθει. "Αμα φανερωνόταν, τούς τιμωρούσαν.

Κάποτε ένα Σπαρτιατόπουλο έκλεψε μιά άλεπουδίτσα καί την έκρυψε μέσα στά ρούχα του. Τό παιδί για νά μή φωνάξει καί φανερωθει, άφησε τό ζωο νά του ξεσκίσει την κοιλιά καί πέθανε χωρίς νά πει μιά λέξη.

Τά Σπαρτιατόπουλα φορούσαν χειμώνα καλοκαίρι τό ίδιο ρούχο καί για στρώμα στον ύπνο τους είχαν καλάμια, πού τά έκοβαν από τίς όχθες του Εύρώτα.

Συνέχεια γυμνάζονταν στό δρόμο, στό πήδημα, στην πάλη, στό δίσκο καί στό άκόντιο. Μάθαιναν μόνο γραφή καί ανάγνωση, ενώ αντίθετα, ή μουσική, τά ποιήματα καί ό χορός, έπιαναν ένα μεγάλο μέρος της ζωής τους.

Κάθε τραγούδι, κάθε λέξη, κάθε κίνηση ήταν ζωηρή κι είχε σκοπό νά τά γεμίσει ένθουσιασμό, νά τά ξεσηκώσει για πόλεμο.

"Όταν χόρευαν στις γιορτές, σχημάτιζαν τρεις χορούς: των γερόντων, των άνδρων καί των παιδιών.

Ό χορός των γερόντων έψαλλε:

«Κάποτε ήμαστε έμεις γενναία παλικάρια».

Ό χορός των άνδρων άπαντούσε:

«Τώρα είμαστε έμεις· δοκίμασε αν θέλεις».

Ό χορός των παιδιών έλεγε:

«Έμεις θα γίνουμε πολύ καλύτεροί σας».

Μάθαιναν ακόμη τά Σπαρτιατόπουλα νά σέβονται, τούς μεγαλυτέρους, νά «λακωνίζουν», δηλαδή νά δίνουν

πολύ σύντομες απαντήσεις και να υπακούουν πιστά στους άρχοντες και στους νόμους της Σπάρτης.

Άλλά και για την ανατροφή των κοριτσιών φρόντιζε τό κράτος, ὥστε και τά κορίτσια να γυμνάζουν τό σῶμα τους, να τρέχουν, να πηδοῦν, να ρίχνουν τό δίσκο και τό ἀκόντιο.

Πίστευαν πῶς μόνον ἀπό γερά σώματα γεννιοῦνται και γερά παιδιά.

#### 4. Ἡ ζωή τῶν Σπαρτιατῶν

Οἱ Σπαρτιάτες, ἀπό τά εἴκοσι ὡς τά ἐξήντα τους χρόνια, ὑπηρετοῦσαν ὑποχρεωτικά στό στρατό.

Ὅλη μέρα γυμνάζονταν, γιά να εἶναι ἔτοιμοι σέ περίπτωση πολέμου. Τή νύχτα ἔμεναν σέ σκηνές κι ὄχι στά σπίτια τους κι ἔτρωγαν σέ κοινά συσσίτια. Τό φαγητό τους ἦταν πολύ λιτό, συνήθως ἔτρωγαν ἕνα φαγητό ἀπό χοιρινό

κρέας, βρασμένο μέ ξίδι και ἀλάτι. Αὐτός ἦταν ὁ γνωστός «μέλας ζωμός».

Στά τριάντα τους χρόνια ἔπρεπε να παντρευτοῦν. Ἄν κανεῖς ἔμενε ἀνυπαντρος, ὅλοι στή Σπάρτη τόν περιφρονοῦσαν.

Κάτι πού πρέπει να ξέρεις ἀκόμη εἶναι ὅτι κάθε σπαρτιατική οἰκογένεια εἶχε ἕνα μερίδιο ἀπό τή γῆ τῆς Σπάρτης, ἕναν κληρο, πού δέν εἶχε δικαίωμα να τόν



Κορίτσι τῆς Σπάρτης πού γυμνάζεται στόν ἀγῶνα τοῦ δρόμου



πουλήσει. Έτσι όλοι οί Σπαρτιάτες ήταν στήν ίδια οικονομική κατάσταση.

Οί νόμοι τής Σπάρτης απαγόρευαν στους Σπαρτιάτες ν' ασχολούνται μέ τά γράμματα, τίς τέχνες ή τό έμπόριο. Έ κύρια άσχολία τους έπρεπε νά είναι ή προετοιμασία τους γιά τόν πόλεμο.

Γιά νά μή μαθαίνουν πώς ζούσαν οί άλλοι Έλληνες ή οί άλλοι λαοί, οί νόμοι τής Σπάρτης απαγόρευαν στους Σπαρτιάτες νά ταξιδεύουν σέ ξένα μέρη καί δέν έπιτρέπανε στους ξένους νά μένουν πολύν καιρό στή Σπάρτη. Άκόμη, τά νομίσματα τής Σπάρτης ήταν σιδερένια καί βαριά καί είχαν μικρή αξία. Κανείς δέν ήθελε νά μαζεύει τέτοια νομίσματα κι έτσι κανείς δέ γινόταν φιλοχρήματος.

## 5. Τό πολίτευμα τής Σπάρτης

Νά, τέλος, πώς κυβερνιόταν ή Σπάρτη:

- α) Είχε δύο βασιλιάδες, πού ήταν οί άρχηγοί του στρατού σέ περίπτωση πολέμου. Στόν καιρό τής ειρήνης οί βασιλιάδες είχαν πολύ μικρή έξουσία.
- β) Ένα συμβούλιο 28 γερόντων, ή γεροουσία, κανόνιζε τίς ύποθέσεις του κράτους κι έτοιμάζε τούς νόμους. Τούς 28 γέροντες τούς εξέλεγε ή συγκέντρωση του λαού, ή Άπέλλα, γιά όλη τους τή ζωή, από τούς Σπαρτιάτες πού είχαν συμπληρώσει τά 60 τους χρόνια.
- γ) Έ Άπέλλα μαζευόταν μία φορά τό μήνα, κάθε πανσέληνο στό ύπαιθρο, γιά νά εκλέξει τούς γέροντες, νά ψηφίσει τούς νόμους καί ν' αποφασίσει γιά πόλεμο ή ειρήνη. Στήν Άπέλλα έπαιρναν μέρος όλοι οί πολίτες Σπαρτιάτες πού ήταν πάνω από 30 χρονών.

δ) Οί πέντε ἔφοροι πού ἐκλέγονταν ἀπό τήν Ἀπέλλα γιά ἓνα χρόνο εἶχαν τήν πιά μεγάλη ἐξουσία μέσα στή Σπάρτη. Αὐτοί φρόντιζαν νά τηροῦνται οἱ νόμοι καί εἶχαν δικαίωμα νά τιμωροῦν αὐστηρά κάθε παραβάτη, ἀκόμα καί τούς βασιλιάδες.

Ὅπως βλέπεις, ὁ λαός διάλεγε τούς ἄρχοντές του, ἀλλά στήν πραγματικότητα δέν ἦταν ἔτσι. Οἱ ἀρχηγοί τῶν πιά παλιῶν οἰκογενειῶν φρόντιζαν, ὥστε ἡ Ἀπέλλα νά ἐκλέγει γέροντες καί ἐφόρους ἀπό τά μέλη τῶν δικῶν τους οἰκογενειῶν. Ἔτσι, τή Σπάρτη τήν κυβερνοῦσαν οἱ λίγιοι, πού ἐπέβαλαν τίς θελήσεις τους στό λαό.

Αὐτό τό πολίτευμα ὀνομάζεται ὀλιγαρχικό.

### **Νά θυμᾶσαι:**

Ἡ Σπάρτη γύρω στόν βον αἰῶνα π.Χ. ἦταν τό ἰσχυρότερο στρατιωτικό κράτος τῆς Ἑλλάδας.

Οἱ κάτοικοί της ἦταν χωρισμένοι σέ τρεῖς κοινωνικές τάξεις: στούς πολίτες Σπαρτιάτες, στούς Περιοίκους καί στούς Εἰλωτες.

Κύρια ἀσχολία τῶν πολιτῶν Σπαρτιατῶν ἦταν ἡ προετοιμασία γιά τόν πόλεμο. Σ' ὄλη τους τή ζωή οἱ Σπαρτιάτες γυμνάζονταν καί ὑπηρετοῦσαν πιστά τήν πατρίδα τους.

Ἡ Σπάρτη εἶχε πολίτευμα ὀλιγαρχικό. Τήν κυβερνοῦσαν οἱ λίγιοι εὐγενεῖς ἀπό τίς πιά παλιές οἰκογένειες.

### **Ἐρωτήσεις – Ἐργασίες**

1. Τί ἦταν ἡ Ἀπέλλα; Ἡ Γερουσία;

2. Ποιοί είχαν τή μεγαλύτερη ἐξουσία στή Σπάρτη;
3. Ποιός ἦταν ὁ σκοπός τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδιῶν στή Σπάρτη;
4. Ποιά εἶναι ἡ γνώμη σου γιά τόν τρόπο ζωῆς τῶν Σπαρτιατῶν;
5. Διάβασε καί ἀνακοίνωσε τίς πληροφορίες σου γιά τόν νομοθέτη Λυκοῦργο.
6. Ἐάν ξέρεις μερικές λακωνικές ἀπαντήσεις, νά τίς πεῖς στήν τάξη.





**Ἡ θεά Ἀθηνᾶ προστάτευε τὴν Ἀθήνα, τὴν πόλη πού πῆρε τ' ὄνομά της.**

## Η ΑΘΗΝΑ

### 1. Μιά πόλη-κράτος: ή Ἀθήνα

Στή θέση πού βρίσκεται σήμερα ή Ἀθήνα, οί Ἀχαιοί εἶχαν ἰδρύσει ἕνα μικρό κράτος. Τό κυβερνοῦσε ὁ βασιλιάς, πού κατοικοῦσε στήν Ἀκρόπολη τῶν Ἀθηνῶν.

Ἡ Ἀθήνα ἦταν τότε μία μικρή πόλη τῆς Ἀττικῆς. Γύρω της ἦταν χτισμένες κι ἄλλες μικρές πόλεις, πού ή καθεμιά τους ἀποτελοῦσε ἕνα ἀνεξάρτητο κράτος μέ δικό του βασιλιά καί μέ ξεχωριστούς νόμους.

Σύμφωνα μέ τήν παράδοση, ὁ μυθικός ἥρωας *Θησέας* ἔνωσε ὅλες αὐτές τίς μικρές πόλεις μέ τήν Ἀθήνα σ' ἕνα κράτος, πού ή ἔκτασή του σκέπαζε ὅλη σχεδόν τήν Ἀττική.

Τήν καινούρια πόλη τήν προστάτευε ή θεά Ἀθηνᾶ, πού τῆς ἔδωσε καί τ' ὄνομά της. Ὁ μύθος μᾶς διηγεῖται πώς ἔγινε φιλονικία ἀνάμεσα στήν Ἀθηνᾶ καί στό θεό τῆς θάλασσας, τόν Ποσειδῶνα, γιά τό ποιός ἀπό τούς δύο θά γινόταν ὁ προστάτης τῆς καινούριας πόλης. Τή διαφορά τήν ἔλυσαν οί ἄλλοι θεοί, πού συγκεντρώθηκαν στήν

Ἄκροπολη, γιά νά κρίνουν τά δῶρα πού πρόσφεραν στήν πόλη οἱ δύο θεοί.

Ὁ Ποσειδῶνας χάρισε μιά πηγή κι ἕνα περήφανο ἄλογο καί ἡ Ἀθηνᾶ τήν ἐλιά. Οἱ θεοί προτίμησαν τό δῶρο τῆς Ἀθηνᾶς.

Ἀπό τότε, ἡ θεά Ἀθηνᾶ προστάτευε τήν Ἀθήνα, πού ἔμελλε νά γίνει ἡ πιό δοξασμένη πόλη τῆς Ἑλλάδας.

## 2. Βασιλιάδες καί εὐγενεῖς

Τήν Ἀθήνα, ὅπως ὅλες τίς ἐλληνικές πόλεις-κράτη, τήν κυβερνοῦσε ἕνας βασιλιάς μέ τήν βοήθεια τῶν εὐγενῶν, πού ἦταν πλούσιοι γαιοκτήμονες. Σιγά σιγά ὅμως, μέ τό πέρασμα τῶν χρόνων οἱ βασιλιάδες ἔχασαν τή δύναμή τους καί ὅλη ἡ ἐξουσία πέρασε στά χέρια τῶν εὐγενῶν.

Πρῶτος βασιλιάς τῶν Ἀθηναίων ἦταν ὁ *Κέκροπας* καί τελευταῖος ὁ *Κόδρος*, πού θυσιάστηκε, γιά νά σωθεῖ ἡ πατρίδα του ἀπό τοὺς Δωριεῖς.



Στήν παράσταση τοῦ ἀγγείου βλέπεις τό Θησεά νά σκοτώνει τό Μινώταυρο τῆς Κρήτης. Στό γυρισμό του ὁ Θησεάς ἐγινε βασιλιάς τῆς Ἀθήνας.

Όταν οί Δωριεῖς θέλησαν νά καταλάβουν τήν Ἀττική κι οί δυό στρατοί ἦταν ἔτοιμοι νά πολεμήσουν, λένε πώς ἕνας χρησμός εἶχε πει ὅτι θά νικουσε ὁ στρατός ἐκεῖνος, πού ὁ βασιλιάς του θά σκοτωνόταν. Τότε ὁ βασιλιάς τῶν Ἀθηναίων, Κόδρος, γιά νά μήν τόν γνωρίσουν, φόρεσε ρούχα ξυλοκόπου καί πήγε σ' ἕνα δάσος κοντά στό στρατόπεδο τῶν Δωριέων. Ἐπίτηδες προκάλεσε ἕνα στρατιώτη κι αὐτός ἐπάνω στή φιλονικία τόν σκότωσε. Οἱ Ἀθηναῖοι ζήτησαν τό σῶμα τοῦ βασιλιᾶ τους, γιά νά τό θάψουν μέ τιμές. Σάν ἔμαθαν οἱ Δωριεῖς ὅτι ὁ ξυλοκόπος πού σκοτώθηκε ἦταν ὁ βασιλιάς τῶν ἀντιπάλων τους, θυμήθηκαν τό χρησμό, φοβήθηκαν μή νικηθοῦν καί γύρισαν στά μέρη τους, χωρίς νά πειράξουν τούς Ἀθηναίους. Ἐτσι ὁ Κόδρος μέ τή θυσία του ἔσωσε τήν πατρίδα του.

Μετά τό θάνατο τοῦ Κόδρου, τήν Ἀθήνα τήν κυβερνοῦσαν 9 ἄρχοντες, πού τούς διάλεγαν ἀπό τήν τάξη τῶν εὐγενῶν.

Ἐκεῖνο τόν καιρό, οἱ κάτοικοι τῆς Ἀθήνας, ἀλλά καί ὄλων τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, ἦταν χωρισμένοι σέ ἐλευθεροὺς καί δοῦλους. Τούς ἐλεύθερους πάλι τούς ξεχώριζαν σέ γαιοκτῆμονες εὐγενεῖς καί στό λαό.

Οἱ εὐγενεῖς εἶχαν μεγάλα κτήματα, πού τά καλλιεργοῦσαν γιά λογαριασμό τους οἱ ἀγρότες. Οἱ ἴδιοι εἶχαν ὡς ἀσχολία τόν πόλεμο καί τή διοίκηση τοῦ κράτους. Κυβερνοῦσαν σύμφωνα μέ ἄγραφους νόμους καί πάντα φρόντιζαν γιά τό δικό τους συμφέρον.

Αὐτό τό πολίτευμα τό ὀνομάζουμε ἀριστοκρατικό.

### 3. Μιά καινούρια τάξη: Οί έμποροι και οί τεχνίτες

Γύρω στον έβδομο αιώνα π.Χ. στην 'Αθήνα σχηματίστηκε μία καινούρια τάξη ανθρώπων. Ήταν οί έμποροι και οί τεχνίτες, πού πλούτισαν από τό έμπόριο, πού έκαναν μέ τίς έλληνικές άποικίες. Δέν άντεχαν λοιπόν νά τούς έξουσιάζουν οί λίγοι εύγενείς κι ήθελαν νά λάβουν κι αύτοί μέρος στην κυβέρνηση του κράτους.

Ή από τήν άλλη μεριά, οί αγρότες δέ συμπαθοῦσαν καθόλου τούς εύγενείς, γιατί οί τελευταῖοι τούς μεταχειρίζονταν πολύ σκληρά. Όταν δέν είχαν νά πληρώσουν τά χρέη τους, τούς έπαιρναν τήν περιουσία ή τούς πουλοῦσαν σάν δούλους μέσα και έξω από τήν 'Αττική.

Όλος ό λαός, λοιπόν, ξεσηκώθηκε κι ή 'Αθήνα πέρασε μία περίοδο άναταραχής.

### 4. 'Ο Δράκοντας – Οί πρώτοι γραπτοί νόμοι

Τότε οί εύγενείς, οί εύπατρίδες, όπως τούς έλεγαν άλλιώς, ανάθεσαν στον εύπατρίδη *Δράκοντα* νά γράψει τούς νόμους, γιά νά τούς γνωρίζουν όλοι και σύμφωνα μ' αύτούς νά δικάζουν οί εύγενείς.

Πραγματικά τούς νόμους του Δράκοντα τούς χάραξαν πάνω σε λίθινες πλάκες, πού τίς έστησαν στην 'Αγορά. Ήταν όμως τόσο σκληροί νόμοι, πού αργότερα οί Έλληνες έλεγαν πώς γράφτηκαν μέ αίμα. 'Ακόμη και σήμερα όταν λέμε «δρακόντεια μέτρα», έννοοῦμε πολύ άυστηρά μέτρα.

### 5. 'Ο νομοθέτης Σόλωνας (594 π.Χ.)

Ή κατάσταση δέ βελτιώθηκε. Ένας έμφύλιος πόλεμος θά ξεσπούσε στην 'Αθήνα στίς αρχές του 6ου π.Χ. αιώνα.



Τότε αποφάσισαν όλοι ν' αναθέσουν σ' ένα σοφό άνθρωπο, τό Σόλωνα, νά γράψει καινούριους νόμους καί ν' αλλάξει τό πολίτευμα.

Ό Σόλωνας είχε ταξιδέψει πολύ κι είχε αποκτήσει μεγάλη πείρα. Μάλιστα σ' ένα από τά ταξίδια του στή Λυδία, μία χώρα τής Μικρᾶς Ἀσίας, φιλοξενήθηκε από τόν πλούσιο βασιλιά της, τόν Κροῖσο. Όταν αὐτός ἄρχισε νά περηφανεύεται γιά τά πλούτη του, τοῦ εἶπε τό περίφημο «Μηδένα πρό τοῦ τέλους μακάριζε» δηλ. «Μήν καλοτυχιζεις κανένα προτοῦ νά δεῖς τό τέλος του». Αὐτά τά λόγια δείχνουν πόσο συνετός ἦταν ὁ Σόλωνας.

- α) Τό πρῶτο του ἔργο ἦταν νά καταργήσει ὅλα τά χρέη τῶν πολιτῶν (σεισάχθεια) καί νά ἐλευθερώσει ὅσους πουλήθηκαν δοῦλοι γι' αὐτόν τό λόγο. Κανείς δέν εἶχε πιά δικαίωμα νά πουλήσει τόν ἄλλον γιά χρέη.
- β) Γιά νά μήν ὑπάρχει μεγάλη διαφορά ἀνάμεσα στούς πολίτες, τούς χώρισε σέ τέσσερις τάξεις μέ βάση τά εἰσοδήματά τους καί ὄχι πιά μέ βάση τήν καταγωγή τους. Ἀνάλογα μέ τήν περιουσία τους πλήρωναν βαρύτερο ἢ ἐλαφρότερο φόρο. Οἱ ἄρχοντες ἐκλέγονταν ἀπό τίς δυό πρῶτες τάξεις, δηλ. ἀπό τούς πλουσιότερους πολίτες.
- γ) Ὅλοι οἱ πολίτες ὅμως πάνω ἀπό εἴκοσι χρόνων, εἶχαν δικαίωμα νά πάρουν μέρος στήν ἐκκλησία τοῦ δήμου, δηλ. στή συγκέντρωση τοῦ λαοῦ, πού ἀποφάσιζε γιά ὅλα τά ζητήματα τής πολιτείας καί ψήφιζε τούς νόμους.
- δ) Ἰδρυσε τήν Ἡλιαία, ένα λαϊκό δικαστήριο, στό ὁποῖο ἔπαιρναν μέρος ὅλοι οἱ πολίτες ἀπ' ὅλες τίς τάξεις,

πλούσιοι ἢ φτωχοί. Κανείς δέν μποροῦσε ν' ἀκυρώσει τήν ἀπόφαση τῆς Ἡλιαίας.

ε) Ὁ Σόλωνας διοργάνωσε καί τόν Ἄρειο Πάγο, πού ἦταν τό ἀνώτατο δικαστήριο καί τοῦ ἀνάθεσε νά παρακολουθεῖ ἄν τηροῦνται οἱ νόμοι καί ἄν οἱ πολίτες ἐργάζονται καί κερδίζουν τίμια τά χρήματά τους.

στ) Τέλος, σύστησε τή βουλή τῶν τετρακοσίων, πού εἶχε σάν ἔργο νά ἐτοιμάζει τούς νόμους καί νά τούς ὑποβάλλει στήν ἐκκλησία τοῦ δήμου, γιά νά ψηφιστοῦν.

Ὁ Σόλωνας ὑποχρέωσε ἀκόμη μέ νόμο τούς Ἀθηναίους: α) νά ἔχουν ἓνα ἐπάγγελμα καί β) νά μορφώνουν τά παιδιά τους.

Οἱ Ἀθηναῖοι ὀρκίστηκαν ὅτι θά τηρήσουν τούς νόμους του κι ὁ Σόλωνας ἔφυγε ἀπό τήν Ἀθήνα γιά δέκα χρόνια καί ταξίδεψε μακριά ἀπό τήν πατρίδα του.

## 6. Ὁ Πεισίστρατος – Ἕνας τύραννος

Μέ τή νομοθεσία τοῦ Σόλωνα ὠφελήθηκαν μόνο ὅσοι εἶχαν πλουτίσει ἀπό τό ἐμπόριο. Ἔτσι ἄρχισαν πάλι ταραχές.

Τότε ὁ Πεισίστρατος ἐγίνε τύραννος τῶν Ἀθηνῶν. Ἔτσι ὀνόμαζαν ὅποιον ἀποκτοῦσε τήν ἐξουσία μέ τή βία καί ὄχι μέ τούς νόμους.

Ὁ Πεισίστρατος κυβέρνησε δίκαια καί εἰρηνικά τήν Ἀθήνα ἀπό τό 560-527 π.Χ. Διατήρησε τούς νόμους τοῦ Σόλωνα καί βοήθησε πολύ τούς ἀγρότες. Τούς δάνειζε χρήματα, γιά νά καλλιεργοῦν τή γῆ. Γιά νά δώσει δουλειά στούς τεχνίτες καί μαζί γιά νά ὁμορφύνει τήν Ἀθήνα,

πρόσταξε νά γίνουν καινούρια ἔργα στήν πόλη: δρόμοι, ναοί, ὑδραγωγεία, θέατρα.

Στόν καιρό του θεμελιώθηκε ὁ ναός τοῦ Ὀλυμπίου Διός, πού τελείωσε μετά ἀπό ἕξι αἰῶνες περίπου.

Ὁ Πεισίστρατος ἀνάθεσε πρῶτος σέ ποιητές νά καταγράψουν τά ὁμηρικά ἔπη, πού μέχρι τότε διαδίνονταν προφορικά ἀπό γενιά σέ γενιά.

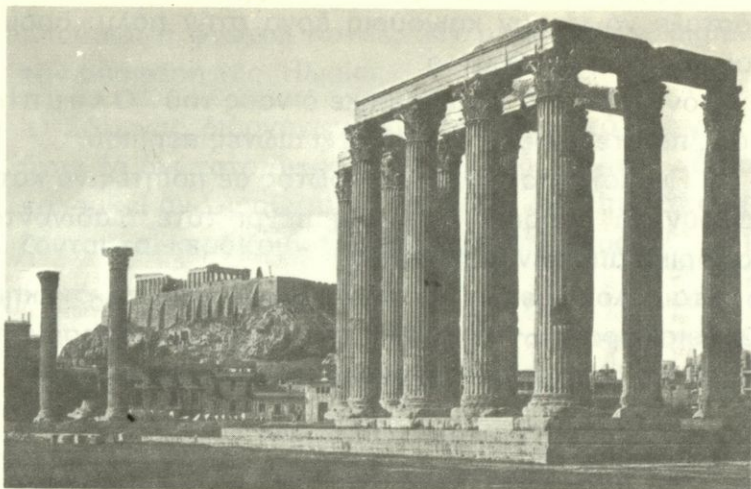
Ἔτσι ὅλοι ἔμειναν εὐχαριστημένοι ἀπό τή διοίκηση τοῦ Πεισίστρατου. Τά παιδιά του ὅμως κυβέρνησαν πιά σκληρά καί οἱ Ἀθηναῖοι κατάργησαν τήν τυραννία.

## 7. Ὁ Κλεισθένης

Μετά τήν κατάργηση τῆς τυραννίας, ἄρχισαν καινούριες ταραχές. Δύο κόμματα ἀνταγωνίζονταν νά καταλάβουν τήν ἐξουσία. Οἱ ὀπαδοί τῆς τυραννίας καί οἱ ὀπαδοί τῆς δημοκρατίας. Τελικά ὑπερίσχυσαν οἱ δημοκρατικοί καί ὁ ἀρχηγός τους ὁ Κλεισθένης ἔγινε ἄρχοντας τῶν Ἀθηνῶν τό 508 π.Χ.

Ὁ Κλεισθένης ἦταν εὐπατρίδης, συμπαθοῦσε ὅμως καί προστάτευε τούς ἀγρότες. Ἡ πρώτη του δουλειά ἦταν νά συμπληρώσει τούς νόμους τοῦ Σόλωνα, νά τούς κάνει περισσότερο δημοκρατικούς.

- α) Χώρισε τήν Ἀττική σέ 10 δήμους. Κάθε 10 δήμοι ἀποτελοῦσαν μία φυλή. Ἔτσι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς χωρίστηκαν σέ 10 φυλές. Κάθε φυλή εἶχε πολίτες ἀπό ὅλες τίς τάξεις: εὐγενεῖς, ἀγρότες, ἐμπόρους, πλούσιους καί φτωχοῦς. Ὅλοι εἶχαν ἴσα δικαιώματα καί ἐργάζονταν γιά τήν προκοπή τῆς φυλῆς τους.
- β) Διατήρησε τόν Ἄρειο Πάγο καί τή βουλή, ἀλλά συγχρόνως δημιούργησε ἕνα νέο ἀξίωμα, τοῦ στρατηγοῦ.



Οι στήλες του Ὀλυμπίου Διὸς στήν Ἀθήνα. Ὅ,τι ἔμεινε ὄρθιο ἀπὸ τὸ μεγαλόπρεπο ναὸ τοῦ Δία, πού θεμελίωσε ὁ Πεισίστρατος.

Οἱ στρατηγοὶ ἦταν 10 κι ἐκλέγονταν ἕνας ἀπὸ κάθε φυλή.

γ) Ἔκαμε τὴ βουλή τῶν πεντακοσίων. Ἀπὸ κάθε φυλή ἐκλήρωναν πενήντα βουλευτές, πού κυβερνοῦσαν 36 ἡμέρες τὸ χρόνο.

Τὴν πιὸ μεγάλη δύναμη ὅμως ἔδωσε στήν ἐκκλησία τοῦ δήμου, δηλ. στή συγκέντρωση τοῦ λαοῦ. Αὐτὴ ἐξέλεγε τοὺς στρατηγοὺς καὶ ψήφιζε τοὺς νόμους. Ἀκόμη ἀποφάσιζε γιὰ πόλεμο ἢ εἰρήνη κι εἶχε δικαίωμα νὰ ἐξορίσει ἀπὸ τὴν Ἀθήνα ἐκεῖνον πού ἦταν ἐπικίνδυνος γιὰ τὴν πολιτεία καὶ τὸ πολίτευμά της. Αὐτὸ τὸ μέτρο λεγόταν ὀστρακισμός.

Μέ τίς μεταρρυθμίσεις, ὁ Κλεισθένης πέτυχε τοῦτο: Ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι πολίτες, πλούσιοι ἢ φτωχοί, εἶχαν ἴσα δικαιώματα καὶ μπορούσαν νὰ πάρουν μέρος στήν κυβέρνηση τοῦ κράτους.

Ἔτσι, τό πολίτευμα τῆς Ἀθήνας, πού ξεκίνησε ἀπό τή βασιλεία, ἄλλαξε σέ ἀριστοκρατικό, πέρασε στήν τυραννία καί κατάληξε στήν πιό δίκαιη μορφή γιά τούς πολίτες: Ἔγινε δημοκρατία.

### **Νά θυμᾶσαι:**

Ἡ Ἑλλάδα στά χρόνια τῆς ἀρχαιότητος ἦταν χωρισμένη σέ πολλά μικρά κράτη-πόλεις.

Ἡ Ἀθήνα ἀπόκτησε μεγάλη σπουδαιότητα ἀπό τόν 6ο π.Χ. αἰώνα κι ἔπειτα.

Στήν ἀρχή, τήν Ἀθήνα τήν κυβερνοῦσε ἓνας βασιλιάς. Ὑστερα ἡ ἐξουσία πέρασε στά χέρια τῶν εὐγενῶν.

Οἱ ἔμποροι, οἱ τεχνίτες κι οἱ ἀγρότες ζήτησαν κι αὐτοῖ δικαίωματα καί στήν Ἀθήνα ἔγιναν ταραχές.

Ὁ Σόλωνας ἔγραψε νόμους, πού δέν ἱκανοποιοῦσαν οὔτε τούς εὐγενεῖς οὔτε τούς φτωχοῦς.

Ὁ Πεισίστρατος ἔγινε γιά λίγο διάστημα τύραννος τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλά κυβέρνησε δίκαια.

Τέλος ὁ Κλεισθένης μετέτρεψε τό πολίτευμα τῆς Ἀθήνας σέ δημοκρατία κι ἔδωσε ἴσα δικαιώματα σ' ὅλους τούς πολίτες.

### **Ἐρωτήσεις – Ἐργασίες**

1. Ποιός εἶναι ὁ σπουδαιότερος νόμος τοῦ Σόλωνα;
2. Τί ἔκανε ὁ Κλεισθένης;
3. Τί καταλαβαίνει, ὅταν ἀκοῦς τή λέξη δημοκρατία;
4. Διάβασε καί γράψε λίγα λόγια γιά τό νομοθέτη Σόλωνα.
5. Γράψε μέ λίγα λόγια τήν ἱστορία τοῦ Σόλωνα καί τοῦ Κροίσου.



Ἡ Δήμητρα ἦταν ἡ θεά τῆς γεωργίας. Στό ἀνάγλυφο βλέπεις τή Δήμητρα, τήν Περσεφόνη καί τόν Τριπτόλεμο. Ἡ Δήμητρα ἀνάθεσε στόν Τριπτόλεμο νά διδάξει στους ἀνθρώπους τήν καλλιέργεια τοῦ σιταριοῦ.

### Η ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

#### 1. Τί πίστευαν οί Έλληνες

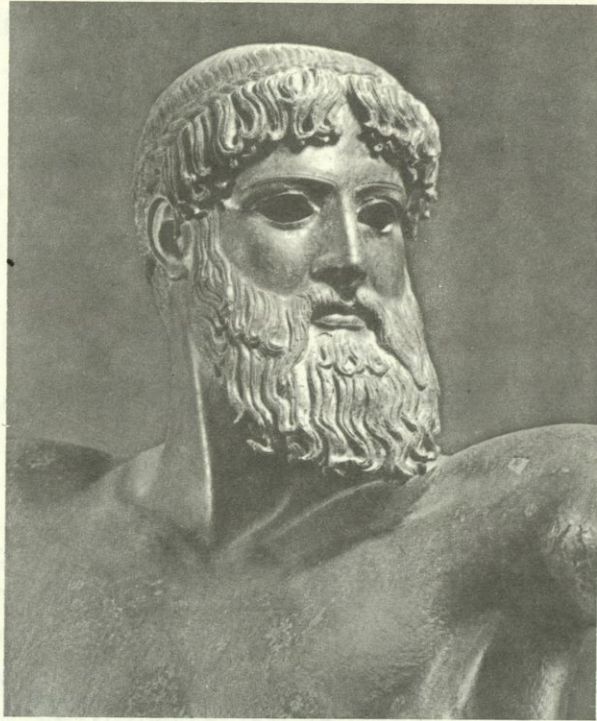
Όπως όλοι οί λαοί τής αρχαιότητας, έτσι καί οί Έλληνες πίστευαν πώς τό σύμπαν ήταν γεμάτο από θεότητες, άλλοτε εύγενικές κι άλλοτε καταστροφικές. Θεοποιοῦσαν καθετί στή φύση, πού τούς προκαλοῦσε τό δέος ἢ τό θαυμασμό πού τούς φαινόταν δηλαδή άνεξηγήτο ἢ θαυμάσιο.

Σ' όλους αὐτούς τούς θεούς, οί ἀρχαῖοι Έλληνες ἔδωσαν ἀνθρώπινη μορφή. Τούς φαντάστηκαν ψηλούς, δυνατούς, ωραίους κι ἀθάνατους.

Γιά τούς ἀρχαίους Έλληνες, οί θεοί εἶχαν τίς ἴδιες ἀνάγκες καί τίς ἴδιες ἀδυναμίες μέ τούς κοινούς ἀνθρώπους, τούς θνητούς.

Έτρωγαν ἕνα θεϊκό φαγητό, τήν ἀμβροσία, καί ἔπιναν τό ὑπέροχο ποτό, τό νέκταρ. Ἀγαποῦσαν, μισοῦσαν, ζήλευαν, πολεμοῦσαν ἢ μάλωναν. Βρίσκονταν πάντα κοντά στόν ἀνθρώπο, ἀόρατοι, ἔτοιμοι νά τοῦ δώσουν βοήθεια ἢ νά τόν κατατρέξουν.

Οί ἀρχαῖοι Έλληνες ἔπλασαν πολλούς ὁμορφους μύ-



Ὁ Ποσειδώνας, ὁ θεὸς τῆς θάλασσης.

θους, γιὰ νὰ ἐξηγήσουν τὴν καταγωγή τῶν θεῶν, νὰ περιγράψουν τὴ ζωὴ τους καὶ νὰ ἱστορήσουν τίς περιπέτειές τους.

Οἱ μύθοι αὐτοὶ συγκεντρωμένοι ἀποτελοῦν τὴ θαυμάσια ἑλληνικὴ μυθολογία.

## 2. Οἱ θεοὶ τῶν Ἑλλήνων

Νὰ πῶς φαντάζονταν οἱ Ἕλληνες τὸν κόσμον τῶν ἀθάνατων θεῶν.

Ψηλά στεκόταν μιὰ ὁμάδα, πού τὴν ἀποτελοῦσαν οἱ



μεγαλύτεροι θεοί, αὐτοί πού κατοικοῦσαν στό ὄρος Ὀλυμπος καί γι' αὐτό ὀνομάζονταν ὀλύμπιοι.

Πάνω ἀπ' ὅλους τούς θεούς, μοναδικός ἄρχοντας, βασίλευε ὁ Δίας. Ὁ Δίας ἦταν ὁ θεός τοῦ οὐρανοῦ καί τῆς γῆς, αὐτός πού μάζευε τά σύννεφα κι ἔστελνε τή βροχή καί τούς κεραυνούς. Κατοικοῦσε στήν ψηλότερη κορυφή τοῦ Ὀλύμπου μέ τή γυναίκα του τήν Ἥρα, τή θεά τοῦ γάμου.

Κοντά του ζοῦσαν οἱ τρεῖς κόρες του κι οἱ τρεῖς γιοί του. Οἱ κόρες του ἦταν: Ἡ Ἀθηνᾶ, ἡ θεά τῆς σοφίας, πού σύμφωνα μέ τή μυθολογία, γεννήθηκε πάνοπλη ἀπό τό κεφάλι τοῦ Δία.

Ἡ Ἀφροδίτη, θεά τῆς ὀμορφιάς, πού γεννήθηκε ἀπό τόν ἀφρό τῆς θάλασσας.

Ἡ Ἄρτεμη, θεά τοῦ κυνηγιοῦ, τῆς σελήνης καί τῶν δασῶν, πού προστάτευε τά ἄγρια ζῶα.

Οἱ γιοί του ἦταν: Ὁ Ἀπόλλωνας ὁ ὠραιότερος ἀπ' ὅλους τούς θεούς, θεός τοῦ φωτός, τῆς μουσικῆς καί τῆς μαντικῆς.

Ὁ Ἄρης, ἄγριος καί δυνατός, ἦταν ὁ θεός τοῦ πολέμου.

Ὁ Ἐρμῆς, θεός τοῦ ἐμπορίου καί τῶν γραμμάτων, ἦταν ὁ ἀγγελιαφόρος τοῦ Δία.

Υπῆρχαν καί ἄλλοι σπουδαῖοι θεοί. Ὅπως τά δύο ἀδέρφια τοῦ Δία, ὁ Ποσειδῶνας, ὁ θεός τῆς θάλασσας καί ὁ Πλούτωνας, πού βασίλευε στό βασίλειο τοῦ κάτω κόσμου, στόν Ἄδη.

Ἡ Δήμητρα ἦταν ἀδερφή τοῦ Δία. Προστάτευε τή γεωργία καί φρόντιζε γιά τή γονιμότητα τῆς γῆς.

Ἡ Ἑστία προστάτευε τήν οἰκογενειακή ζωή καί σ' ὅλα τά σπίτια ὑπῆρχε βωμός τῆς.

Ὁ Ἡφαιστος ἦταν ὁ πιό ἀδικημένος ἀπ' ὅλους τοὺς θεοὺς. Ἄσχημος καὶ κουτσός, δούλευε τὴ φωτιά καὶ τὰ μέταλλα, φτιάχνοντας τὰ παλάτια τῶν θεῶν καὶ τοὺς κεραυνούς τοῦ Δία. Ἦταν ὁ θεὸς τῆς φωτιᾶς καὶ προστάτης τῶν σιδηρουργῶν.

Ἐπὶ πᾶσι πίστευαν, καὶ μιά ὁμάδα κατώτερων θεῶν ἢ τοπικῶν, πού τοὺς λάτρευαν σέ ὀρισμένους μόνο τόπους.

Ἀπὸ τοὺς κατώτερους θεοὺς οἱ πιό ἀγαπητοὶ ἦταν ὁ Διόνυσος, ὁ θεὸς τῶν ἀμπελιῶν καὶ τοῦ κρασιοῦ καὶ ἡ Περσεφόνη, ἡ κόρη τῆς Δήμητρας, πού μοίραζε τὴ ζωὴ τῆς ἀνάμεσα στὸν Ἄδη καὶ τὸν ἐπάνω κόσμο.

Στὶς σπηλιές, στὶς πηγές καὶ στὰ δάση, οἱ Ἕλληνες πίστευαν πὼς κατοικοῦσαν οἱ νύμφες. Λάτρευαν ἀκόμη κάθε πηγὴ, κάθε ρυάκι ἢ ποταμὸ. Στὰ βάθη τῆς θάλασσας ζοῦσαν οἱ Νηρηίδες, πού προστάτευαν τοὺς ναυτικούς.

Πὼς γνωρίζουμε τόσα πολλὰ γιὰ τοὺς θεοὺς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων; Ἀπ' ὅσα ἔγραψαν οἱ ποιητές καὶ οἱ συγγραφεῖς τὸν καιρὸ ἐκεῖνο, ἀπὸ τὰ ἀγάλματα πού ἔφτιαξαν οἱ γλύπτες καὶ ἀπὸ τίς θρησκευτικὲς σκηνές, πού ζωγράφισαν οἱ καλλιτέχνες πάνω στὰ πηλίνα ἀγγεῖα.

### 3. Πὼς τιμοῦσαν τοὺς θεοὺς τοὺς οἱ Ἕλληνες

Οἱ Ἕλληνες, γιὰ νὰ τιμήσουν τοὺς θεοὺς, ἔχτιζαν μεγαλόπρεπους, μαρμαρίνους ναοὺς καὶ μέσα τοποθετοῦσαν τὸ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ, στὸν ὁποῖο ἦταν ἀφιερωμένος ὁ ναός.

Ἐξω ἀπὸ τὸ ναὸ ἦταν ὁ βωμὸς γύρω ἀπὸ τὸν ὁποῖο συγκεντρώνονταν καὶ λάτρευαν τὸ θεὸ μέ προσευχὲς καὶ θυσίεις.

«Προσεύχονταν ὄρθιοι μέ τὰ χέρια σηκωμένα στὸν

οὐρανό, ὅταν τιμοῦσαν τό Δία ἤ τοὺς ἄλλους οὐράνιους θεοὺς ἢ σκυμμένοι στή γῆ, ὅταν ἢ προσευχή ἀπευθυνόταν στόν Πλούτωνα καί στίς ἄλλες θεότητες τοῦ κάτω κόσμου.»

Ζητοῦσαν τή βοήθεια τοῦ θεοῦ ἢ τῆς θεᾶς, τοὺς θύμιζαν τίς καλές τοὺς πράξεις καί τοὺς παρακαλοῦσαν νά τοὺς συμ-

παρασταθοῦν στήν ἀνάγκη τους. Τήν προσευχή συνόδευαν οἱ προσφορές. Πρόσφεραν στοὺς θεοὺς: κρασί, λάδι, γάλα, γλυκά καί καρπούς. Πολλές φορές θυσίαζαν καί ζῶα. Ἔσφαζαν κριάρια, προβατίνες, ἀγελάδες ἢ βόδια, κασίκες καί τράγους, ἀνάλογα μέ ὅ,τι πίστευαν πῶς προτιμοῦσαν οἱ θεοί.

Προσφορές καί θυσίες πρόσφεραν καί στοὺς νεκρούς, πού τοὺς λάτρευαν καί τοὺς τιμοῦσαν, γιά νά ἔχουν τήν προστασία τους. Πίστευαν πῶς οἱ νεκροί ζοῦν στόν Ἄδη καί ἀπολαμβάνουν αὐτά πού τοὺς προσφέρουν οἱ δικοί τους.

#### 4. Θρησκευτικές γιορτές καί ἀγῶνες

Οἱ Ἕλληνες εἶχαν πολλές θρησκευτικές γιορτές, γιά



Θυσία χοίρου. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες θυσίαζαν σέ κάθε θεό τό ζῶο πού πίστευαν πῶς προτιμοῦσε.

νά τιμοῦν τούς θεούς ἢ τίς θεές. Κανένας μήνας δέν ἔμενε χωρίς γιορτή. Ἄπ' αὐτές ἄλλες ἦταν μικρές καί τοπικές κι ἄλλες σπουδαῖες καί πανελλήνιες, δηλ. τίς παρακολουθοῦσαν ἄνθρωποι ἀπ' ὅλα τά μέρη τῆς Ἑλλάδας.

Σέ κάθε θρησκευτική γιορτή τελοῦσαν καί ἀγῶνες μουσικούς ἢ ἀθλητικούς.

Πρέπει νά ξέρεις ὅτι οἱ Ἕλληνες στήν ἀρχαιότητα πίστευαν πώς κάθε ἄνθρωπος ἔχει καθῆκον νά ἀσκεῖ τό σῶμα του καί τό μυαλό του καί νά καλυτερεύει τή συμπεριφορά του. Μέ τούς ἀγῶνες, ἔδειχναν στούς θεούς αὐτή τους τήν προσπάθεια. Ἦταν δηλ. καί οἱ ἀγῶνες μιά προσφορά στούς θεούς.

Οἱ μεγάλες πανελλήνιες γιορτές, ὅπου γίνονταν καί ἀγῶνες, ἦταν τέσσερις.

- α. Τά *Πύθια*: Τά γιόρταζαν κάθε τέσσερα χρόνια στούς Δελφούς, γιά νά τιμήσουν τό θεό τοῦ φωτός, τόν Ἀπόλλωνα.
- β. Τά *Ἴσθμια*: Τά γιόρταζαν κάθε δύο χρόνια στόν Ἴσθμό τῆς Κορίνθου, γιά νά τιμήσουν τό θεό τῆς θάλασσας, τόν Ποσειδῶνα.
- γ. Τά *Νέμεα*: Τά γιόρταζαν κάθε δύο χρόνια στή Νεμέα τῆς Ἀργολίδας, γιά νά τιμήσουν τόν πατέρα τῶν θεῶν καί τῶν ἀνθρώπων, τό Δία.
- δ. Τά *Ὀλύμπια*: Τά γιόρταζαν κάθε τέσσερα χρόνια στήν Ὀλυμπία τῆς Ἡλείας, γιά νά τιμήσουν πάλι τό Δία.

## 5. Οἱ Ὀλυμπιακοί ἀγῶνες

Στή Δυτική Πελοπόννησο στό νομό Ἡλείας, βρίσκεται ἡ Ὀλυμπία, ἕνας ἀπό τούς σπουδαιότερους θρησκευτικούς τόπους τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας. Ἀνάμεσα σέ κατα-



Γιά τούς ἀρχαίους Ἕλληνες ἡ πάλη ἦταν ἓνα σπουδαῖο ἀγώνισμα.

πράσινους χαμηλούς λόφους ἀπλωνόταν τό ἄλος τῆς Ὀλυμπίας, ἡ ἱερή Ἄλτις, ὅπως λεγόταν.

Δύο ποτάμια τήν κύκλωναν. Ὁ Ἀλφειός, ἀπό τά νότια, καί ἀπό τά δυτικά ὁ Κλάδεος, παραπόταμος τοῦ Ἀλφειοῦ. Σ' αὐτόν τόν ἤρεμο τόπο, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες λάτρευαν τό Δία, τόν πατέρα τῶν θεῶν καί τῶν ἀνθρώπων, κι ἐδῶ ἄρχισαν οἱ Ὀλυμπιακοί ἀγῶνες, πού ἔμελλε νά γίνουν οἱ λαμπρότεροι ὅλης τῆς Ἑλλάδας καί ἀργότερα ὅλου τοῦ κόσμου.

Κάθε τέσσερα χρόνια, χιλιάδες Ἕλληνες ἀπό ὅλα τά μέρη τῆς Ἑλλάδας, συγκεντρώνονταν στήν Ὀλυμπία νά γιορτάσουν τή μεγάλη πανελλήνια γιορτή, τά Ὀλύμπια, καί νά πάρουν μέρος στούς ἀγῶνες.

Ἡ πρώτη ἐπίσημη γραπτή χρονολογία πού ἔχουμε γιά τούς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες εἶναι τό ἔτος 776 π.Χ.

Τό διάστημα τῶν τεσσάρων χρόνων πού μεσολαβοῦσε ἀνάμεσα σέ δύο ἀγῶνες, ὀνομαζόταν Ὀλυμπιάδα. Αὐτήν ἔπαιρναν σάν βάση οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, γιά νά μετροῦν τό χρόνο. Ὅσον καιρό διαρκοῦσαν οἱ ἀγῶνες, κάθε πόλεμος καί κάθε μάχη σταματοῦσε ἀνάμεσα στίς ἑλληνι-

κές πολιτείες. Ήταν ένας νόμος πού όλοι τόν σέβονταν.

Στούς αγώνες έπαιρναν μέρος μόνον ελεύθεροι Έλληνες πολίτες. Μπορούσαν όμως νά τούς παρακολουθήσουν καί δούλοι καί βάρβαροι, όχι όμως καί γυναίκες.

Οί αγώνες κρατούσαν πέντε μέρες. Τήν πρώτη μέρα πρόσφεραν θυσίες στό βωμό του Δία. Άκολουθοῦσαν τρεῖς μέρες, πού ήταν αφιερωμένες στους άθλητικούς αγώνες. Τά κυριότερα αγωνίσματα ήταν ό δρόμος, τό πήδημα, ή πάλη, ή δισκοβολία καί ό άκοντισμός. Οί άρματοδρομίες καί οί ιπποδρομίες γίνονταν στον ιππόδρομο. Οί κριτές τών αγώνων, οί Έλλανοδίκες, έδιναν όρκο ότι θά κρίνουν δίκαια τούς αγώνες καί οί άθλητές ότι θά άγωνιστοῦν τίμια.

Τήν τελευταία μέρα γινόταν ή άπονομή τών βραβείων. Ό κήρυκας φώναζε τό όνομα του νικητή, τό όνομα του πατέρα του καί τό όνομα τής πατρίδας του. Τό Στάδιο γέμιζε τότε από τίς ζητωκραυγές καί από τά άνθη πού έριχναν οί θεατές.

Οί Έλλανοδίκες στεφάνωναν τούς όλυμπιονίκες μ'



Άγώνας δρόμου

ένα άπλό στεφάνι, καμωμένο από κλαδιά άγριελιάς. Τά κλαδιά τά είχε κόψει μέ χρυσό μαχαίρι ένα άγόρι, πού είχε στή ζωή καί τούς δυό του γονείς.

Μέ τό άπλό αυτό βραβείο, οί Έλληνες έδειχναν ότι ό άγώνας γινόταν γιά τήν τιμή καί τήν άρετή καί όχι γιά τό κέρδος. Πραγματικά, ή τιμή ήταν άφάνταστα μεγάλη γιά κάθε όλυμπιονίκη. Αύτός είχε δικαίωμα νά στήσει τό άγαλμά του στόν ιερό χώρο τής Άλτεως. Τό όνομα του γραφόταν σέ έπίσημους καταλόγους κι όταν επέστρεφε στήν πόλη του, οί συμπατριώτες του τόν τιμούσαν σάν ήρωα. Πολλές φορές γκρέμιζαν ένα μέρος από τά τείχη τής πόλης «γιά νά περάσει από μία πόρτα όπου κανένας δέν είχε άκόμη περάσει».

Τά πρώτα χρόνια, στήν Άλι δέν ύπήρχαν κτίρια παρά μόνο μικρά σπιτάκια γιά τούς ιερείς καί βωμοί γιά τούς θεούς. Οί νικητές χάριζαν στους θεούς γιά δώρο άγάλματα καί τά τοποθετούσαν κοντά στους βωμούς, στους πρόποδες του Κρονώου λόφου. Άργότερα άρχιζαν νά χτίζονται μεγαλοπρεπείς ναοί, «θησαυροί» δηλ. μικρά οικοδομήματα, γιά νά κρύβουν τά δώρα πού χάριζαν οί διάφορες πόλεις στήν Όλυμπία, στοές κ.ά.

Άνάμεσα στά κτίρια, ό σπουδαιότερος ναός ήταν του Δία, πού φιλοξενούσε μέσα του τό χρυσελεφάντινο άγαλμα του θεου. Τό είχε φτιάξει ό Φειδίας κι ήταν ένα από τά έφτά θαύματα του κόσμου.

Άλλος μεγαλοπρεπής ναός, ήταν τής Ήρας, τό Ήραϊο. Έξω από τήν Άλι, έχτισαν τήν παλαιότερα καί τό γυμνάσιο, ένα μέρος όπου οί άθλητές έκαναν προπόνηση.

Άν κάμεις μία έπίσκεψη στό μουσειό τής Όλυμπίας, θά δεις σέ μίαν άναπαράσταση, πώς ήταν ό χώρος τήν εποχή πού ή Όλυμπία γνώρισε τήν πιό μεγάλη της δόξα.

## 6. Μαντεῖα

Διάβασες πώς οἱ Ἕλληνες προσεύχονταν στοὺς θεοὺς γιὰ νὰ ζητήσουν τὴ βοήθειά τους. Τοὺς πρόσφεραν θυσιές κι ἔκαναν γιορτές, γιὰ νὰ τοὺς εὐχαριστήσουν. Μά περίμεναν ἀπὸ τοὺς θεοὺς κάτι περισσότερο. Ἦθελαν νὰ γνωρίσουν τὴ θέληση τῶν θεῶν γιὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον, νὰ γνωρίσουν δηλ. ἀπὸ πρὶν τί θὰ συμβεῖ στό μέλλον.

Πίστευαν πώς οἱ θεοὶ φανέρωναν τὴ θέλησή τους μέ διάφορα σημάδια, μέ οἰωνοὺς.

Στά μαντεῖα, πού ἦταν ἱεροὶ τόποι, οἱ μάντεις παρατηροῦσαν τοὺς οἰωνοὺς, τοὺς ἐξηγοῦσαν κι ἔδιναν τίς ἀπαντήσεις, τοὺς χρησμούς.

Ἰπῆρχαν διάφοροι οἰωνοί, δηλ. σημάδια ἀπὸ τὰ ὁποῖα μποροῦσαν οἱ μάντεις νὰ μαντέψουν τὸ θέλημα τῶν θεῶν: π.χ. παρατηρώντας τὸ πέταγμα τῶν πουλιῶν ἢ τὸ θρόισμα τῶν φύλλων ἢ ἀκόμη τὰ σπλάχνα τῶν ζῶων, πού θυσίαζαν στό βωμό.

Τὸ ἀρχαιότερο μαντεῖο βρισκόταν στὴν Ἥπειρο, στὴ Δωδώνη κι ἦταν ναὸς ἀφιερωμένος στό Δία. Ἐκεῖ οἱ ἱερεῖς προέλεγαν τὸ μέλλον ἀπὸ τὸ θόρυβο πού ἔκανε ὁ ἄνεμος, κουνώντας τὰ φύλλα στὶς βελανιδιές – τὰ ἱερά δέντρα τοῦ Δία.

Τὸ πιό φημισμένο ὅμως μαντεῖο, ἦταν τὸ μαντεῖο τῶν Δελφῶν, στὴ Φωκίδα, χτισμένο στοὺς πρόποδες τοῦ Παρνασσοῦ. Ἦταν ἀφιερωμένο στό γιό τοῦ Δία, τὸν Ἀπόλλωνα. Ἐκεῖ πήγαιναν Ἕλληνες καὶ ξένοι, ἀπλοὶ ἄνθρωποι καὶ βασιλιάδες νὰ ζητήσουν τὴ γνώμη τοῦ θεοῦ γιὰ κάποιο σπουδαῖο ζήτημα, πού τοὺς ἀπασχολοῦσε.

Τὸ χρησμό τὸν ἔδινε μιά ἱέρεια, ἡ Πυθία. Αὐτὴ λουζόταν στά καθαρὰ νερά τῆς Κασταλίας πηγῆς, ἔμπαινε μέσα





Οί Δελφοί ήταν τό σπουδαιότερο θρησκευτικό κέντρο τών  
ἀρχαίων Ἑλλήνων.

στό ναό, προχωροῦσε ἀνάμεσα σέ ἀναθυμιάσεις ἀπό δάφνη καί μετά κατέβαινε στό ὑπόγειο μέρος τοῦ ναοῦ, στό μαντεῖο. Ἐκεῖ καθόταν σ' ἓνα τρίποδα, τοποθετημένο ἐπάνω ἀπό ἓνα ἄνοιγμα τῆς γῆς, ἀπ' ὅπου ἔβγαιναν οἱ ἀναθυμιάσεις. Ζαλιζόταν, ἔπεφτε σέ ἔκσταση καί ἄρχιζε νά προφέρει ἀκατάληπτα λόγια, πού ἦταν οἱ ἀπαντήσεις τοῦ Ἀπόλλωνα. Οἱ ἱερεῖς – πολύ μορφομένοι ἄνθρωποι – ἔγραφαν μ' αὐτά τά λόγια τούς χρησμούς, πού ἦταν πάντα διφορούμενοι, γιά νά μή λαθεύει ποτέ ὁ θεός. Γι' αὐτό καί οἱ ἀρχαῖοι ὀνόμαζαν τόν Ἀπόλλωνα, Λοξία, δηλαδή αὐτός πού τά λέει λοξά, μέ πολλές σημασίες.

Γιά νά εὐχαριστήσουν τόν Ἀπόλλωνα ὅσοι ἔρχονταν νά ζητήσουν ἓνα χρησμό, φεύγοντας ἀφιέρωναν στό ναό

πολύτιμα δῶρα. Κάθε πόλη ἔχτιζε κι ἓνα μικρό οἰκοδόμημα, ἓνα μικρό «θησαυρό», γιά νά τοποθετήσῃ μέσα τά ἀφιερῶματά της.

Ἔτσι τό μαντεῖο τῶν Δελφῶν ἔγινε πολύ πλούσιο καί γέμισε μέ καλλιτεχνικούς θησαυρούς.

Σήμερα, μπορεῖς καί σύ νά κάμεις μιά ὁμορφῆ ἐκδρομή στούς Δελφούς. Θά θαυμάσεις τό τοπίο, θά ἐπισκεφτεῖς τά ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνα, θά συναντήσεις τό «θησαυρό τῶν Ἀθηναίων» καί θ' ἀνεβείς ὡς τό ἀρχαῖο θέατρο, ὅπου γίνονταν μουσικοί ἀγῶνες πρὸς τιμὴ τοῦ θεοῦ.

Τέλος, θά καταλήξεις στό μουσεῖο νά χαρεῖς ὅσα ἔργα τέχνης σῶθηκαν ἀπὸ τὴ φθορά τοῦ χρόνου καί τὴ μανία τῶν ἀνθρώπων.

## 7. Μυστήρια

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες πίστευαν πῶς οἱ νεκροὶ ζοῦν στὸν Ἄδη μιά θλιβερὴ ζωὴ. Γιά νά ἐξασφαλίσουν λοιπὸν μιά εὐτυχισμένη ζωὴ μετὰ τό θάνατο, ἔπαιρναν μέρος στά μυστήρια.

Τά μυστήρια ἦταν θρησκευτικὲς τελετές. Μόνο ὅσοι ἔπαιρναν μέρος σ' αὐτά, οἱ μνημένοι, θά ἀπολάμβαναν μετὰ τό θάνατο μιά αἰώνια κι εὐτυχισμένη ζωὴ.

Τά σπουδαιότερα μυστήρια ἦταν αὐτά πού γίνονταν στὴν Ἐλευσίνα, κοντὰ στὴν Ἀθήνα, τά Ἐλευσίνια μυστήρια, πρὸς τιμὴ τῆς Δήμητρας καί τῆς κόρης της Περσεφόνης.

Οἱ μνημένοι ἔπρεπε νά κρατήσουν μυστικὸ αὐτό πού ἔβλεπαν ἢ ἀκουγαν στίς τελετές.

## 8. Ἀμφικτιονίες

Ὅπως θά κατάλαβες, ἡ θρησκεία κανόνιζε τή ζωή τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Γι' αὐτό καί μᾶς ἄφησαν τόσους πολλούς ναούς, πού δείχνουν τό σεβασμό πού εἶχαν στούς θεούς τους.

Μερικοί ναοί, ὅπως τοῦ Ἀπόλλωνα στούς Δελφούς, ἔγιναν πανελλήνιοι κι ἀπόκτησαν μεγάλο πλοῦτο. Σ' αὐτούς ἔκαναν θυσίες ὄχι μόνο οἱ κάτοικοι τῆς πόλης πού βρισκόταν ὁ ναός, ἀλλά καί οἱ κάτοικοι τῶν γειτονικῶν πόλεων.

Ἔτσι, μέ τό πέρασμα τοῦ χρόνου ἀποφάσισαν νά ὀρίσουν μιάν ἀντιπροσωπεΐα ἀπό ὅλες τίς γειτονικές πόλεις, πού θά φρόντιζε γιά τίς ὑποθέσεις τοῦ ναοῦ, θά ὀργάνωνε τίς κοινές γιορτές καί θά διαχειριζόταν τήν περιουσία του. Ἡ ἀντιπροσωπεΐα συνεδρίαζε στό ναό καί τό συνέδριό της ὀνομαζόταν ἀμφικτιονικό συνέδριο. Οἱ πόλεις πού ἔπαιρναν μέρος σ' αὐτό ἔνιωθαν ἔνωμένες καί βοηθοῦσε ἡ μιὰ τήν ἄλλη. Εἶχαν μεταξύ τους ἕνα σύνδεσμο θρησκευτικό, ἀποτελοῦσαν μιάν ἀμφικτιονία.

Ἀργότερα, τά ἀμφικτιονικά συνέδρια φρόντιζαν νά λύνουν καί τίς διαφορές πού εἶχαν οἱ πόλεις τῆς ἀμφικτιονίας. Οἱ ἀποφάσεις τῶν ἀμφικτιονιῶν ἦταν σεβαστές καί τιμωροῦσαν ὅποια πόλη τίς παρέβαινε.

Ἡ σπουδαιότερη ἀμφικτιονία ἦταν ἡ ἀμφικτιονία τῶν Δελφῶν.

### **Νά θυμᾶσαι:**

Οἱ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες πίστευαν σέ πολλούς θεούς, πού τούς εἶχαν δώσει ἀνθρώπινη μορφή.

Τούς θεούς τούς τιμοῦσαν μέ προσευχές, μέ θυσίες καί μέ γιορτές.

Στίς θρησκευτικές γιορτές τελοῦσαν καί ἀγῶνες ἀθλητικούς καί μουσικούς.

Οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες ἦταν οἱ σπουδαιότεροι ἀγῶνες τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ζητοῦσαν ἀπό τὰ μαντεῖα νά γνωρίσουν τί θά συμβεῖ στό μέλλον.

Τό περιφημότερο μαντεῖο ἦταν τό μαντεῖο τῶν Δελφῶν.

Μέ τὰ μυστήρια πίστευαν ὅτι ἐξασφαλίζουν μιά εὐτυχισμένη ζωή μετά τό θάνατο.

Οἱ ἀμφικτιονίες ἔλυναν τίς διαφορές τῶν πόλεων τῆς ἀμφικτιονίας καί ἔπαιρναν ἀποφάσεις σεβαστές ἀπ' ὅλους.

### **Ἐρωτήσεις – Ἐργασίες**

1. Τί ἦταν τὰ μαντεῖα; Τί ἦταν τὰ μυστήρια;
2. Γράψε λίγα λόγια γιά ἕνα θεό ἢ θεά πού θά διαλέξεις.
3. Διάβασε καί μίλησε στήν τάξη γιά τούς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες, πού γίνονται στόν καιρό μας.
4. Κάνε δύο ωραίους πίνακες. Ὁ ἕνας νά ἔχει θέμα τήν Ὀλυμπία καί ὁ ἄλλος τούς Δελφούς.

### **Ἐπανάληψη ἐπάνω στά ὀκτώ κεφάλαια πού διάβασες**

#### **1. Ἀπάντησε στίς ἐρωτήσεις.**

- α. Πῶς μαθαίνουμε τήν Ἱστορία τῶν περασμένων;
- β. Πῶς ἦταν οἱ κατοικίες τῶν ἀνθρώπων, πού ζοῦσαν τά προϊστορικά χρόνια;
- γ. Ἀπό ποῦ ἦρθαν οἱ Κρήτες; Σέ ποιά φυλή ἀνήκαν; Πῶς ὀργάνωσαν τή ζωή τους;

- δ. Σέ ποιά φυλή ἀνήκαν οἱ Ἀχαιοί; Τί εἶδους μνημεῖα ἄφησαν στήν Ἑλλάδα; Ποιό ἦταν τό σπουδαιότερο ἀχαικό βασίλειο;
- ε. Σέ ποιές θάλασσες ταξίδευαν οἱ Ἕλληνες, γιά νά ιδρῦσουν τίς ἀποικίες τους; Ποιά περιοχὴ ὀνομάζουμε «Μεγάλῃ Ἑλλάδα»;
- στ. Ποιός ἔγραψε καλοῦς νόμους γιά τοὺς Ἀθηναίους τόν 6ο αἰῶνα π.Χ.; Ποιός ἦταν ὁ Πεισίστρατος; Τί ἔκανε ὁ Κλεισθένης;
- ζ. Τί ἦταν ὁ Λυκοῦργος; Ποιό σκοπό εἶχε ἡ ἀνατροφή τῶν παιδιῶν στή Σπάρτη;
- η. Τί πίστευαν οἱ Ἕλληνες γιά τοὺς θεοὺς; Πῶς τοὺς τιμοῦσαν; Ποιοί ἦταν οἱ σπουδαιότεροι ἀγῶνες; Πῶς ἔλυναν τίς διαφορές τους οἱ πόλεις μιᾶς ἀμφικτιονίας;

## 2. Διάλεξε καί κάμε μιά ἀπό τίς παρακάτω ἐργασίες:

- α. Ζωγράφισε:
- α. Μιά ἀκρόπολη τῶν Ἀχαιῶν.
  - β. Ἐνα ἀθηναϊκό καράβι μέ κουπιὰ.
  - γ. Ἐναν Ἀθηναῖο ὀπλίτη.
  - δ. Ἐνα Σπαρτιάτη πολεμιστή.
  - ε. Τοὺς σπουδαιότερους θεοὺς τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων μέ τά σύμβολά τους.
- β. Σχεδίασε: Τό χάρτη τῆς Ἑλλάδας. Γράψε ἐπάνω τά ὀνόματα τῆς Κνωσοῦ, τῶν Μυκηνηῶν, τῆς Σπάρτης, τῆς Ἀθήνας, τῆς Ὀλυμπίας, τῶν Δελφῶν καί τῆς Ἐλευσίνας.
- γ. Νά ἐπισκεφτεῖς τά ἀρχαιολογικά μνημεῖα τῆς περιοχῆς σου καί νά ἐκθέσεις στοὺς συμμαθητές σου τίς ἐντυπώσεις σου.



Ἕλληνας ὀπλίτης νικά τόν Πέρση ἀντίπαλό του.

### ΟΙ ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

#### 1. Ἀνατολικοί λαοί

Στή Μεσοποταμία, μιά εὐφορη χώρα τῆς Ἀσίας, ανάμεσα σέ δύο ποτάμια, τόν Τίγρη καί τόν Εὐφράτη, ἀναπτύχθηκε ἕνας σπουδαῖος πολιτισμός χιλιάδες χρόνια πρὶν νά γεννηθεῖ ὁ Χριστός.

Πολλοί λαοί πέρασαν ἀπ' αὐτή τή χώρα καί ὁ καθένας ἄφησε στίς ἐπόμενες γενεές ἀκριβή κληρονομιά ὅσα εἶχε ἀνακαλύψει μέ κόπους καί ἀγῶνες.

Ὁ πιό δυνατός καί ὀρμητικός λαός ἀπό ὅσους πέρασαν ἦταν οἱ Ἀσσύριοι. Οἱ Βαβυλώνιοι ὅμως κατάφεραν νά νικήσουν τούς Ἀσσυρίους καί ἔκαναν πρωτεύουσα τοῦ κράτους τή Βαβυλώνα, πού ἔμεινε γνωστή στήν ἱστορία γιά τόν πλοῦτο καί τήν πολυτέλειά της.

Τήν ἐποχή πού βασίλευε ὁ Ναβουχοδονόσορ, οἱ Βαβυλώνιοι κυρίευσαν τήν Ἱερουσαλήμ καί πῆραν στή Βαβυλώνα τούς Ἑβραίους αἰχμαλώτους.

Ἀργότερα οἱ Πέρσες κυρίευσαν τή Βαβυλώνα καί ἡ Μεσοποταμία ἔγινε ἐπαρχία τῆς Περσίας. Ἔτσι τόν 6ο

αίωνα π.Χ., στό σημερινό Ίράν, βρίσκομε ένα δυνατό καί πλούσιο κράτος, τό κράτος τῶν Περσῶν.

Ίδρυτής τῆς περσικῆς αὐτοκρατορίας ἦταν ὁ Κύρος, πού ὑπόταξε τίς ἑλληνικές ἀποικίες τῆς Μ. Ἀσίας καί ὑποχρέωσε τούς ἀποίκους νά πληρώνουν μεγάλους φόρους καί νά ζοῦν σύμφωνα μέ τούς περσικούς νόμους.

## 2. Ἡ Ἴωνική ἐπανάσταση (499 π.Χ.)

Ὁ *Δαρεῖος*, πού διαδέχτηκε στό θρόνο τόν Κύρο, ἦταν πολύ φιλόδοξος κι ἤθελε νά κυριαρχήσει στή Μεσόγειο θάλασσα, τήν ἐποχή πού οἱ Ἕλληνες ἦταν οἱ μόνοι κυρίαρχοί της.

Ζητοῦσε λοιπόν μιάν ἀφορμή, γιά νά καταστρέψει τό λαό αὐτό, πού τόν ἐμπόδιζε στά σχέδιά του. Ἡ ἀφορμή αὐτή δέν ἄργησε νά παρουσιαστεῖ. Στίς ἀρχές τοῦ 5ου αἰώνα π.Χ. οἱ Ἕλληνες τῶν ἀποικιῶν, πού ὑπόφεραν πολύ ἀπό τήν περσική διοίκηση, ἀποφάσισαν νά ἐπαναστατήσουν καί ζήτησαν βοήθεια ἀπό τήν Ἑλλάδα. Οἱ Σπαρτιάτες ἀρνήθηκαν νά βοηθήσουν. Μόνο οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν λίγο στρατό καί εἴκοσι τριήρεις. Σ' αὐτές προστέθηκαν κι ἄλλες πέντε τῶν Ἐρετριέων.

Ἴωνες, Ἀθηναῖοι κι Ἐρετριεῖς ἐνωμένοι ἔφτασαν ὡς τίς Σάρδεες, πού ἦταν ἡ πρωτεύουσα τῆς σατραπείας. Ἐκεῖ ἔμενε ὁ διοικητής, ὁ *σατράπης*, ὅπως τόν ὀνόμαζαν.

Κυρίεψαν εὐκόλα τήν πόλη. Δέν μπόρεσαν ὅμως νά πάρουν καί τήν ἀκρόπολή της. Ἐτσι οἱ Πέρσες βρῆκαν καιρό κι ἔστειλαν ἰσχυρό στρατό. Οἱ ἐπαναστάτες ἀναγκάστηκαν νά ὑποχωρήσουν. Στήν ὑποχώρηση νικήθηκαν ἀπό τούς Πέρσες κοντά στήν Ἔφεσο.

Οἱ Ἀθηναῖοι καί οἱ Ἐρετριεῖς γύρισαν λυπημένοι στήν



πατρίδα τους. Οί Ίωνες συνέχισαν μόνοι τους τόν άγώνα.

Ο Δαρείος όμως τούς νίκησε καί ξαναπήρε όλες τίς έλληνικές άποικίες τής Μ. Άσίας. Για νά τιμωρήσει τούς έπαναστάτες, έκαψε τή Μίλητο, σκότωσε τούς άντρες καί τά γυναικόπαιδα τά πούλησε για δούλους. Άνάλογη τύχη είχαν όλες οί έλληνικές πόλεις τής Μ. Άσίας.

Μά ό θυμός του ήταν μέγάλος καί για τούς Άθηναίους, πού βοήθησαν τούς Ίωνες, κι άποφάσισε νά τούς έκδικηθεϊ. Άρχισε νά έτοιμάζεται, για νά έκστρατεύσει εναντίον τής Έλλάδας. Πρόσταξε μάλιστα ένα δούλο του νά του έπαναλαμβάνει τρείς φορές τήν ήμέρα «Κύριε μήν ξεχνās τούς Άθηναίους».

## **A. Άμυντικοί πόλεμοι τών Έλλήνων εναντίον τών Περσών**

### **1. Πρώτη έκστρατεία τών Περσών εναντίον τής Έλλάδας**

Ο Δαρείος δέν ξέχασε τούς Άθηναίους. Τό 492 π.Χ. έστειλε τό γαμπρό του *Μαρδόνιο* μέ αρκετό στρατό καί στόλο νά κυριέψει τήν Έλλάδα.

Ο Μαρδόνιος μέ τόν περσικό στρατό πέρασε από τόν Έλλήσποντο στή Θράκη κι από εκεί στή Μακεδονία. Ο περσικός στόλος έπλεε πρός τά παράλια τής Χαλκιδικής.

Μιά μεγάλη όμως τρικυμία, πού ξέσπασε στή χερσόνησο του Άθω, κατάστρεψε τά περισσότερα έχθρικά πλοϊα. Ο στρατός πάλι δοκιμάστηκε πολύ στή Μακεδονία.

Έτσι ό Μαρδόνιος αναγκάστηκε νά γυρίσει γρήγορα

στήν πατρίδα του. Αυτό ήταν τό τέλος τῆς πρώτης ἐκστρατείας τῶν Περσῶν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας.

## 2. Δεύτερη ἐκστρατεία τῶν Περσῶν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας

**Ἡ μάχη τοῦ Μαραθῶνα (490 π.Χ.)**

Ὁ Δαρεῖος δέν ἀπογοητεύτηκε γιά τήν ἀποτυχία τοῦ Μαρδόνιου. Ἐτοίμασε καινούριο στρατό καί στόλο, γιά νά ἐκστρατεύσει γιά δεύτερη φορά ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας. Ἀρχηγούς τῆς δεύτερης ἐκστρατείας ὄρισε δύο στρατηγούς, τό *Δάτη* καί τόν *Ἀρταφέρνη*.

Αὐτή τῆ φορά οἱ Πέρσες ἀκολούθησαν διαφορετικό δρόμο. Μέ τά πλοῖα τους ξεκίνησαν ἀπό τό ἀκρωτήριο τῆς Μυκάλης, κυρίεψαν τή Νάξο καί τή Δῆλο κι ἔφτασαν στήν Ἐρέτρια. Ἐξι μέρες τήν πολιορκοῦσαν καί τελικά τήν κυρίεψαν καί τήν κατάστρεψαν, παίρνοντας ἐκδίκηση γιά τή βοήθεια πού εἶχαν στείλει οἱ Ἐρετριεῖς στούς ἐπαναστάτες Ἴωνες.

Ἦστερα οἱ Πέρσες πέρασαν στήν Ἀττική καί στρατοπέδευαν στήν πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνα. Ὁ στόλος, πού τούς εἶχε μεταφέρει, ἔμεινε ἀγκυροβολημένος στόν ὄρμο τοῦ Μαραθῶνα.

Ἡ στιγμή ἦταν πολύ κρίσιμη γιά τούς Ἀθηναίους. Κινδύνευε ἡ ἐλευθερία τους καί ἡ ἐλευθερία ὅλης τῆς Ἑλλάδας. Λίγοι καθῶς ἦταν, ζήτησαν ἀμέσως τή βοήθεια τῆς Σπάρτης καί τῶν ἄλλων ἐλληνικῶν πόλεων. Οἱ Σπαρτιάτες ἀπάντησαν πῶς δέν μπορούσαν νά ἐκστρατεύσουν πρῖν γίνει πανσέληνος, γιατί αὐτό ἦταν τό ἔθιμό τους. Οἱ ἄλλες πόλεις ἀρνήθηκαν νά βοηθήσουν. Μόνο οἱ Πλαταιεῖς ἔστειλαν χίλιους ὀπλίτες.

Οί Ἀθηναῖοι κατάλαβαν τότε πώς ἔπρεπε μόνοι τους νά ὑπερασπίσουν τήν πατρίδα τους καί νά τά βάλουν μέ τούς δυνατούς Πέρσες.

Στήν πεδιάδα τοῦ Μαραθῶνα συγκεντρώθηκαν δέκα χιλιάδες Ἀθηναῖοι καί χίλιοι Πλαταιεῖς: Ὁ ἀθηναϊκός στρατός εἶχε δέκα στρατηγούς. Κάθε μέρα ἀναλάμβανε τήν ἀρχηγία ὅλου τοῦ στρατοῦ καί ἕνας στρατηγός. Ἀνάμεσα στούς στρατηγούς ἦταν ὁ *Μιλτιάδης*, ὁ *Ἀριστείδης*, καί ὁ *Θεμιστοκλῆς*.

Πολέμαρχος ἦταν ὁ Καλλίμαχος.

Οἱ γνῶμες τῶν δέκα στρατηγῶν μοιράστηκαν γιά τό ἄν ἡ μάχη θά δινόταν στό Μαραθῶνα ἢ ἄλλοῦ.

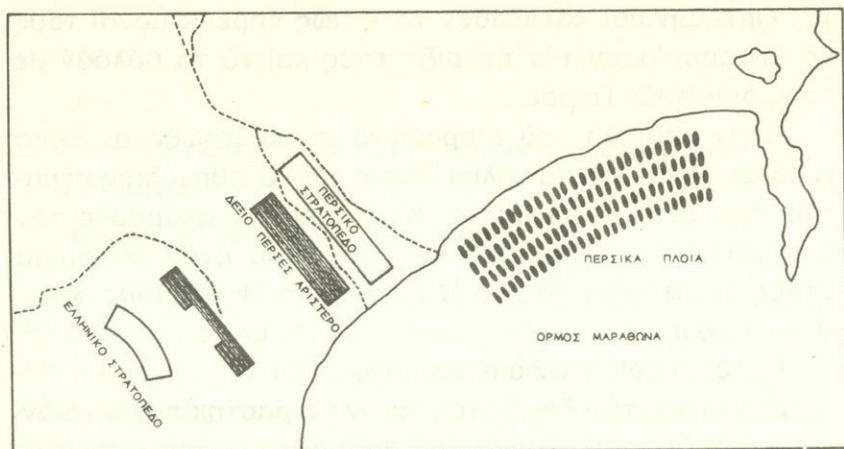
Ὁ Μιλτιάδης ἐπέμενε νά δοθεῖ ἡ μάχη στό Μαραθῶνα, γιάτί τό ἔδαφος ἦταν εὐνοϊκό γιά τούς Ἀθηναίους καί ἔπεισε τόν πολέμαρχο λέγοντας:

«Ἀπό σένα ἐξαρτᾶται σήμερα Καλλίμαχε ἢ νά ὑποδουλώσεις τήν Ἀθήνα ἢ νά τή διατηρήσεις ἐλεύθερη καί ἔτσι νά ἀφήσεις μνήμη αἰώνια, ὅσο θά ὑπάρχουν ἄνθρωποι».

Ὁ πολέμαρχος συμφώνησε μέ τή γνώμη τοῦ Μιλτιάδη καί μέ τήν ψῆφο του οἱ στρατηγοί ἀποφάσισαν νά δοθεῖ ἡ μάχη στό Μαραθῶνα.

Ὁ Ἀριστείδης, πού ἦταν λογικός καί καθόλου φιλόδοξος παραχώρησε τήν ἡμέρα τῆς ἀρχηγίας του στό Μιλτιάδη, πού ἦταν ἰκανότερος καί γνώριζε τήν τακτική τῶν Περσῶν. Τό παράδειγμα τοῦ Ἀριστείδη τό μιμήθηκαν καί οἱ ἄλλοι στρατηγοί κι ἔτσι ὁ Μιλτιάδης ὀρίστηκε ἀρχιστράτηγος τῶν Ἀθηναίων.

Μέ μεγάλη προσοχή τακτοποίησε τό στρατό του, δυνάμωσε τίς ἄκρες κι ἄφησε πιό ἀδύνατο τό κέντρο καί διάταξε ν' ἀρχίσει ἀμέσως ἡ μάχη. Ὅταν δόθηκε τό σύνθημα,



Τό σχέδιο δείχνει πώς είχαν παραταχθεί οί Έλληνες καί οί Πέρσες πρὶν ἀπὸ τή Μάχη τοῦ Μαραθῶνα.

οί Ἀθηναῖοι καί οί Πλαταιεῖς ὄρμησαν μέ ἀπίστευτο θάρρος ἐναντίον τῶν Περσῶν.

Πολεμοῦσαν γιά τά σπίτια τους, γιά τίς γυναῖκες καί τά παιδιά τους, πολεμοῦσαν γιά τό εὐλογημένο χῶμα τῆς πατρίδας τους. Καί νίκησαν! Ἦταν τόση ἡ ὁρμή τους, πού οί Πέρσες ἀναγκάστησαν νά ὑποχωρήσουν. Τρομαγμένοι ἔτρεξαν στά πλοῖα τους, γιά νά σωθοῦν.

Λένε πώς ὁ Κυνέγειρος, ὁ ἀδελφός ἑνός μεγάλου ποιητῆ, τοῦ Αἰσχύλου, προσπάθησε νά κρατήσῃ μέ τά χέρια του ἕνα περσικό καράβι, κι ὅταν οί Πέρσες τοῦ τά ἔκοψαν δοκίμασε νά τό συγκρατήσῃ μέ τά δόντια του. Τόσος μέγας ἦταν ὁ ἥρωισμός τῶν Ἑλλήνων!

Στό πεδίο τῆς μάχης ἔπεσαν 6.000 Πέρσες καί ἀπό τοὺς Ἀθηναῖους 192. Ἡ παράδοση λέει πώς ἕνας ἀγγελιαφόρος ἔτρεξε μ' ὅλη του τή δύναμη νά φέρῃ στήν Ἀθήνα τό χαρούμενο μήνυμα. Πουθενά δέ σταμάτησε. Κι ὅταν

ἔφτασε, μιά λέξη πρόλαβε νά πεῖ: «Νενικήκαμεν!». Κι ἔπεσε νεκρός.

Οἱ Πέρσες, ὅταν ἔφυγαν ἀπό τό Μαραθῶνα, ἔπλευσαν μέ τά πλοῖα τους πρός τό Φάληρο. Ἡ Ἀθήνα εἶχε μείνει ἀνυπεράσπιστη. Ἦταν εὐκαιρία γι' αὐτούς νά τήν κυριέψουν. Ὁ Μιλτιάδης ὅμως, πού κατάλαβε τό σχέδιό τους, ἄφησε στό πεδίο τῆς μάχης τόν Ἀριστείδη νά προσέχει τά λάφυρα καί τούς αἰχμαλώτους κι ὁ ἴδιος ξεκίνησε ἀμέσως μέ τούς μαραθωνομάχους γιά τήν Ἀθήνα. Τήν ἴδια νύχτα ἔφτασαν καί παρατάχτηκαν γιά μάχη.

Ὅταν σέ λίγο φάνηκαν τά περσικά πλοῖα καί οἱ Πέρσες ἀντίκρισαν τούς Ἀθηναίους νά τούς περιμένουν, δέν τόλμησαν νά ἐπιτεθοῦν. Γύρισαν κι ἔφυγαν ντροπιασμένοι κι ἀπογοητευμένοι πίσω στήν πατρίδα τους.

Οἱ Ἀθηναῖοι, γιά νά τιμήσουν τούς νεκρούς μαραθωνομάχους, τούς ἔθαψαν μέ μεγάλες τιμές στό πεδίο τῆς μάχης. Στόν τύμβο τοῦ Μαραθῶνα ἔστησαν μιά μαρμάρινη στήλη καί χάραξαν ἐπάνω τό παρακάτω ἐπίγραμμα τοῦ ποιητῆ Σιμωνίδη:

*«Ἑλλήνων προμαχοῦντες Ἀθηναῖοι Μαραθῶνι  
χρυσόφορων Μήδων ἐστόρεσαν δύναμιν»,*

πού σημαίνει: «οἱ Ἀθηναῖοι, ὑπερασπίζοντας στό Μαραθῶνα ὅλους τούς Ἕλληνες, νίκησαν τή δύναμη τῶν χρυσοστολισμένων Περσῶν».

Κι εἶχαν δίκιο νά ὑπερηφανεύονται. Μέ τή νίκη τους ἐμπόδισαν τούς Πέρσες νά κυριέψουν τήν Ἑλλάδα κι ἔτσι νά πατήσουν τό πόδι τους στήν Εὐρώπη. Κανείς δέν ξέρει πῶς θά ἦταν σήμερα ἡ Εὐρώπη, ἂν δέ βρισκόνταν σ' ἐκείνη τήν ἄκρη τῆς Ἀττικῆς οἱ λίγοι γενναῖοι μαραθωνομάχοι νά σταματήσουν τήν εἴσοδο τῶν βαρβάρων.

Ένα χρόνο ύστερα από τή μάχη του Μαραθώνα, ο Μιλτιάδης μέ στρατό καί στόλο θέλησε νά τιμωρήσει τούς κατοίκους τής Πάρου, πού είχαν βοηθήσει τούς Πέρσες, καί νά διώξει τήν περσική φρουρά, πού είχαν αφήσει στό νησί.

Πολιόρκησε αρκετές μέρες τήν Πάρο, αλλά οί Πάριοι δέν παραδόθηκαν. Μάλιστα ο Μιλτιάδης τραυματίστηκε στό πόδι κι αναγκάστηκε νά λύσει τήν πολιορκία καί νά γυρίσει στήν Ἀθήνα.

Οί Ἀθηναῖοι τόν κατηγόρησαν ὅτι ἔβλαψε τήν πατρίδα του μ' αὐτή τήν ἐκστρατεία, τόν δίκασαν καί τόν καταδίκασαν σέ πρόστιμο. Ὁ Μιλτιάδης πέθανε ἀπό τό τραῦμα του ἀμέσως μετά τή δίκη. Τό πρόστιμο τό πλήρωσε ἀργότερα ὁ γιός του, ὁ Κίμωνας.

### **3. Ἕλληνες καί Πέρσες ἐτοιμάζονται γιά ἕναν καινούριο πόλεμο**

Ὁ Δαρεῖος, σάν ἔμαθε τήν ἥττα τοῦ περσικοῦ στρατοῦ στό Μαραθώνα, στενοχωρήθηκε πολύ κι ἀποφάσισε νά ἐκστρατεύσει ὁ ἴδιος ἐναντίον τής Ἑλλάδας. Ἄρχισε νά ἐτοιμάζει πολυάριθμο στρατό καί στόλο, πέθανε ὄμως καί δέν πρόλαβε νά πραγματοποιήσει τό σχέδιό του.

Ὁ γιός του, ὁ *Ξέρξης*, πού τόν διαδέχτηκε στό θρόνο, συνέχισε τό ἔργο τοῦ πατέρα του.

Οἱ προετοιμασίες κράτησαν ἀρκετά χρόνια. Στό διάστημα αὐτό βρῆκαν καί οἱ Ἀθηναῖοι τήν εὐκαιρία νά κάνουν ὀρισμένες προετοιμασίες.

Ὁ *Θεμιστοκλῆς* ἦταν ἕνας ἔξυπνος, δραστήριος καί φιλόδοξος Ἀθηναῖος πολιτικός, πού ἤθελε νά δοξάσει τήν πατρίδα του μέ σπουδαῖα ἔργα. Μετά τή μάχη τοῦ Μαρα-

θώνα συνήθιζε νά λέει: «Οὐκ ἔβ̄ με καθεύδειν τό τοῦ Μιλτιάδου τρόπαιον» δηλ. δέ μέ ἀφήνει νά κοιμηθῶ ἡ δόξα τοῦ Μιλτιάδη.

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἦταν ὁ μόνος πού πίστευε πῶς ὁ περσικός κίνδυνος δέν εἶχε περάσει. Συμβούλευε λοιπόν τούς συμπατριῶτες του νά ναυπηγήσουν ἰσχυρό στόλο, γιατί πίστευε πῶς μόνο στή θάλασσα θά μπορούσαν οἱ Ἕλληνες νά νικήσουν τούς Πέρσες.

Ἐπειδή ὁ Ἀριστείδης, ὁ γνωστός Ἀθηναῖος πολιτικός, εἶχε ἀντίθετη γνώμη, δηλ. πίστευε πῶς ἔπρεπε νά ἐτοιμάσουν ἰσχυρό στρατό, γιά ν' ἀναμετρηθοῦν μέ τούς Πέρσες στήν ξηρά, ὁ Θεμιστοκλῆς κατάφερε νά τόν ἐξοστρακίσει καί ἀνενόχλητος ἐφάρμοσε τό σχέδιό του.

Οἱ Ἀθηναῖοι κατασκεύασαν 200 πολεμικά πλοῖα (τριήρεις) κι ἐκπαίδευσαν πολλούς ἄντρες στή ναυτική τέχνη. Ἔτσι ἡ Ἀθήνα ἐγίνε ἓνα ἰσχυρό ναυτικό κράτος.

#### **4. Τρίτη ἐκστρατεία τῶν Περσῶν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας**

##### **Ἡ μάχη στίς Θερμοπύλες (480 π.Χ.)**

Ὅταν οἱ Ἕλληνες ἔμαθαν τίς μεγάλες προετοιμασίες τοῦ Ξέρξη, ἀποφάσισαν νά ἐνώσουν τίς δυνάμεις τους γιά ν' ἀντιμετωπίσουν τό δυνατό ἐχθρό τους.

Στόν Ἰσθμό τῆς Κορίνθου ἐγίνε ἓνα συνέδριο τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Οἱ Ἀθηναῖοι, γιά νά πετύχουν τήν ἔνωση, παραχώρησαν τήν ἀρχηγία στούς Σπαρτιάτες.

Ἔτσι, ἀρχηγό τοῦ στρατοῦ ὄρισαν τό βασιλιά τῆς Σπάρτης *Λεωνίδα* καί ναύαρχο τοῦ στόλου τό Σπαρτιάτη *Εὐρυτιάδη*.

Ὁ Λεωνίδας μέ 300 Σπαρτιάτες κι ἄλλους 6.000 Ἕλλη-

νες ξεκίνησε για τὰ στενά τῶν Θερμοπυλῶν, νά ἐμποδίσει τό πέρασμα τοῦ Ξέρξη καί τοῦ στρατοῦ του.

Ὁ Εὐρυβιάδης μέ τό Θεμιστοκλῆ περίμεναν τόν περσικό στόλο στό ἀκρωτήριο τῆς Εὐβοίας, τό Ἄρτεμισιο.

Τήν ἀνοιξη τοῦ 480 π.Χ. ὁ ἴδιος ὁ Ξέρξης ξεκίνησε μέ τό στρατό καί τό στόλο του νά κυριέψει τήν Ἑλλάδα. Πέρασε τόν Ἑλλησποντο πάνω ἀπό δύο γέφυρες, πού στηρίζονταν σέ πλοῖα, καί μπήκε στή Θράκη. Προχώρησε στή Μακεδονία κι ἔφτασε ἀνενόχλητος στή Θεσσαλία. Κανείς δέν τόλμησε ν' ἀντισταθεῖ στήν τεράστια στρατιά του.

Στό στενό πού σχηματιζόταν ἀνάμεσα στό ὄρος Καλλίδρομο καί στό Μαλιακό κόλπο, στό στενό τῶν Θερμοπυλῶν, ὁ Ξέρξης βρῆκε νά τόν περιμένει ὁ Λεωνίδας μέ τόν ὀλιγάριθμο στρατό του.

Ἔστειλε τότε ἀπεσταλμένους στό Σπαρτιάτη βασιλιά καί τοῦ ζήτησε νά παραδώσει τὰ ὄπλα καί νά φύγει.

Ὁ Λεωνίδας ἀπάντησε περήφανα: «Μολῶν λαβέ» δηλ. «Ἔλα νά τά πάρεις».

Κι ὅταν ἓνας Σπαρτιάτης ἄκουσε ὅτι οἱ Πέρσες ἦταν τόσοι πολλοί, πού τά βέλη τους θά σκέπαζαν τόν ἥλιο, εἶπε: «Καλύτερα· θά πολεμήσουμε στή σκιά».

Ὁ Ξέρξης διάταξε ν' ἀρχίσει ἀμέσως ἡ ἐπίθεση.

Ποιά ἦταν ὅμως ἡ ἔκπληξη, ἡ ὀργή καί ἡ ἀμηχανία του, σάν εἶδε ὅτι οἱ Ἕλληνες φύλαγαν καλά τὰ στενά καί ἀπόκρουαν γενναῖα ὅλες τίς περσικές ἐπιθέσεις. Ἀπό τή δύσκολη θέση τόν ἔβγαλε ἓνας προδότης, ὁ Ἐφιάλτης. Αὐτός ζήτησε πολλά χρήματα, γιά νά ὀδηγήσει ἓνα μέρος τοῦ στρατοῦ ἀπό ἓνα μονοπάτι τοῦ βουνοῦ στίς πλάτες τῶν Ἑλλήνων πολεμιστῶν.

Ὅταν ὁ Λεωνίδας ἔμαθε ὅτι ἐπρόκειτο νά κυκλωθεῖ, διάταξε τούς ὑπόλοιπους Ἕλληνες νά φύγουν, γιά νά ὑπη-



ρετήσουν τήν πατρίδα σέ ἄλλη περίσταση καί νά μή θυσιαστοῦν ἄδικα. Αὐτός, μέ τούς 300 Σπαρτιάτες καί 700 Θεσπιεῖς ἔμεινε στή θέση του, πιστός στούς νόμους τῆς Σπάρτης.

Μάλιστα, βγήκε πρῶτος μέ τό στρατό του ἀπό τό στενό κι ὄρμησε ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μέ ἀφάνταστη τόλμη κι ὄρμη. Γνώριζε πολύ καλά ὅτι δέν ὑπῆρχε σωτηρία. Ἄλλά ἤθελε νά δώσει ἕνα αἰώνιο παράδειγμα αὐτοθυσίας καί ἡρωισμοῦ, νά ἐμψυχώσει τούς ἄλλους Ἕλληνες καί νά προξενήσει στόν περσικό στρατό ὅσο τό δυνατόν περισσότερες ἀπώλειες.

Ὁ ἀγώνας ἦταν σκληρός. Σέ μιά φάση του ὁ Λεωνίδα ἐπέσε. Ἄγρια μάχη ἄρχισε γύρω ἀπό τό σῶμα του. Τελικά οἱ Ἕλληνες κατόρθωσαν νά σύρουν πρὸς τό μέρος τους τό νεκρό βασιλιά τους κι ἔτρεψαν σέ φυγή τούς Πέρσες τέσσερις φορές.

Μά ὁ ἀγώνας ἦταν ἄνισος. Οἱ γενναῖοι ὑπερασπιστές τοῦ στενοῦ, πολεμώντας μέ ὅσα ὄπλα τούς ἀπόμειναν καί μέ τά χέρια καί μέ τά δόντια, ἔπεσαν ὁ ἕνας μετά τόν ἄλλον ὡς τόν τελευταῖο.

Ἀργότερα, οἱ Ἕλληνες, γιά νά θυμοῦνται τήν ἡρωική θυσία τοῦ Λεωνίδα καί τῶν τριακοσίων, ἔστησαν στίς Θερμοπύλες λαμπρό μνημεῖο κι ἐπάνω χάραξαν τό ἐπίγραμμα τοῦ Σιμωνίδη πού ἔλεγε:

*« ὦ ξεῖν, ἀγγέλειν Λακεδαιμονίοις  
ὅτι τῆδε κείμεθα τοῖς κείνων ρήμασι πειθόμενοι».*

πού θά πεῖ:

*«Ἐένε, πού ἴσαι περαστικός ἀπ' αὐτά τά μέρη,  
πήγγαινε τήν εἶδηση στούς Σπαρτιάτες,*

*πώς ἐδῶ εἶμαστε θαμμένοι,  
πιστοί στούς νόμους τῶν προγόνων μας».*

Ὁ περσικός στράτος πέρασε τό στενό τῶν Θερμοπυλῶν, ἐπάνω ἀπό τά πτώματα τῶν γενναίων ὑπερασπιστῶν του καί βάδισε πρὸς τήν Ἀττική. Ὁ περσικός στόλος ἔπαθε μεγάλες ζημιές καί ἀπό τίς τρικυμίες καί ἀπό τόν ἑλληνικό στόλο, πού τόν συνάντησε στό Ἄρτεμίσιο. Τελικά, ὁ Εὐρυβιάδης κι ὁ Θεμιστοκλῆς, σάν ἔμαθαν ὅτι ὁ Ξέρξης πέρασε τίς Θερμοπύλες, ὀδήγησαν τό στόλο τους στή Σαλαμίνα, ἐνῶ ὁ περσικός στόλος ἀκολουθοῦσε κοντά στήν ξηρά τό στρατό, πού βάδιζε ἐναντίον τῆς Ἀθήνας.

#### **Ἡ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας (480 π.Χ.)**

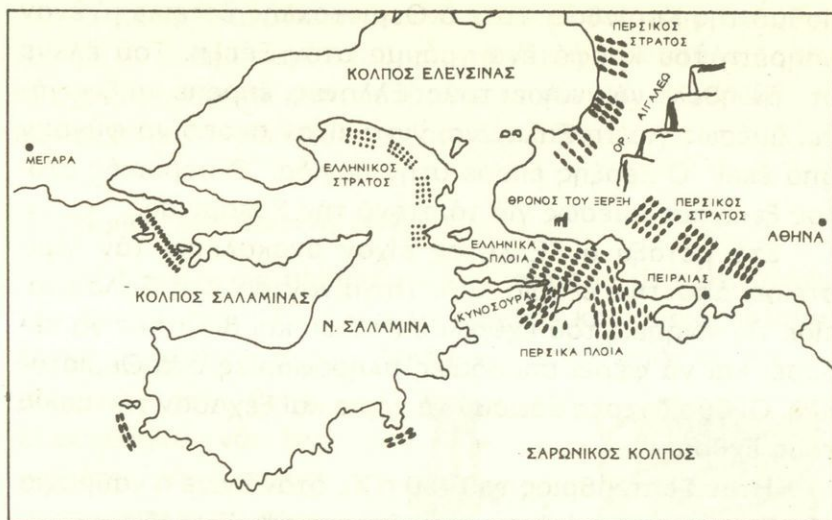
Ὁ χρησμός τῆς Πυθίας εἶχε πεῖ ὅτι «τά ξύλινα τείχη» θά ἔσωζαν τούς Ἀθηναίους. Ὁ Θεμιστοκλῆς πίστευε πώς μέ τά «ξύλινα τείχη» ἐννοοῦσε τά πλοῖα. Γι' αὐτό ἔπεισε τούς συμπολίτες του νά ἐγκαταλείψουν τήν πόλη.

Τά γυναικόπαιδα κι οἱ γέροι ἄφησαν τά σπίτια τους, τούς ναούς καί τούς τάφους τῶν προγόνων τους καί κατέφυγαν στήν Αἶγινα, στή Σαλαμίνα καί στήν Τροιζήνα τῆς Πελοποννήσου.

Οἱ ἄντρες ἐπιβιβάστηκαν στά πολεμικά πλοῖα καί περίμεναν στό στενό τῆς Σαλαμίνας.

Στήν ἔρημη Ἀθήνα ἔμειναν μόνο λίγοι γέροντες, πού κλείστηκαν στήν Ἀκρόπολη, γιατί δέν ἤθελαν νά ἐγκαταλείψουν τήν πόλη τους.

Ὁ Ξέρξης ἀνενόχλητος προχώρησε καί μπῆκε στήν Ἀθήνα. Ληλάτησε τήν πόλη, τήν κατάστρεψε καί σκότωσε τούς γέροντες, πού εἶχαν ὀχυρωθεῖ πρόχειρα στήν Ἀκρόπολη.



Στό σχέδιο βλέπεις τις θέσεις των Έλλήνων και των Περσών στη ναυμαχία της Σαλαμίνας.

Στό μεταξύ ἔφτασε κι ὁ περσικός στόλος κι ἀγκυροβόλησε στό Φάληρο.

Ὁ Σπαρτιάτης Εὐρυβιάδης καί οἱ ἄλλοι ναύαρχοι εἶχαν τή γνώμη ὅτι ἔπρεπε τά ἑλληνικά πλοῖα ν' ἀφήσουν τό στενό τῆς Σαλαμίνας καί νά καταφύγουν σ' ἓνα μικρό λιμανάκι κοντά στόν Ἴσθμό τῆς Κορίνθου. Ἔτσι θά εἶχαν τή βοήθεια τοῦ στρατοῦ, πού εἶχε συγκεντρωθεῖ ἐκεῖ.

Ὁ Θεμιστοκλῆς ὅμως δέ συμφωνοῦσε. Ἐπίμενε πῶς τό στενό τῆς Σαλαμίνας ἦταν ὁ κατάλληλος τόπος γιά τή ναυμαχία. Ὅταν ἐπάνω στή φιλονικία ὁ Εὐρυβιάδης ἀγανάκτησε καί σήκωσε τό ραβδί του νά χτυπήσει τό Θεμιστοκλῆ, ἐκεῖνος τοῦ εἶπε ψύχραιμα: «Πάταξον μέν, ἄκουσον δέ», δηλ. «Χτύπησέ με, ἀλλά ἄκουσέ με».

Οἱ ναύαρχοι ὅμως ἐπίμεναν νά πολεμήσουν στόν

Ίσθμό τῆς Κορίνθου. Τότε ὁ Θεμιστοκλῆς ἔστειλε μ' ἓναν ὑπηρέτη του κρυφά ἓνα γράμμα στὸν Ξέρξη. Τοῦ ἔλεγε ὅτι, ἂν ἤθελε νά νικήσει τοὺς Ἕλληνες, ἔπρεπε νά ξεκινήσει ἀμέσως γιὰ τὴ Σαλαμίνα, γιατί εἶχαν σκοπὸ νά φύγουν ἀπὸ ἐκεῖ. Ὁ Ξέρξης ἔπεσε στὴν παγίδα. Ὁ περσικὸς στόλος ξεκίνησε ἀμέσως γιὰ τὸ στενὸ τῆς Σαλαμίνας.

Στὸ μεταξύ οἱ Ἕλληνες εἶχαν ἀνακαλέσει τὸν Ἄριστείδη ἀπὸ τὴν ἐξορία του. Πηγαίνοντας στὴ Σαλαμίνα, εἶδε τίς κινήσεις τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου καὶ βιάστηκε νά περάσει καὶ νά φέρει σπουδαῖες πληροφορίες στὸ Θεμιστοκλῆ. Οἱ δύο ἄντρες ἔδωσαν τὰ χέρια καὶ ξέχασαν τὴν παλιά τους ἔχθρα.

Ἦταν Σεπτέμβριος τοῦ 480 π.Χ., ὅταν ἔγινε ἡ ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας, πού ἔσωσε καὶ δόξασε τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ Ξέρξης κάθισε σ' ἓνα θρόνο, στὸ βουνὸ Αἰγάλεω, γιὰ νά παρακολουθήσει τὴ ναυμαχία. Ὄταν οἱ δύο στόλοι παρατάχθηκαν ὁ ἓνας ἀπέναντι στὸν ἄλλο, ἡ σάλπιγγα τοῦ Εὐρυβιάδη σήμανε τὴν ἔφοδο. Ἐνας πολεμικὸς παιάνας ἀκούστηκε ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα:

*« Ἐμπρός παιδιά τῶν Ἑλλήνων  
νά ἐλευθερώσετε τὴν πατρίδα, τὰ παιδιά,  
τίς γυναῖκες, τοὺς ναοὺς καὶ τοὺς τάφους τῶν  
προγόνων σας. Τώρα εἶναι ὁ ὑπέρτατος ἀγώνας»*

Πρῶτος ὁ Θεμιστοκλῆς ξεκίνησε μέ τίς γρήγορες τριήρεις του κι ἔπεσε ἐπάνω στὰ ἐχθρικά καράβια. Βαριά καὶ δυσκίνητα τὰ περσικά πλοῖα παγιδεύτηκαν ἀπὸ τίς γρήγορες κι εὐκίνητες τριήρεις. Δέν μπορούσαν οὔτε ἐλιγμούς νά κάνουν οὔτε ταχύτητα ν' ἀναπτύξουν.

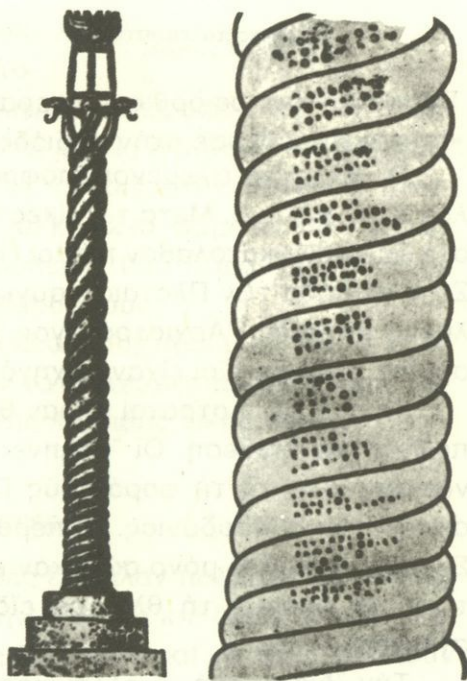
Ὁ Θεμιστοκλῆς εἶχε δίκιο. Στὸ στενὸ τῆς Σαλαμίνας καταστράφηκε ὁ περσικὸς στόλος!

Ὁ Ξέρξης ἀναγκάστηκε νά ἐπιστρέψει στήν πατρίδα του μέ τ' ἀπομεινάρια τοῦ στρατοῦ καί τοῦ στόλου του. Φεύγοντας, ἄφησε στή Θεσσαλία τό Μαρδόνιο μέ 300 χιλιάδες στρατό, γιά νά συνεχίσει τόν πόλεμο.

### Ἡ μάχη στίς Πλαταιές (479 π.Χ.)

Ὁ Μαρδόνιος πέρασε τό χειμῶνα του στή Θεσσαλία. Τήν ἄνοιξη τοῦ 479 π.Χ. πρὶν ἀρχίσει καινούριο πόλεμο, ἔστειλε πρέσβεις στούς Ἀθηναίους καί ζήτησε νά γίνουν σύμμαχοί του. Τούς ὑποσχέθηκε νά ξαναχτίσει τήν καταστραμμένη πόλη τους καί νά τήν κάνει καλύτερη ἀπό πρὶν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἀρνήθηκαν. «Ὅσο ὁ ἥλιος δέν ἀλλάζει τήν πορεία του στόν οὐρανό», εἶπαν, «οἱ Ἀθηναῖοι θά ἀγωνίζονται γιά τήν ἐλευθερία τῆς πατρίδας τους». Εἰδοποίησαν ὁμῶς τούς Σπαρτιάτες νά στείλουν γρήγορα βοήθεια, γιατί ὁ κίνδυνος ἦταν μέγας μετά τήν ἀρνητική ἀπάντησή τους.

Ὁ Μαρδόνιος προ-



Ὁ χρυσός τρίποδας, πού ἀφιέρωσαν οἱ Ἕλληνες στό ναό τοῦ Ἀπόλλωνα, στούς Δελφούς.



Ἕλληνες πολεμιστές.

χώρησε στή Στερεά Ἑλλάδα κι ἔφτασε στήν Ἀθήνα. Οἱ λίγοι κάτοικοι πού εἶχαν ἐπιστρέψει, ἀναγκάστηκαν νά ἐγκαταλείψουν τήν πόλη τους γιά δεύτερη φορά. Ὁ Μαρδόνιος βρῆκε ἔρημη τήν Ἀθήνα κι ἀποτελείωσε τήν καταστροφή πού εἶχε ἀρχίσει ὁ Ξέρξης.

Τίποτε δέν ἄφησε ὄρθιο. Ὑστερα τραβήχτηκε στή Βοιωτία καί στρατοπέδευσε στήν πεδιάδα τῶν Πλαταιῶν.

Οἱ Ἕλληνες ἐνωμένοι ἀποφάσισαν νά δώσουν ἓνα τέλος στόν πόλεμο. Μετά τίς νίκες τους στόν Μαραθῶνα καί στή Σαλαμίνα κατάλαβαν πώς οἱ Πέρσες δέν ἦταν ἀνίκητοι. Στήν πεδιάδα τῶν Πλαταιῶν συγκεντρώθηκαν 110.000 Ἕλληνες μαχητές. Ἀρχιστράτηγος ἦταν ὁ Σπαρτιάτης Παυσανίας. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχαν ἀρχηγό τό στρατηγό Ἀριστείδη.

Ὅταν οἱ δύο στρατοί πῆραν θέσεις, οἱ Πέρσες ἄρχισαν πρῶτοι τήν ἐπίθεση. Οἱ Ἕλληνες πολέμησαν γενναῖα καί νίκησαν κι αὐτή τή φορά τούς Πέρσες. Σ' αὐτή τή μάχη σκοτώθηκε ὁ Μαρδόνιος. Ὁ περσικός στρατός διαλύθηκε. Σαράντα χιλιάδες μόνο σώθηκαν καί γύρισαν στήν πατρίδα τους νά φέρουν τή θλιβερή εἶδηση τῆς μεγάλης καταστροφῆς.

Τήν ἴδια ἐποχή, ὁ ἑλληνικός στόλος, μέ ἀρχηγό τόν Σπαρτιάτη *Λεωτυχίδη* καί τόν Ἀθηναῖο *Ξάνθιππο*, νίκησε τούς Πέρσες στό ἀκρωτήριο τῆς Μυκάλης, ἀπέναντι ἀπό τή Σάμο, κι ἔκαψε τά περσικά πλοῖα.

Ἡ μάχη στίς Πλαταιές καί ἡ μάχη στή Μυκάλη, πού ἔγιναν τό καλοκαίρι τοῦ 479 π.Χ., σήμαναν τό τέλος τῶν ἀμυντικῶν πολέμων τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Περσῶν. Ὁ Ξέρξης παραδέχτηκε τήν ἥττα του καί σταμάτησε νά σκέφτεται τήν κατάκτηση τῆς Ἑλλάδας.



Πέρσες πολεμιστές

Ἀπό τά πλούσια λάφυρα, πού βρέθηκαν στό στρατόπεδο τῶν Περσῶν, οἱ Ἕλληνες ἀφιέρωσαν τό ἓνα δέκατο στό ναό τοῦ Ἀπόλλωνα, στούς Δελφούς. Πρόσφεραν δηλαδή ἓνα χρυσοῦ τρίποδα, στηριγμένον ἐπάνω στά κεφάλια τριῶν φιδιῶν ἀπό χαλκό. Στά σώματα τῶν φιδιῶν χάραξαν τά ὀνόματα 31 πόλεων, πού πῆραν μέρος στόν πόλεμο καί νίκησαν τούς βαρβάρους.

Ἡ πόλη τῶν Πλαταιῶν ἀνακηρύχτηκε ἱερή. Ἐκεῖ, κάθε τέσσερα χρόνια, γιόρταζαν τά «Ἐλευθέρια», πρὸς τιμὴ τῶν νεκρῶν καί σέ ἀνάμνηση τῆς λαμπρῆς νίκης τους.

## 5. Γιατί νίκησαν οἱ Ἕλληνες

Διάβασες πῶς οἱ Πέρσες ἔστειλαν πολυάριθμο στρατό καί στόλο νά κυριέψουν τήν Ἑλλάδα καί ὅμως οἱ λίγοι Ἕλληνες κατάφεραν νά τούς νικήσουν καί νά τούς στείλουν πίσω στήν πατρίδα τους. Ἀσφαλῶς θ' ἀναρωτιέσαι πῶς ἔγινε αὐτό τό θαῦμα.

Μὴν ξεχνᾶς πῶς ἡ ἀγάπη γιὰ τήν πατρίδα καί τήν ἔλευθερία ἀξίζει περισσότερο ἀπὸ τὴ δύναμη καί τόν

αριθμό τῶν πολεμιστῶν. Οἱ Ἕλληνες ἦταν ἐλεύθεροι πολίτες καί πολεμοῦσαν, γιά νά μείνουν ἐλεύθεροι, ἐνῶ στόν περσικό στρατό ὑπηρετοῦσαν ἄντρες ἀπ' ὅλους τούς λαούς πού εἶχαν ὑποτάξει οἱ Πέρσες. Αὐτοῖ πολεμοῦσαν ὑπακούοντας στή διαταγή τοῦ βασιλιᾶ τους, χωρίς κανένα ἰδανικό.

Καί κάτι ἄλλο ἀκόμη: οἱ Ἕλληνες ἦταν καλύτερα γυμνασμένοι, γιά ἄρχιζαν τή σωματική ἄσκηση ἀπό τά μικρά τους χρόνια. Ἦταν καί καλύτερα ὀπλισμένοι κι εἶχαν στή διάθεσή τους ἓνα πολύ καλά ὀργανωμένο στόλο. Καί τό σπουδαιότερο, μπροστά στόν κίνδυνο, ἐνώθηκαν οἱ Ἑλληνικές πόλεις-κράτη γιά πρώτη φορά στήν ἱστορία τους κι ἀπόδειξαν μέ τή νίκη τους πόση δύναμη ἔχει ἡ ἐνότητα καί ἡ ὁμόνοια.

## **B. Ἐπιθετικοί πόλεμοι τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Περσῶν**

### **1. Πῶς πέθανε ὁ Πausανίας**

Οἱ Ἕλληνες, παίρνοντας θάρρος ἀπό τίς νίκες τους στό Μαραθῶνα, στή Σαλαμίνα καί στίς Πλαταιές, ἀποφάσισαν νά συνεχίσουν τόν πόλεμο ἐναντίον τῶν Περσῶν. Εἶχαν σκοπό νά ἐλευθερώσουν τά νησιά τοῦ Αἰγαίου πελάγους καί τίς ἑλληνικές ἀποικίες τῆς Μ. Ἀσίας ἀπό τήν περσική κυριαρχία.

Ὁ ἑλληνικός στόλος μέ ἀρχηγό τόν Πausανία ἐπλευσε στόν Ἑλλήσποντο καί κατόρθωσε νά κυριεύσει τό Βυζάντιο, πού τό κρατοῦσαν οἱ Πέρσες.

Ἡ ἐπιτυχία ἦταν σπουδαία, μά ἡ συμπεριφορά τοῦ Πausανία γέμισε μέ λύπη καί ἀγανάκτηση τούς Ἕλληνες. Οἱ τιμές καί ἡ δόξα τόν ἔκαναν ἐγωιστή καί ὑπερήφανο.



Ἄρχισε νά φέρεται φιλικά στούς Πέρσες καί βίαια στούς Ἕλληνες, νά ζεῖ μέ πολυτέλεια καί νά μιμεῖται τόν περσικό τρόπο ζωῆς, ὅπως ἔλεγαν τότε, νά μη δίδει.

Οἱ Σπαρτιάτες τόν κάλεσαν στή Σπάρτη κι ἐκεῖ ἀποδείχτηκε ὅτι ὁ Πausanίας εἶχε ἔρθει σέ συνεννόηση μέ τόν Ξέρξη, γιά νά τόν βοηθήσει νά κατακτήσει τήν Ἑλλάδα. Οἱ Σπαρτιάτες τόν καταδίκασαν σέ θάνατο. Ὁ Pausanίας ζήτησε καταφύγιο στό ναό τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς, γιά ν' ἀποφύγει τή θανατική ποινή. Μά οἱ συμπολίτες του ἀφαίρεσαν τή στέγη τοῦ ναοῦ, ἔχτισαν τίς πόρτες κι ἔβαλαν φρουρά, γιά νά πεθάνει ἀπό τήν πείνα.

Ἡ παράδοση λέει ὅτι ἡ μητέρα του, ἡ Θεανώ, ἔβαλε τήν πρώτη πέτρα γιά τό χτίσιμο. Τόση ἦταν ἡ ἀγανάκτηση τῶν Σπαρτιατῶν! Λίγο πρὶν πεθάνει, τόν ἔσυραν ἔξω ἀπό τό ναό, γιά νά μὴν τόν μολύνει.

## **2. Οἱ Ἀθηναῖοι ὀχυρώνουν τήν πόλη τους. Θάνατος τοῦ Θεμιστοκλῆ (459 π.Χ.)**

Μόλις ἔφυγαν οἱ Πέρσες ἀπό τήν Ἑλλάδα, οἱ Ἀθηναῖοι ἄρχισαν νά φέρνουν πίσω τά γυναικόπαιδά τους κι ἐτοιμάστηκαν νά ξαναχτίσουν τήν πόλη καί τά τείχη, πού εἶχαν καταστραφεῖ.

Οἱ Σπαρτιάτες ὁμως ζήτησαν ἀπό τοὺς Ἀθηναίους νά μὴ χτίσουν τείχη, γιατί φοβόνταν τή δύναμη τῆς Ἀθήνας. Ὁ ἴδιος ὁ Θεμιστοκλῆς πῆγε πρέσβης στή Σπάρτη, γιά νά συζητήσει τό θέμα. Συμβούλεψε ὁμως τοὺς Ἀθηναίους νά χτίσουν τά τείχη, ὅσο πιό γρήγορα μπορούσαν.

Ἐνῶ ἐκεῖνος καθυστεροῦσε τίς συνομιλίες, στήν Ἀθήνα ἄντρες, γυναῖκες καί παιδιά δούλευαν βιαστικά, γιά νά ὑψωθεῖ τό τεῖχος. Ὅταν τελείωσε, ἔστειλαν ἄλλους



Ὁ Θεμιστοκλῆς

πρέσβεις νά ειδοποιήσουν τό Θεμιστοκλῆ. Ἐκεῖνος φανέρωσε στούς Σπαρτιάτες ὅτι ἡ Ἀθήνα εἶχε τειχιστεῖ καί ἦταν ἰκανή νά παίρνει μόνη της σωστές ἀποφάσεις.

Ὁ Θεμιστοκλῆς ἔπεισε τούς Ἀθηναίους νά τειχίσουν καί τόν Πειραιά, γιατί πίστευε πώς ἡ Ἀθήνα ἔπρεπε νά γίνει μεγάλη ναυτική δύναμη, γιά νά εἶναι

ἀσφαλισμένη καί νά μπορεῖ νά νικᾷ τούς ἐχθρούς της. Ὅλη του τήν προσοχή τήν ἔστρεψε στό στόλο κι ἔλεγε στούς Ἀθηναίους ὅτι ἂν ποτέ νικηθοῦν στή στεριά, νά συνεχίσουν τόν πόλεμο στόν Πειραιά καί μέ τό στόλο τους ν' ἀντιμετωπίσουν τόν ἐχθρό.

Ὁ Ἀριστείδης, πού ἦταν ἀρχηγός τοῦ ἀριστοκρατικοῦ κόμματος, δέ συμφωνοῦσε μέ τίς ἐνέργειες τοῦ Θεμιστοκλῆ, γιατί ἔλεγε πώς ὁ στρατός θά ἔσωζε τήν Ἀθήνα σέ περίπτωση πολέμου.

Τελικά, οἱ πολεμικοί ἀντίπαλοι τοῦ Θεμιστοκλῆ κατάφεραν νά τόν ἐξοστρακίσουν. Λυπημένος καί ἀπογοητευμένος, πῆγε νά ζήσει στό Ἄργος. Οἱ Σπαρτιάτες ὅμως τόν κατηγόρησαν ὅτι ἦταν συνένοχος τοῦ Πausanias κι εἶχε σκοπό νά προδώσει τήν Ἑλλάδα. Σάν ἔμαθε τίς κατηγορίες ὁ Θεμιστοκλῆς, ἔφυγε ἀπό τό Ἄργος κι ὕστερα ἀπό πολλές περιπλανήσεις ἔφτασε στήν Περσία καί ζήτησε ἄσυλο κοντά στόν Πέρση βασιλιά.

Πέθανε στήν Περσία. Λένε πώς αὐτοκτόνησε μέ δηλητήριο γιά νά μήν προδώσει τήν πατρίδα του, ὅταν τοῦ τό ζήτησε ὁ βασιλιάς τῶν Περσῶν.

Ἄργότερα τὰ ὁσά του μεταφέρθηκαν στήν Ἀττική καί θάφτηκαν στόν Πειραιά, στήν εἴσοδο τοῦ λιμανιοῦ.

### 3. Ἡ συμμαχία τῆς Δήλου (478 π.Χ.)

Ἦστερα ἀπό τήν προδοσία τοῦ Πausanία, οἱ ἑλληνικές πόλεις ζήτησαν ἀπό τοὺς Ἀθηναίους ν' ἀναλάβουν τήν ἀρχηγία καί νά συνεχίσουν τόν ἐπιθετικό πόλεμο ἐναντίον τῶν Περσῶν.

Ἔτσι οἱ Ἀθηναῖοι ἔγιναν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν συμμάχων καί οἱ Σπαρτιάτες μέ τοὺς ἄλλους Πελοποννησίους ἀποσύρθηκαν ἀπό τή συμμαχία.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἀνάθεσαν στόν Ἀριστείδη, ἐπειδὴ ἦταν γνωστός γιά τήν τιμιότητά του καί τή δικαιοσύνη του – ὅλοι τόν φώναζαν «ὁ δίκαιος Ἀριστείδης» – νά ὀργανώσει τή συμμαχία (478 π.Χ.).

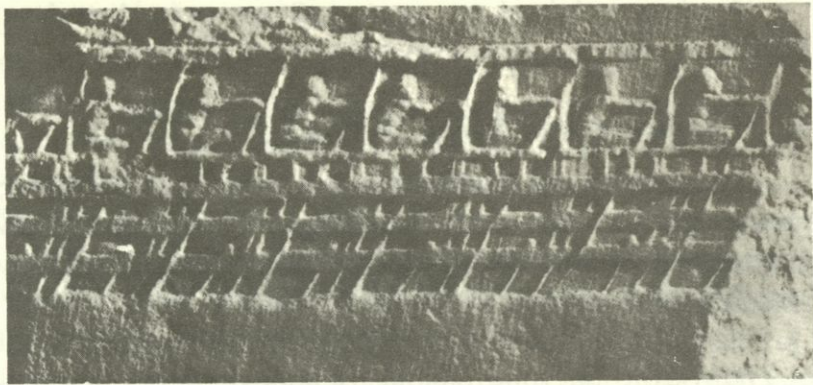
Αὐτός ὄρισε ποιοὶ σύμμαχοι θά ἔδιναν πλοῖα, ποιοὶ στρατό καί ποιοὶ χρήματα καί πόσα ὁ καθένας καί τὰ κανόνισε ὅλα τόσο καλά, πού δέν ἀκούστηκε κανένα παράπονο.

Στή Δήλο ὑπῆρχε τό κοινό ταμεῖο κι ἐκεῖ συγκεντρῶνονταν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων, νά συζητήσουν τίς ὑποθέσεις τῆς συμμαχίας. Γι' αὐτό καί ἡ πρώτη αὐτῆ ἀθηναϊκή συμμαχία πῆρε τό ὄνομα συμμαχία τῆς Δήλου.

Ὁ Ἀριστείδης πέθανε δέκα χρόνια ἀργότερα, τό 468 π.Χ. καί οἱ Ἀθηναῖοι, γιά νά τόν τιμήσουν, τόν ἔθαψαν μέ δικά τους ἔξοδα καί προίκισαν τίς δυό του κόρες.

### 4. Ὁ Κίμωνας ἐλευθερώνει τίς ἑλληνικές πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας

Οἱ Ἀθηναῖοι ὄρισαν ἀρχηγό τοῦ συμμαχικοῦ στόλου τόν Κίμωνα, πού ἦταν γιός τοῦ στρατηγοῦ Μιλτιάδη. Ὁ



### Ἀθηναϊκή τριήρης

Κίμωνας εἶχε πολεμήσει γενναῖα στή Σαλαμίνα κι ὅλοι τόν ἀγαποῦσαν, γιατί ἦταν ἀπλός, τίμιος καί γενναϊόδωρος. Βοηθοῦσε ὅσους εἶχαν ἀνάγκη καί τό σπίτι του ἦταν πάντα ἀνοιχτό γιά τούς φτωχοῦς. Ἦταν καί ἰκανός στρατηγός. Ἡ ζωή τοῦ Κίμωνα ἦταν μιά ζωή γεμάτη νίκες.

Ὅταν πέθανε ὁ Ἀριστείδης, ὁ Κίμωνας ἔγινε ἀρχηγός τῆς ἀθηναϊκῆς συμμαχίας καί ἀνάλαβε τό δύσκολο ἔργο νά δώξει τούς Πέρσες ἀπό τά παράλια τῆς Μ. Ἀσίας.

Μέ τό στόλο του ἔδωξε στήν ἀρχή τούς Πέρσες, πού εἶχαν ἀπομείνει στά παράλια τῆς Χαλκιδικῆς καί τῆς Θράκης. Ὑστερα νίκησε κι ἔδωξε τούς πειρατές ἀπό τή Σκύρο κι ἔτσι καθάρισε τό Αἰγαῖο πέλαγος ἀπό τό φοβερό κίνδυνο τῶν πειρατῶν.

Τότε ἔφτασε ἡ σειρά τῶν ἐλληνικῶν πόλεων τῆς Μ. Ἀσίας. Μέ τό συμμαχικό στόλο κατόρθωσε νά ἐλευθερώσει πάρα πολλές. Ἡ πιό λαμπρή νίκη, αὐτή πού τόν δόξασε, ἦταν ἡ νίκη στή μάχη καί στή ναυμαχία πού ἔγινε στόν *Εὐρουμέδοντα* ποταμό. Στίς ἐκβολές του τόν περίμενε ὁ περσικός στόλος. Ὁ Κίμωνας νίκησε καί κατά-

στρεψε τὰ ἐχθρικά καράβια. Ἀμέσως ἔπειτα ἀποβίβασε στρατό στήν ξηρά καί νίκησε τό πεζικό τῶν Περσῶν (467 π.Χ.).

Σάν ἔμαθε πῶς 80 φοινικικά πλοῖα ἔρχονταν γιά νά βοηθήσουν τοὺς Πέρσες, ἀνοίχτηκε στό πέλαγος, ναυμαχῆσε καί τὰ κατάστρεψε. Ἔτσι σέ μιά μέρα πέτυχε τρεῖς νίκες καί γύρισε στήν Ἀθήνα μέ πλοῦσια λάφυρα.

## **5. Τρίτος Μεσσηνιακός πόλεμος (466-455 π.Χ.).**

### **Θάνατος τοῦ Κίμωνα (449 π.Χ.)**

Ἐκείνη τήν ἐποχή, ἔγινε ἓνας τρομερός σεισμός στή Σπάρτη καί κατάστρεψε τὰ περισσότερα σπίτια.

Οἱ Εἰλωτες βρῆκαν τήν εὐκαιρία νά ἐπαναστατήσουν. Ἡ στιγμή ἦταν δύσκολη γιά τοὺς Σπαρτιάτες, πού ζήτησαν τή βοήθεια τῶν Ἀθηναίων. Ἐπειδή οἱ περισσότεροι ἐπαναστατημένοι Εἰλωτες ἦταν ἀπόγονοι τῶν Μεσσηνίων, πού εἶχαν ὑποδουλωθεῖ στά παλιά χρόνια στοὺς Σπαρτιάτες, αὐτός ὁ πόλεμος ὀνομάστηκε τρίτος Μεσσηνιακός πόλεμος.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἔστειλαν 4.000 ὀπλίτες μέ ἀρχηγό τόν ἴδιο τόν Κίμωνα. Οἱ Σπαρτιάτες ὅμως, ἐπειδή ὁ πόλεμος συνεχίζοταν καί οἱ Ἀθηναῖοι ἔμεναν πολύ καιρό στά μέρη τους, τοὺς φοβήθηκαν καί μέ διάφορες δικαιολογίες τοὺς ἔστειλαν πίσω στήν Ἀθήνα.

Ἡ προσβολή ἦταν μεγάλη. Οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Κίμωνα, οἱ δημοκρατικοί, τόν κατηγορήσαν σάν αἴτιο αὐτῆς τῆς προσβολῆς καί τόν ἐξόρισαν.

Ἦστερα ἀπό ἄρκετά χρόνια ὁ Κίμωνας γύρισε στήν Ἀθήνα καί μέ 200 πλοῖα ἀθηναϊκά καί συμμαχικά ξεκίνησε νά ἐλευθερώσει τήν Κύπρο ἀπό τοὺς Πέρσες.

Ἐνῶ ὁμως πολιορκοῦσε τὴν πόλη Κίτιο (τὴ σημερινὴ Λάρνακα), πέθανε (449 π.Χ.). Οἱ Ἀθηναῖοι κράτησαν μυστικό τὸ θάνατό του, γιὰ νὰ μὴ χάσουν τὸ θάρρος τους οἱ πολεμιστές.

Στό γυρισμό τους συνάντησαν καὶ νίκησαν τὸν περσικό στόλο κοντὰ στὴ Σαλαμίνα τῆς Κύπρου. Οἱ Πέρσες πανικοβλήθηκαν, γιατί νόμιζαν πῶς ἀρχηγός τοῦ στόλου ἦταν ὁ Κίμωνας. Καὶ νεκρός ἀκόμη νικοῦσε.

Οἱ λαμπρές νίκες τοῦ Κίμωνα γέμισαν μέ φόβο τοὺς Πέρσες. Γι' ἀρκετά χρόνια ὁ περσικός στρατός δέν πλησίασε τὰ παράλια τῆς Μ. Ἀσίας κι ὁ περσικός στόλος ἔπαψε νὰ πλέει στό Αἰγαῖο πέλαγος. Ἀπ' αὐτό πίστεψαν οἱ Ἕλληνες ὅτι ἀνάμεσα στοὺς Πέρσες καὶ στοὺς Ἀθηναίους ἔγινε εἰρήνη, πού ὀνομάστηκε Κιμῶνεια εἰρήνη.

## **Νά θυμᾶσαι:**

### **A. Ἀμυντικοὶ πόλεμοι τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Περσῶν**

Στὶς ἀρχές τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνα οἱ ἑλληνικὲς ἀποικίες τῆς Μ. Ἀσίας, πού ἦταν ὑποδουλωμένες στοὺς Πέρσες, ἐπαναστάτησαν. Οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ἑρετριεῖς τοὺς βοήθησαν, ἀλλὰ ἡ ἐπανάσταση ἀπέτυχε.

Ὁ βασιλιάς τῶν Περσῶν, ὁ Δαρεῖος, γιὰ νὰ ἐκδικηθεῖ τοὺς Ἕλληνες, ἄρχισε τὸν πόλεμο ἐναντίον τους.

Οἱ Ἕλληνες ἀμύνθηκαν ἡρωικά γιὰ τὴν ἐλευθερία τους καὶ νίκησαν τοὺς Πέρσες.

### **B. Ἐπιθετικοὶ πόλεμοι τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Περσῶν**

Μετά τὴ νίκη τους, οἱ Ἕλληνες συνέχισαν τὸν πόλεμο, γιὰ νὰ διώξουν τοὺς Πέρσες ἀπὸ τὸ Αἰγαῖο πέλαγος καὶ τὰ

παράλια τῆς Μ. Ἀσίας. Ἡ Ἀθήνα σχημάτισε μέ ἄλλες ἑλληνικές πόλεις τήν πρώτη ἀθηναϊκή συμμαχία, πού ὀνομάστηκε συμμαχία τῆς Δήλου.

Ὁ Ἀθηναῖος στρατηγός Κίμωνας, ὕστερα ἀπό πολλές νίκες, ἀνάγκασε τούς Πέρσες νά μήν ἐνοχλοῦν τούς Ἑλληνες τῆς Μ. Ἀσίας.

### Ἐρωτήσεις – Ἐργασίες

1. Ποιά ἦταν ἡ ἀφορμή τῶν Περσικῶν πολέμων;
2. Γράψε τή χρονολογία καί τούς ἀρχηγούς τῶν Ἑλλήνων στίς σπουδαιότερες μάχες καί ναυμαχίες αὐτοῦ τοῦ πολέμου:

Μάχη τοῦ Μαραθῶνα:            χρον...     ἀρχηγός.....

Μάχη τῶν Θερμοπυλῶν:       χρον...     ἀρχηγός.....

Ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας:     χρον...     ἀρχηγός.....

Μάχη στίς Πλαταιές:           χρον...     ἀρχηγοί.....

.....

Μάχη στή Μυκάλη:             χρον...     ἀρχηγοί.....

.....

3. Νά ἀναφέρεις δυό λόγους πού θεωρεῖς ἀποφασιστικούς γιά τή νίκη τῶν Ἑλλήνων κατά τῶν Περσῶν.
4. Ποιά πόλη τῆς Ἑλλάδας ὠφελήθηκε περισσότερο ἀπό τή νίκη καί μέ ποιό τρόπο;
5. Διάλεξε ἕναν ἀπό τούς σπουδαίους ἄντρες, πού ἔλαβαν μέρος στούς Περσικούς πολέμους, καί γράψε λίγα λόγια γι' αὐτόν.

Μιλτιάδης	Θεμιστοκλῆς	Λεωνίδας
Ἀριστείδης	Κίμωνας	Πανσανίας



Ὁ Περικλῆς, ὁ ἄνθρωπος πού δόξασε τήν Ἀθήνα, ὅσο κανεῖς ἄλλος



## Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

### 1. Ἡ Ἀθήνα γίνεται τό πίο δυνατό κράτος ὅλης τῆς Ἑλλάδας

Ὅταν τελείωσε ὁ πόλεμος ἐναντίον τῶν Περσῶν, οἱ συμμαχικές πόλεις προτίμησαν ν' ἀσχοληθοῦν μέ τή γεωργία καί τό ἐμπόριο. Σταμάτησαν νά προσφέρουν στήν Ἀθήνα στρατό καί πλοῖα κι ἔδιναν μόνο χρήματα.

Μέ τά χρήματα τῶν συμμάχων καί μέ δικά τους ἔσοδα, οἱ Ἀθηναῖοι ναυπήγησαν ἰσχυρό στόλο καί ἡ πόλη τους ἔγινε ἡ μεγαλύτερη ναυτική δύναμη τῆς Ἑλλάδας. Ἔτσι, στήν πραγματικότητα ἡ Ἀθήνα κυβερνοῦσε τίς συμμαχικές πόλεις, πού πλήρωναν κατά κάποιον τρόπο φόρο, καί τοὺς ἐπέβαλε τίς θελήσεις της. Μάλιστα τό συμμαχικό ταμεῖο μεταφέρθηκε ἀπό τή Δῆλο στήν Ἀθήνα.

Στά μέσα τοῦ 5ου αἰώνα π.Χ. ἡ Ἀθήνα ἦταν ἓνα δυνατό ναυτικό κράτος, πού ἐξουσίαζε, ἐκτός ἀπό τήν Ἀττική, τήν Εὐβοία, τά νησιά τοῦ Αἰγαίου πελάγους, τίς ἑλληνικές πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας καί τοῦ Ἑλλησπόντου καί τά παράλια τῆς Θράκης καί τῆς Μακεδονίας. Ἔμοιαζε δηλαδή μέ μιά πανίσχυρη αὐτοκρατορία.

## 2. Ἡ Ἀθήνα στά χρόνια τοῦ Περικλῆ (5ος αἰώνας π.Χ.). «Ὁ χρυσός αἰώνας τοῦ Περικλῆ»

Ἦστερα ἀπό τούς Περσικούς πολέμους, στήν Ἑλλάδα ἄρχισε μιά περίοδος ἀκμῆς. Ἰδιαίτερα ἡ Ἀθήνα ξαναχτίστηκε πιό ωραία ἀπό πρίν, προόδεψε, καλλιέργησε τά γράμματα καί τίς τέχνες κι ἔφτασε σ' ἕναν πολιτισμό πού ἀκόμη καί σήμερα προκαλεῖ τό θαυμασμό ὄλου τοῦ κόσμου.

Τά λαμπρά αὐτά χρόνια τῆς Ἀθήνας, πού εἶναι γεμάτα δόξα καί μεγαλεῖο, οἱ ἱστορικοί τά ὀνόμασαν «χρυσό αἶωνα τῶν Ἀθηνῶν» ἢ ἀλλιῶς «χρυσό αἶωνα τοῦ Περικλῆ».

## 3. Ποιός ἦταν ὁ Περικλῆς

Ἐκεῖνα τά χρόνια ἡ Ἀθήνα εἶχε τήν τύχη νά κυβερνιέται ἀπό ἕνα σπουδαῖο ἄνθρωπο κι ἐξαιρετικό πολιτικό, τόν *Περικλῆ*. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Περικλῆ ἦταν ἀρχοντική καί πλούσια. Μέ ἀρχηγό τόν πατέρα του Ξάνθιππο, οἱ Ἕλληνες νίκησαν τούς Πέρσες στή μάχη τῆς Μυκάλης. Ἡ μητέρα του, ἡ *Ἀγαρίστη*, ἦταν ἀνιψιά τοῦ Κλεισθένη. Ἦταν φυσικό λοιπόν μέ τέτοια καταγωγή ὁ Περικλῆς νά πάρει μιά τέλεια μόρφωση.

Μετά τό θάνατο τοῦ Ἀριστείδη, ἄρχισε νά παίρνει μέρος στήν πολιτική ζωῆ τῆς Ἀθήνας ὡς ἀρχηγός τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος. Θά θυμᾶσαι, βέβαια, πῶς τό ἀριστοκρατικό κόμμα εἶχε τότε ἀρχηγό τόν Κίμωνα. Μετά τό θάνατο τοῦ Κίμωνα ὁ Περικλῆς ἦταν ἡ πιό μεγάλη προσωπικότητα τῆς Ἀθήνας. Τήν ἀξία του τήν ἀναγνώριζαν οἱ συμπολίτες του καί γι' αὐτό τόν ἐξέλεξαν στρατηγό κάθε χρόνο μέχρι τό θάνατό του (429 π.Χ.).

Ὁ Περικλῆς ἦταν σοβαρός, εὐγενικός καί ἤρεμος.

Ποτέ δέν κολάκευε τούς Ἀθηναίους, ἀλλά προσπαθοῦσε μέ τά λογικά του ἐπιχειρήματα νά τούς πείσει νά πάρουν τήν πιό σωστή ἀπόφαση γιά τό καλό τῆς πόλης τους. Ὄταν ἔβγαζε λόγο, τόσο ώραῖα μιλοῦσε, πού οἱ Ἀθηναῖοι ἔλεγαν ὅτι «ἄστραφτε καί βροντοῦσε καί συγκλόνιζε ὅλη τήν Ἑλλάδα». Γιά τή μεγαλοπρέπεια καί τήν ἡρεμία του τόν παρομοίαζαν μέ τό Δία καί τόν φώναζαν Ὀλύμπιο.

#### 4. Τά σχέδια τοῦ Περικλῆ

Ὁ Περικλῆς εἶχε βάλει στό νοῦ του μεγάλα σχέδια γιά τήν Ἀθήνα. Ἦθελε νά στεριώσει σ' αὐτήν μιὰ ἀληθινή δημοκρατία, νά τήν κάνει δυνατή καί στήν ξηρά καί στή θάλασσα, νά τή λαμπρύνει μέ ὄμορφα ἔργα καί τελικά νά ἐνώσει ὅλες τίς ἑλληνικές πόλεις κάτω ἀπό τήν ἀρχηγία τῆς παντοδύναμης Ἀθήνας. Ἦθελε ἀκόμη ἡ Ἀθήνα νά γίνῃ πνευματικό κέντρο, «τό σχολεῖο τῆς Ἑλλάδας».

Καί ἄρχισε, ὅπως ἦταν φυσικό, ἀπό τούς ἀνθρώπους πού κατοικοῦσαν στήν Ἀθήνα καί μάλιστα τούς πιό φτωχοῦς· τούς βοηθοῦσε μέ κάθε τρόπο. Γιά νά παίρνουν μέρος στή διοίκηση τοῦ κράτους καί νά μὴν ἐμποδίζονται ἀπό τή φτώχεια τους, ἔκαμε νόμο, σύμφωνα μέ τόν ὁποῖο, τό κράτος ἔδινε ἀμοιβή σ' ὅποιον ἔπαιρνε μέρος στήν ἐκκλησία τοῦ δήμου, στή βουλή ἢ στά δικατήρια.

Ἀκόμη μέ νόμο ὑποχρέωσε τήν πολιτεία νά πληρώνει τά χρήματα γιά τό εἰσιτήριο τοῦ θεάτρου σέ κάθε φτωχό πολίτη.

Στά χρόνια τοῦ Περικλῆ τό θέατρο ἦταν ἓνα λαϊκό σχολεῖο, πού ὅλοι οἱ πολίτες, πλούσιοι ἢ φτωχοί, ἔπρεπε νά παρακολουθοῦν τίς παραστάσεις του.

Ὅσο Συγκέντρωσε κοντά του ἀξιόλογους ἀνθρώπους τῶν

γραμμάτων και φημισμένους καλλιτέχνες και τούς ανάθεσε να στολίσουν με τά έργα τους τήν Ἀθήνα. Μ' αὐτόν τόν τρόπο ἡ Ἀθήνα ὁμόρφυνε καί χιλιάδες Ἀθηναῖοι βρῆκαν δουλειά.

Θά κατάλαβες λοιπόν ὅτι ὄνειρο τοῦ Περικλῆ ἦταν νά κάνει καί τόν τελευταῖο πολίτη τῆς Ἀθήνας εὐτυχισμένο καί τήν πόλη τῆς Ἀθήνας δυνατή καί δοξασμένη.

## 5. Ἡ ἀθηναϊκή κοινωνία στά χρόνια τοῦ Περικλῆ

Γιά νά ὀνομάζεσαι Ἀθηναῖος πολίτης στά χρόνια τοῦ Περικλῆ, ἔπρεπε κι ὁ πατέρας κι ἡ μητέρα σου νά εἶναι Ἀθηναῖοι. Αὐτό τό ὅρισε ὁ Περικλῆς μέ νόμο.

Οἱ Ἀθηναῖοι πολίτες εἶχαν τό δικαίωμα νά παίρνουν μέρος στή διοίκηση τοῦ κράτους καί νά ἔχουν ἀκίνητη περιουσία στήν Ἀττική. Ὑποχρέωσή τους ἦταν νά ὑπηρετοῦν τήν πατρίδα τους ἀπό τά 18 ὡς τά 60 τους χρόνια. Ἀπό τά δεκαοχτώ ὡς τά εἴκοσι χρόνια ἔκαναν τή θητεία τους καί μετά βρισκόνταν στή διάθεση τῆς πολιτείας σέ περίπτωση πολέμου.

Ἄλλη τους ὑποχρέωση ἦταν οἱ λεγόμενες λειτουργίες. Οἱ πῖο πλούσιοι πολίτες ἀναλάβαιναν μιά ὑποχρέωση δαπανηρή, ὅπως ἦταν νά ἐξοπλίσουν καί νά συντηρήσουν μέ ἔξοδά τους μιά τριήρη ἢ νά πληρώσουν τά ἔξοδα μιᾶς θεατρικῆς παραστάσεως.

Ἐκτός ἀπό τούς Ἀθηναίους πολίτες, στήν Ἀθήνα ζοῦσαν οἱ μέτοικοι καί οἱ δοῦλοι.

Οἱ μέτοικοι ἦταν Ἕλληνες ἀπό ἄλλες πόλεις τῆς Ἑλλάδας, πού ζοῦσαν μόνιμα στήν Ἀθήνα. Δέν εἶχαν δικαίωμα νά παίρνουν μέρος στή διοίκηση τοῦ κράτους οὔτε νά ἔχουν ἀκίνητη περιουσία. Ὑπηρετοῦσαν ὅμως στό

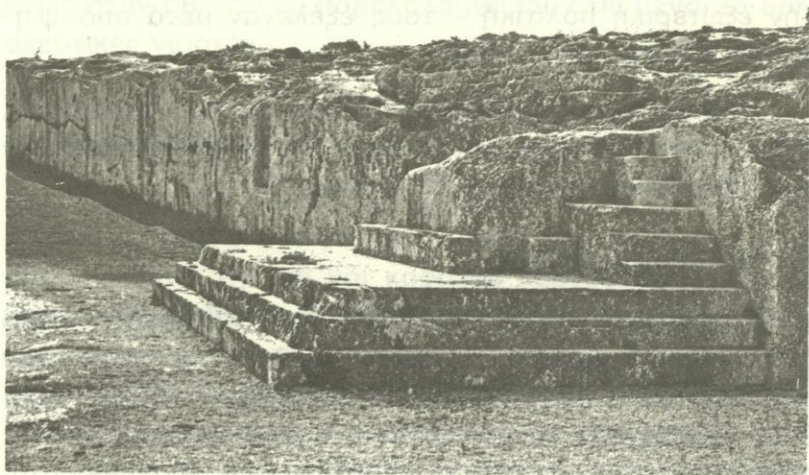
στρατό καί οί περισσότεροι ἦταν ἔμποροι ἢ τεχνίτες.

Οἱ δοῦλοι ἦταν αἰχμάλωτοι πολέμου ἢ ἀπόγονοι δούλων ἢ βάρβαροι ἀγορασμένοι. Αὐτοί δέν εἶχαν κανένα δικαίωμα. Ὑπηρετοῦσαν τό κράτος, τούς πολίτες ἢ τούς μετοίκους χωρίς καμιὰ ἀμοιβή.

## 6. Τό πολίτευμα τῆς Ἀθήνας

Τήν ἐποχή τοῦ Περικλῆ τό πολίτευμα τῆς Ἀθήνας ἦταν ἡ δημοκρατία. Ὅλοι οἱ πολίτες τοῦ κράτους εἶχαν ἴσα δικαιώματα. Νά ποιές ἦταν οἱ ἐξουσίες ἐκεῖνο τόν καιρό:

1) Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου εἶχε ὅλη τήν ἐξουσία. Τήν ἀποτελοῦσαν οἱ πολίτες πού εἶχαν συμπληρώσει τά εἴκοσί τους χρόνια. Ὅλοι εἶχαν τό δικαίωμα νά ἐκλέγουν καί νά ἐκλέγονται ἢ νά βγάζουν λόγους ἀπό τό ἐπίσημο βῆμα,



Τό βῆμα τῆς Πνύκας

πού ήταν στην Πνύκα, ένα λόφο κοντά στην Ακρόπολη, όπου συγκεντρωνόταν η εκκλησία του δήμου. Η εκκλησία του δήμου έπαιρνε όλες τις αποφάσεις.

2) Η βουλή των πεντακοσίων είχε έργο να ετομάζει τους νόμους και να τους παρουσιάζει στην εκκλησία του δήμου, για να ψηφιστούν. Τήν αποτελούσαν 500 βουλευτές, 50 από κάθε φυλή και τους έβγαζαν με κλήρο για ένα χρόνο.

3) Η Ηλιαία ήταν τό σπουδαιότερο δικαστήριο, πού έδινε δικαστές για όλες τις υποθέσεις εκτός από τήν περίπτωση του φόνου. Τήν αποτελούσαν 6.000 δικαστές, πού τους όριζαν κι αυτούς με κλήρο για ένα χρόνο.

4) Οί δέκα στρατηγοί ήταν οί πιό έπίσημοι άρχοντες τής Αθήνας. Έπειδή τό έργο τους ήταν δύσκολο και σοβαρό – αυτοί διοικούσαν τό στρατό και τό στόλο, ήταν υπεύθυνοι για τήν ασφάλεια τής χώρας και κανόνιζαν τήν έξωτερική πολιτική – τους εξέλεγαν μετά από ψηφοφορία κι όχι με κλήρο.

Η θητεία τους διαρκούσε ένα χρόνο. Άργότερα όμως, ένας στρατηγός είχε τό δικαίωμα να εκλέγεται ξανά, αν είχε σπουδαίες πολιτικές ικανότητες.

## 7. Η καθημερινή ζωή

Τήν έποχή του Περικλή, ή Αθήνα άπλωνόταν γύρω από τό βράχο τής Ακροπόλεως. Τά σπίτια τής πόλης ήταν μικρά και ισόγεια, φτιαγμένα με πέτρες ή πλίθες. Παράθυρα δέν είχαν, έπαιρναν φως και άέρα από μιά έσωτερική αϋλή. Τά σπίτια χωρίζονταν σέ δύο κυρίως διαμερίσματα. Στο ένα έμεναν οί άντρες και λεγόταν «άνδρών» και τό

ἄλλο προοριζόταν γιά τίς γυναῖκες καί λεγόταν «γυναικωνίτις». Στή μέση τῆς αὐλῆς ὑπῆρχε βωμός καί κοντά του τό ἄγαλμα τοῦ Δία.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι δέν ἔμεναν γιά πολύ στό σπίτι τους. Τίς περισσότερες ὥρες τίς περνοῦσαν στήν ἀγορά. Ἐκεῖ ὑπῆρχαν τά καταστήματα τῶν ἐμπόρων καί τά ἐργαστήρια τῶν τεχνιτῶν. Ἐκεῖ



Νεαρή γυναίκα ταχτοποιεῖ τά σεντόνια σέ μιά κασέλα.

πῆγαιναν, γιά νά συναντήσουν τούς φίλους τους, ν' ἀκούσουν τά τελευταῖα νέα καί νά θαυμάσουν τά ἐμπορεύματα. Ἡ ἀγορά, μέ τή μεγάλη της κίνηση, ἦταν ἡ καρδιά τῆς Ἀθήνας.

Οἱ γυναῖκες ἔμεναν στό σπίτι καί σπάνια ἔβγαιναν, ὅπως ὅταν ἤθελαν νά παρακολουθήσουν τίς μεγάλες θρησκευτικές γιορτές.

### Ἡ ἐκπαίδευση

Τή φροντίδα τῶν παιδιῶν τήν εἶχε κυρίως ἡ μητέρα καί ἡ τροφός, γιὰτί ὁ πατέρας ἦταν πολύ ἀπασχολημένος ἔξω ἀπό τό σπίτι. Ἀγόρια καί κορίτσια περνοῦσαν τά πρῶτα χρόνια τῆς ζωῆς τους παίζοντας κι ἀκούγοντας ἱστορίες ἀπό τή μητέρα ἢ τήν τροφό. Οἱ ἱστορίες εἶχαν θέματα παρμένα ἀπό τά ὀμηρικά ἔπη καί ἀπό μύθους τοῦ Αἰσώπου. Ἦταν ἡ πρώτη διδασκαλία πού ἔπαιρναν τά παιδιά.

Ἀργότερα, ὅταν τ' ἀγόρια συμπλήρωναν τά ἑφτά τους χρόνια, πῆγαιναν στό σχολεῖο, ἐνῶ τά κορίτσια ἔμεναν

σπίτι καί μάθαιναν τίς δουλειές τῆς νοικοκυραῶς.

Ἡ ἐκπαίδευση ἐκεῖνο τόν καιρό, ἦταν ἰδιωτική. Οἱ γονεῖς πλήρωναν τό γραμματιστή, τόν κιθαριστή καί τόν παιδοτρίβη.

Ὁ γραμματιστής συγκέντρωνε τά παιδιά στό σπίτι του καί τούς μάθαινε ἀνάγνωση, γραφή καί λίγη ἀριθμητική. Ἀκολουθοῦσε ἡ διδασκαλία τῆς μουσικῆς, πού τήν εἶχε ἀναλάβει ὁ κιθαριστής. Αὐτός μάθαινε στά παιδιά νά τραγουδοῦν καί νά παίζουν τήν κιθάρα ἢ τόν αὐλό. Ἡ διδασκαλία τέλειωνε μέ τόν παιδοτρίβη, δηλ. τό γυμναστή.

Ἀπό τά δώδεκα ὡς τά δεκαοχτώ τους χρόνια τ' ἀγόρια σύχναζαν στίς παλαιστρες καί στά δημόσια γυμνάσια (γυμναστήρια), ὅπου ἔκαναν πολλά ἀγωνίσματα καί συγχρόνως, συζητώντας μέ φιλοσόφους, συμπλήρωναν τή μόρφωσή τους.

Οἱ γιοί τῶν φτωχῶν Ἀθηναίων σταματοῦσαν τό σχολεῖο, μόλις ἔπαιρναν τίς βάσεις. Ὑστερα μάθαιναν μιά τέχνη.

Ἀντίθετα, οἱ γιοί τῶν πλουσίων συνέχιζαν τίς σπουδές τους μέχρι τά δεκαοχτώ τους χρόνια, ὅποτε ἔμπαιναν στήν ἐφηβεία, δηλαδή γίνονταν ἔφηβοι. Τότε οἱ πατέρες ἢ οἱ κηδεμόνες τούς ὀδηγοῦσαν στούς ἀντιπροσώπους τοῦ Δήμου, γιατί εἶχαν ὑποχρέωση νά ὑπηρετήσουν δύο χρόνια τήν πατρίδα τους. Σέ ἐπίσημη τελετή, ἔπαιρναν ἀπό τά χέρια τῶν ἀρχόντων τό δόρυ, τήν περικεφαλαία καί τήν ἀσπίδα κι ἔδιναν τόν ὄρκο τοῦ Ἀθηναίου πολίτη στό ναό τῆς Ἀγραύλου, ἐπάνω στήν Ἀκρόπολη. Νά ποιός ἦταν ὁ ὄρκος:

*Θά τά κρατῶ τά ὄπλα αὐτά καί δέ θά τά ντροπιάσω,  
καί μόνος καί μέ συντροφιά καί δῶ κι ὅπου κι ἄν λάχω,*





### Μάθημα μουσικής και ἀναγνώσεως

θά πολεμήσω ἀκούραστα κι ἀφρόντιστα θά πέσω·  
καί τήν πατρίδα μιά φορά μεγάλη θά τήν κάμω  
καί τούς δικαίους θ' ἀγαπῶ καί θά τηρῶ τούς νόμους,  
θά κατατρέχω τόν κακό, θά σφάζω τόν προδότη.  
Κι ἄν ἴσως ψέματα μιλῶ, κολάστε με, Θεοί μου.

(Μετάφρ. Κ. Παλαμᾶ)

Στά εἴκοσί του χρόνια ὁ νέος Ἀθηναῖος ἦταν πολίτης τοῦ κράτους κι ἦταν ἐλεύθερος νά τριγυρίζει στήν ἀγορά, νά συζητᾶ μέ τούς σοφούς Ἕλληνες καί νά παίρνει μέρος στήν ἐκκλησία τοῦ δήμου.

#### Ἡ ἐνδυμασία

Ἄντρες καί γυναῖκες τρέφονταν λιτά καί ντύνονταν ἀπλά.

Στό σῶμα τους φοροῦσαν τό χιτῶνα, λινό ἢ μάλλινο, καί τό ἱμάτιο. Τό χιτῶνα τόν φοροῦσαν κατάσαρκα, ἐνώ

τό ἱμάτιο τό ἔριχναν ἐπάνω ἀπό τό χιτώνα, σάν ἐπανωφόρι, τό χειμώνα.

Στά πόδια τους φοροῦσαν σανδάλια, πού εἶχαν ἕνα δερμάτινο πέλμα καί δένονταν στό πόδι μέ λουριά.

### **Οἱ γιορτές**

Οἱ Ἀθηναῖοι ἀγαποῦσαν τίς γιορτές καί τίς διασκεδάσεις. Εἶχαν τίς περισσότερες γιορτές ἀπό ὅλους τούς ἄλλους Ἕλληνες. Τρεῖς ἦταν οἱ πιό ἐπίσημες: Τά Παναθήναια, τά Διονύσια καί τά Ἐλευσίνια.

Τά Παναθήναια τά γιόρταζαν κάθε τέσσερα χρόνια τό μήνα Ἰούλιο, γιά νά τιμήσουν τή θεά Ἀθηνᾶ, πού προστατεύε τήν πόλη τους. Μιά πομπή ἀπό νέους καί νέες, γέροντες καί παιδιά, ὁμορφα ταχτοποιημένη, ξεκινούσε ἀπό τόν Κεραμεικό, διάσχιζε τό κέντρο τῆς πόλης κι ἔφτανε στήν Ἀκρόπολη, μεταφέροντας τό καινούριο πέπλο τῆς θεᾶς. Τό πέπλο, πού τό εἶχαν κεντήσει διαλεχτές παρθένες, προοριζόταν νά ντύσει τό ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς.

Αὐτή τήν πομπή τήν ἀναπαράστησε πάνω σέ μάρμαρο στή ζωφόρο τοῦ Παρθενώνα ὁ Φειδίας, ἕνας σπουδαῖος γλύπτης.

Τά Διονύσια τά γιόρταζαν τό μήνα Μάρτιο μέ μεγάλη εὐθυμία, γιά νά τιμήσουν τό θεό Διόνυσο.

Τά Ἐλευσίνια τά γιόρταζαν στίς ἀρχές Σεπτεμβρίου, κάθε χρόνο, πρὸς τιμή τῆς Δήμητρας καί τῆς κόρης της Περσεφόνης.

## **8. Τά ἐπαγγέλματα τῶν Ἀθηναίων**

Αὐτό πού ἔκανε πλούσια τήν Ἀθήνα, τήν ἐποχή

έκείνη, ήταν ή βιομηχανία καί τό έμπόριο. Τά άθηναϊκά έμπορικά πλοία ταξίδευαν σ' όλη τή Μεσόγειο καί κουβαλοῦσαν τά έμπορεύματα στό λιμάνι τοῦ Πειραιᾶ, πού ήταν τό πιό σπουδαίο λιμάνι σ' αὐτή τή θάλασσα.

Ἐπό τό έμπόριο πλούτισαν όσοι άνθρωποι εἶχαν σχέση μ' αὐτό, ὅπως οἱ έμποροί, οἱ ναυτικοί, οἱ τεχνίτες, οἱ άργυραμοιβοί (αὐτοί πού άλλαζαν τά χρήματα).



Ἄγγειοπλάστες σέ ὄρα δουλειᾶς

Πολλοί Ἄθηναῖοι εἶχαν έργαστήρια, ὅπου έφτιαχναν περίφημα άττικά άγγεῖα, ύφάσματα, έπιπλα. Ἄλλοι εἶχαν, μπορούμε νά ποῦμε, μικρά έργοστάσια, πού κατασκεύαζαν ὅπλα.

Πολλοί έργάτες έβρισκαν άπασχόληση στό λιμάνι ἤ στό ναυπηγεῖα τοῦ Πειραιᾶ καί άλλου.

Οἱ γεωργοί δούλευαν σκληρά· χρησιμοποιοῦσαν πρωτόγονα άροτρα γιά τό ὄργωμα. Τό έδαφος τῆς Ἄττικῆς, από τήν άλλη μεριά, ήταν άγονο καί δέν τούς έδινε άρκετό σιτάρι. Καλλιεργοῦσαν κυρίως τήν έλιά, τό άμπέλι καί τά ὀπωροφόρα δέντρα.



### Ὁ Παρθενώνας

«Ναέ, καί ποιός νά σ' ἔχτισε, μέσ στους ὠραίους ὠραῖο,  
γιά τήν αἰωνιότητα, μέ κάθε χάρη, Ἐσένα...».

Κ. Παλαμᾶς



Ἀναπαράσταση τοῦ χρυσε-  
λεφάντινου ἀγάλματος τῆς  
Ἀθηναῖς.



Τό Ἐρέχθειο μέ τίς Καρυάτιδες

Πουλοῦσαν λάδι, κρασί καί σύκα κι ἔφερναν ἀπό τήν Αἴγυπτο, τή Σικελία καί τόν Εὐξεινο Πόντο τό πολῦτιμο γι' αὐτούς σιτάρι.

## 9. Ἡ Ἀκρόπολη τῶν Ἀθηνῶν

Οἱ Ἀθηναῖοι, μέ ἀρχηγό τόν Περικλῆ, θέλησαν νά τιμήσουν τοὺς θεοὺς καί μάλιστα τή θεά Ἀθηνᾶ, πού πίστευαν πώς τοὺς βοήθησε νά νικήσουν τοὺς Πέρσες. Γι' αὐτό ἀποφάσισαν νά χτίσουν ξανά στήν Ἀκρόπολη τοὺς ναοὺς, πού τοὺς εἶχε καταστρέψει ὁ Ξέρξης καί ὁ Μαρδόνιος.

Χρήματα εἶχαν ἀπό τό συμμαχικό ταμεῖο καί ἀπό δικά τους ἔσοδα, μάρμαρο ὁλόλευκο τοὺς ἔδινε ἄφθονο ἡ Πεντέλη, καί ὁ Φειδίας, ὁ μεγαλύτερος γλύπτης τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἦταν στή διάθεση τοῦ Περικλῆ.

Ἔτσι χτίστηκαν τά θαυμάσια οἰκοδομήματα, πού καί σήμερα ἀκόμη τά ἐρείπιά τους προκαλοῦν τό θαυμασμό ὅλου τοῦ κόσμου.

Ἐπάνω στό βράχο τῆς Ἀκροπόλεως χτίστηκαν ὁ μικρός ναός τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης ἢ Ἀπτέρου Νίκης, ὅπως τόν λένε, τά Προπύλαια, τό Ἐρέχθειο μέ τίς περίφημες Καρυάτιδες καί τό πιό λαμπρό οἰκοδόμημα ὅλων τῶν ἐποχῶν, ὁ Παρθενώνας.

Ἀρχιτέκτονες τοῦ Παρθενώνα ἦταν ὁ Ἴκτινος καί ὁ Καλλικράτης. Τή φροντίδα καί τήν ἐπίβλεψη ὅλου τοῦ ἔργου τήν εἶχε ὁ γλύπτης Φειδίας. Ὁ ναός ἦταν δωρικοῦ ρυθμοῦ, ὅλος φτιαγμένος ἀπό πεντελικό μάρμαρο. Ἐξωτερικά ἦταν διακοσμημένος μ' ἐξαιρετικά γλυπτά τοῦ Φειδία καί τῶν μαθητῶν του. Μέσα στό ναό βρισκόταν τό

χρυσελεφάντινο άγαλμα τής ἼΑθηνᾶς, πού κρατοῦσε στό δεξί της χέρι τή Νίκη.

Ἐξω ἀπό τόν Παρθενώνα, στό χῶρο ἀνάμεσα σ' αὐτόν καί στά Προπύλαια, εἶχε στηθεῖ ἕνα πελώριο χάλκινο άγαλμα, πού ἦταν αφιερωμένο στήν Πρόμαχο ἼΑθηνᾶ. Ἦταν τόσο μεγάλο, πού οἱ ταξιδιωτές, ὅταν ἔφταναν στό Σούνιο, ἔβλεπαν τήν ἄκρη ἀπό τό δόρυ πού κρατοῦσε ἡ θεά. Καί τά δύο άγάλματα τής ἼΑθηνᾶς, τό χρυσελεφάντινο καί τό χάλκινο, ἦταν ἔργα τοῦ Φειδία.

Ἀπ' ὅλα τά ἔργα πού ἔγιναν ἐπάνω στήν ἸΑκρόπολη, ὁ Περικλῆς πρόλαβε νά δεῖ τελειωμένο μόνο τόν Παρθενώνα καί τά Προπύλαια.

Κι ἄλλοι ναοί χτίστηκαν τά χρόνια ἐκεῖνα στήν ἸΑττική, ὅπως ὁ ναός τοῦ ἸΗφαίστου, τό σημερινό Ἰησεῖο, καί ὁ ναός τοῦ Ποσειδῶνα στό Σούνιο. Ἡ ἸΑθήνα πάλι στολίστηκε μέ ὁμορφους κήπους καί δροσερές βρύσες κι ἐνώθηκε μέ τόν Πειραιά μέ δυνατά τείχη, τά μακρά τείχη, πού τήν προστάτευαν ἀπό τούς ἔχθρους της.

## 10. Οἱ καλές τέχνες – τό θέατρο – τά γράμματα

### Οἱ καλές τέχνες

Στά χρόνια τοῦ Περικλῆ ἄνθισαν οἱ καλές τέχνες, ἡ ἀρχιτεκτονική, ἡ γλυπτική, ἡ ζωγραφική. Τά πιό ἀντιπροσωπευτικά οἰκοδομήματα ἦταν οἱ ναοί. Αὐτούς τούς ἔχτιζαν σύμφωνα μέ δύο σχέδια ἡ δύο ρυθμούς, ὅπως τούς ὀνόμαζαν.

Ἐνας ἦταν ὁ δωρικός ρυθμός, βαρῦς καί αὐστηρός. Σύμφωνα μ' αὐτόν χτίστηκε ὁ Παρθενώνας.

Ἐπίσης ἦταν ὁ ἰωνικός ρυθμός, ἑλαφρὸς καί

κομφός. Ίωνικό ρυθμό είχε ο ναός της Ἀπτέρου Νίκης.

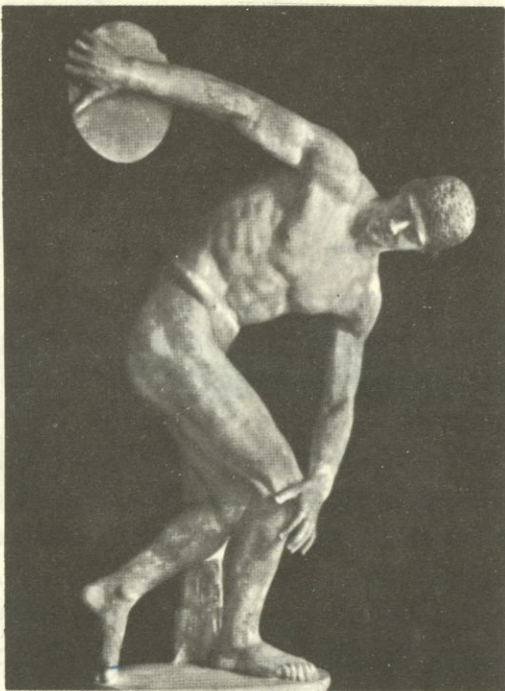
Τόν πέμπτο αἰώνα ἔζησαν οἱ πῖο σπουδαῖοι γλύπτες τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας. Μπορεῖς νά θυμᾶσαι τό *Φειδία*, τό *Μύρωνα* καί τόν *Πολύκλειτο*.

Ξέρεις πώς ἔργα τοῦ Φειδία ἦταν τό χρυσελεφάντινο ἄγαλμα τοῦ Δία στήν Ὀλυμπία καί τῆς Ἀθηνᾶς στόν Παρθενῶνα.

Ὁ Μύρωνας ἔφτιαχνε τά ἔργα του ἀπό χαλκό. Ἐνα ἔργο του πολύ γνωστό εἶναι ὁ δισκοβόλος. Παριστάνει ἕναν ἀθλητή, ἐνῶ ἐτοιμάζεται νά ρίξει τό δίσκο.

Ὁ *Πολύκλειτος* πρόσεχε πολύ τίς ἀναλογίες τοῦ ἀνθρώπινου σώματος κι ἕνα ἔργο του, ὁ περίφημος δορυφόρος, πῆρε τό ὄνομα κανόνας δηλ. ὑπόδειγμα γιά τούς κατοπινοῦς καλλιτέχνες.

Καί ἡ ζωγραφική παρουσίασε μιά μεγάλη ἀκμή ἐκεῖνα τά χρόνια. Δυστυχῶς δέ σώζοντα τά ἔργα τῶν μεγάλων ζωγράφων τοῦ 5ου αἰώνα. Σώζονται ὅμως πολλά ἀγγεῖα μέ ὁμορφες ζωγραφιές, πού μπορεῖς νά τά δεῖς στά μουσεῖα



Ὁ δισκοβόλος τοῦ Μύρωνα

μας. Πάνω σέ φόντο μαῦρο ζωγράφιζαν μέ κόκκινο χρώμα τίς μορφές, μέ θέματα παρμένα ἀπό τήν καθημερινή ζωή. Αὐτά ἦταν τά περίφημα ἐρυθρόμορφα ἀγγεῖα, πού μᾶς δίνουν πολλές πληροφορίες γιά τίς δουλειές καί τίς συνήθειες τῶν Ἀθηναίων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

### **Τό θέατρο**

Τήν ἐποχή τοῦ Περικλῆ δημιουργήθηκε ἕνα καινούριο εἶδος ποιήσεως, ἡ δραματική ποίηση, δηλ. τά θεατρικά ἔργα. Οἱ μεγαλύτεροι δραματικοί ποιητές τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας ἦταν οἱ τραγικοί ποιητές: ὁ *Αἰσχύλος*, ὁ *Σοφοκλῆς*, ὁ *Εὐριπίδης* καί ὁ κωμωδιογράφος *Ἀριστοφάνης*.

Τά ἔργα τους τά παρουσίαζαν στό θέατρο, πού ἦταν ἡμικυκλικό καί δέν εἶχε στέγη. Τέτοια θέατρα εἶχαν ὅλες οἱ πόλεις τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας. Στήν Ἀθήνα σώζεται τό θέατρο τοῦ Διονύσου, κάτω ἀπό τήν Ἀκρόπολη. Στήν Ἀργολίδα σώζεται, σέ πολύ καλή κατάσταση, τό θέατρο τῆς Ἐπιδαύρου. Τώρα τό ἔχουν ἀνακαινίσει καί κάθε καλοκαίρι δίνουν παραστάσεις, «τά Ἐπιδαύρεια», πού τίς παρακολουθοῦν Ἕλληνες καί ξένοι.

### **Τά γράμματα**

Τήν ἐποχή τοῦ Περικλῆ συγκεντρώθηκαν στήν Ἀθήνα πολλοί σοφοί, γιατί ἐκεῖ οἱ ἄνθρωποι μπορούσαν νά καταλάβουν καί νά ἐκτιμήσουν τίς ἰδέες τους. Ὑπῆρχαν οἱ σοφιστές, πού δίδασκαν στούς νέους τήν «πολιτική τέχνη» καί πίστευαν πώς «ἀληθινό εἶναι ὅ,τι συμφέρει στό ἄτομο καί ἀγαθό ὅ,τι ὠφελεῖ». Γι' αὐτούς δηλαδή ὁ ἄνθρωπος ἦταν τό μέτρο γιά τό καθετί.

Ὁ Σωκράτης ὅμως, ὁ μεγαλύτερος φιλόσοφος τῆς ἀρ-



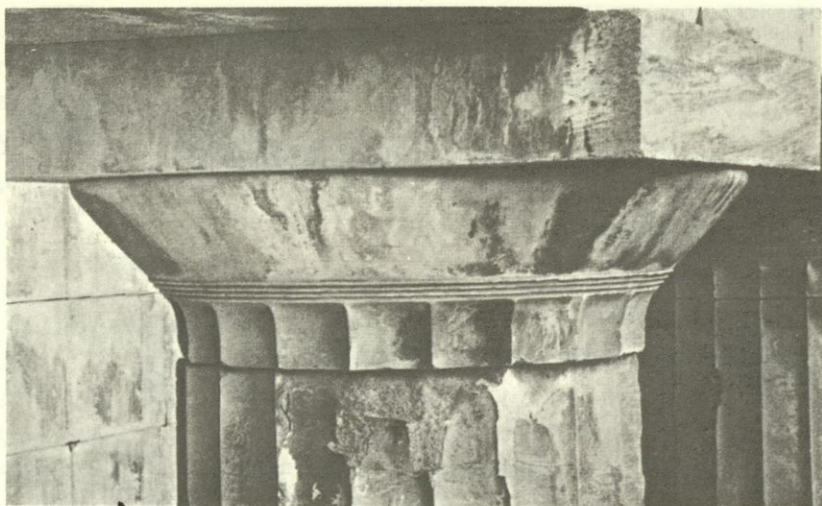


Τό Θέατρο τοῦ Διονύσου κάτω ἀπό τήν Ἀκρόπολη.

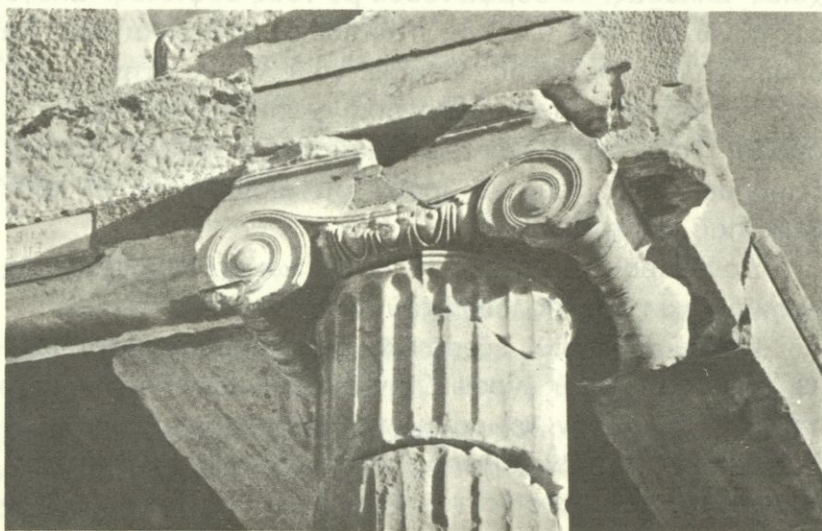
χαιάς Ἑλλάδας, δέ συμφωνοῦσε μέ τούς σοφιστές. Ἔλεγε ὅτι πάνω ἀπ' ὅλα ὑπάρχει ἡ ἀλήθεια, πού εἶναι ἴδια γιά ὅλους τούς ἀνθρώπους. Δίδασκε τούς νέους στήν ἀγορά, στίς παλαιῖστρες, στά γυμναστήρια, χωρίς νά παίρνει καμιά ἀμοιβή. Τούς ἔκανε ἐρωτήσεις καί προσπαθοῦσε νά τούς βοηθήσει μόνοι τους νά βροῦν τήν ἀλήθεια γιά τό κάθε θέμα πού συζητοῦσαν.

Ἄργότερα ὁ μαθητής του, ὁ *Πλάτωνας*, ἔγραψε στούς διαλόγους του τίς ιδέες τοῦ δασκάλου του.

Τόν 5ο αἰώνα π.Χ. ἔζησαν καί δύο σπουδαῖοι ἱστορικοί: Ὁ *Ἡρόδοτος*, πού ἔγραψε τήν ἱστορία τῶν Περσικῶν πολέμων καί τόν θεωροῦμε πατέρα τῆς ἱστορίας, καί ὁ *Θουκυδίδης*, ὁ μεγαλύτερος ἱστορικός τῆς ἀρχαιότητας, πού ἔγραψε τήν ἱστορία τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Γι' αὐτόν τόν πόλεμο θά διαβάσεις στό ἐπόμενο κεφάλαιο.



**Κιονόζαρο δωρικού ρυθμού**



**Κιονόζαρο ιωνικού ρυθμού**

## Νά θυμάσαι:

Στά μέσα τοῦ 5ου αἰώνα π.Χ. ἡ Ἀθήνα ἦταν ἡ πιό σπουδαία πόλη τῆς Ἑλλάδας. Τό πολίτευμά της ἦταν ἡ δημοκρατία.

Ἐκτός ἀπό τούς Ἀθηναίους πολίτες, στήν Ἀθήνα ζοῦσαν οἱ μέτοικοι καί οἱ δοῦλοι.

Οἱ Ἀθηναῖοι ζοῦσαν ἀπλά καί ἀγαποῦσαν τίς γιορτές καί τίς συζητήσεις στήν ἀγορά.

Πλούτισαν ἀπό τό ἐμπόριο, καλλιέργησαν τά γράμματα καί τίς τέχνες καί στόλισαν τήν πόλη τους μέ λαμπρά μνημεῖα.

Ἐκεῖνα τά χρόνια κυβέρνησε τήν Ἀθήνα ἕνας σπουδαῖος πολιτικός, ὁ Περικλῆς. Τότε χτίστηκαν οἱ περισσότεροι ναοί ἐπάνω στήν Ἀκρόπολη κι ἔζησαν οἱ σπουδαιότεροι γλύπτες, ζωγράφοι, δραματικοί ποιητές καί ἱστορικοί τῆς ἀρχαιότητος. Καί γι' αὐτό οἱ ἱστορικοί ὀνόμασαν ἐκείνη τήν περίοδο «χρυσό αἰώνα τοῦ Περικλῆ».

## Ἐρωτήσεις – Ἐργασίες

1. Ποιοί ἦταν οἱ λόγοι πού, κατά τή γνώμη σου, ὀδήγησαν τήν Ἀθήνα στή μεγάλη της δόξα;
2. Ποιά ἦταν τά δικαιώματα καί οἱ ὑποχρεώσεις στά χρόνια τοῦ Περικλῆ:
  - α) τῶν πολιτῶν;
  - β) τῶν μετοίκων;
  - γ) τῶν δούλων;
3. Γράψε λίγα λόγια γιά τόν Περικλῆ.
4. Διάλεξε καί γράψε γιά ἕνα ἀπό τά παρακάτω θέματα:

- α) Προπύλαια  
β) Παρθενώνας  
γ) Ναός τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης

- δ) Ἐρεχθεῖο  
ε) Ἀγορά  
στ) Πνύκα

5. Κάνε μιὰ συλλογὴ εἰκόνων μὲ θέμα:

«ἐρυθρόμορφα ἀττικά ἀγγεῖα»

6. Νά ὀνομάσεις ἓναν ἀρχαῖο γλύπτη, ἓνα σοφό, ἓνα δραματικό ποιητὴ κι ἓναν ἱστορικό.





αλλήρωναν φόρο κι είχαν γαπί την Ελευθερία τους δέ  
συμμετοχή  
Τό αρχαίο θέατρο στους Δελφούς



Ἀθηναῖος πολεμιστής. (Ἀπό τή ζωφόρο τοῦ Παρθενώνα)

**Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ****(431 π.Χ.-404 π.Χ.)****1. Ἡ αἰτία καί ἡ ἀφορμή τοῦ πολέμου**

Ὅταν τελείωσαν οἱ Περσικοὶ πόλεμοι, οἱ ἑλληνικὲς πόλεις ἔζησαν εἰρηνικὰ καὶ μερικὲς πρόκοψαν καὶ πλούτισαν περισσότερο ἀπὸ τίς ἄλλες. Ἐκτός ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ τὴ Σπάρτη, σπουδαῖες πόλεις τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας ἦταν τὸ Ἄργος καὶ ἡ Κόρινθος στὴν Πελοπόννησο, ἡ Θήβα στὴ Βοιωτία, ἡ Κέρκυρα στό Ἰόνιο πέλαγος καὶ οἱ Συρακοῦσες στὴ Σικελία.

Ἡ Σπάρτη ζήλευε τὴ δύναμη καὶ τὴ δόξα τῆς Ἀθήνας. Ἦθελε αὐτὴ νὰ εἶναι ἡ πρώτη πόλη τῆς Ἑλλάδας. Ἡ Κόρινθος πάλι, πού ἦταν ἐμπορικὴ καὶ ναυτικὴ πόλη καὶ σύμμαχος τῆς Σπάρτης, μισοῦσε τὴν Ἀθήνα, πού ἦταν θαλασσοκράτειρα. Μά καὶ πολλὲς συμμαχικὲς πόλεις, ἐπειδὴ πλήρωναν φόρο κι εἶχαν χάσει τὴν ἐλευθερίαν τους δὲ συμπαθοῦσαν τὴν Ἀθήνα κι ἤθελαν νὰ λύσουν τὴ συμμα-

χία. Έτσι δέν έμενε παρά μιά άφορμή, γιά νά ξεσπάσει πόλεμος ανάμεσα στίς έλληνικές πόλεις.

Τήν άφορμή τήν έδωσαν οί Κερκυραίοι καί οί Κορίνθιοι, πού είχαν διαφορές μεταξύ τους. Οί Κερκυραίοι ζήτησαν τή βοήθεια τών Άθηναίων κι εκείνοι τούς έστειλαν στόλο.

Τότε οί Κορίνθιοι πέτυχαν νά γίνει στή Σπάρτη ένα συνέδριο τών αντιπροσώπων τής πελοποννησιακής συμμαχίας. Τό συνέδριο αποφάσισε νά κηρύξει τόν πόλεμο έναντίον τής Άθήνας.

Έτσι άρχισε ό πιό φοβερός πόλεμος στήν ιστορία τής αρχαίας Έλλάδας, πού, όνομάστηκε Πελοποννησιακός πόλεμος. Είκοσι έφτά όλόκληρα χρόνια κράτησε, από τό 431 έως τό 404 π.Χ. καί κατάστρεψε, τι ώραίο είχε δημιουργηθεϊ στά ειρηνικά χρόνια, πού άκολούθησαν τούς Περσικούς πολέμους.

## 2. Ο πόλεμος

Ο Πελοποννησιακός πόλεμος διαιρείται σέ τρεΐς περιόδους. Η πρώτη περίοδος κράτησε από τό 431-421 π.Χ. Η δεύτερη περίοδος περιλαμβάνει τά χρόνια από τό 415-413 π.Χ. καί ή τρίτη κράτησε από τό 413-404 π.Χ. Σ' εκείνο τό φοβερό πόλεμο οί έλληνικές πόλεις χωρίστηκαν σέ δύο παρατάξεις. Η μία πήρε τό μέρος τής Άθήνας καί ή άλλη τό μέρος τής Σπάρτης. Οί δύο αντίπαλοι ήταν πολύ δυνατοί. Η Άθήνα βέβαια είχε καλύτερο στόλο, αλλά ή Σπάρτη διέθετε ισχυρότερο στρατό.

Ο πόλεμος διακοϋσε κάθε χρόνο από τό Μάρτιο ως τό Νοέμβριο καί τό χειμώνα σταματοϋσε. Τότε οί αντίπαλοι έκαναν τίς άπαραίτητες προετοιμασίες.



### **Α' περίοδος (431-421 π.Χ.)**

Όταν άρχισε ο πόλεμος, οί Σπαρτιάτες μπήκαν στήν Άττική κι άρχισαν νά τή λεηλατοῦν, νά κόβουν τά δέντρα καί νά τήν καταστρέφουν. Οί Άθηναῖοι άγρότες άφησαν τά σπίτια καί τά κτήματά τους καί κλείστηκαν στά μακρά τείχη, πού εἶχε ολοκληρώσει ο Περικλῆς, γιά νά ένώσει τήν Άθήνα μέ τόν Πειραιά καί τό Φάληρο.

Στό μεταξύ ο άθηναϊκός στόλος λεηλατοῦσε τά εὔφορα παράλια τῆς Πελοποννήσου.

Τό δεύτερο χρόνο τοῦ πολέμου οί Σπαρτιάτες έκαμαν καινούρια έπιδρομή στήν Άττική. Τότε όμως συνέβη κάτι πολύ δυσάρεστο. Στήν Άθήνα έπесе «λοιμός», πού ήταν μία τρομερή έπιδημία, κι έξαπλώθηκε πολύ γρήγορα, γιατί ο συνωστισμός ήταν μεγάλος ανάμεσα στά τείχη. Η έπιδημία κράτησε δύο ολόκληρα χρόνια. Χιλιάδες Άθηναῖοι πέθαναν κι ο ίδιος ο Περικλῆς βρήκε τό θάνατο τό 429 π.Χ. Η συμφορά ήταν μεγάλη γιά τούς Άθηναίους.

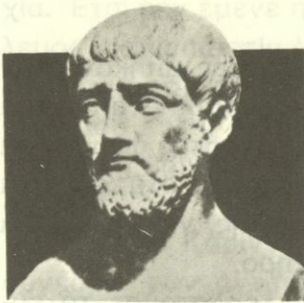
Στήν κρίσιμη ώρα τοῦ πολέμου έχασαν τόν άξιότερο πολιτικό τους άντρα. Οί διάδοχοί του ήταν άνθρωποι έπιπόλαιοι, φιλοπόλεμοι κι έγωιστές, πού οδήγησαν τήν Άθήνα στήν καταστροφή.

Ο πόλεμος συνεχίστηκε έως τό 421 π.Χ. Στίς μάχες πού έγιναν, πότε νικούσαν οί Άθηναῖοι καί πότε οί Σπαρτιάτες.

Τελικά, κουρασμένοι οί δύο αντίπαλοι, εκλείσαν ειρήνη πού ονομάστηκε Νικίειος ειρήνη, από τόν Άθηναῖο στρατηγό *Νικία*, πού εργάστηκε γι' αὐτήν.

### **Β' περίοδος (415-413 π.Χ.)**

Η ειρήνη δέν κράτησε πολύ. Ο πόλεμος ξανάρχισε.



Ὁ Ἀλκιβιάδης

Τό σπουδαιότερο γεγονός, στή δεύτερη περίοδο τοῦ πολέμου, ἦταν ἡ ἄτυχη ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων στή Σικελία.

Ὁ Ἀλκιβιάδης, ἕνας φιλόδοξος πολιτικός, πού εἶχε πολλά χαρίσματα, ἀλλά καί μεγάλα ἐλαττώματα, ἔπεισε τοὺς Ἀθηναίους νά ἐκστρατεύσουν στή Σικελία ἐναντίον τῶν Συρακουσῶν.

Τὴν ἄνοιξη τοῦ 415 π.Χ. ξεκίνησε ὁ ἀθηναϊκός στόλος μέ ἀρχηγούς τόν Ἀλκιβιάδη, τό Νικία καί τό Λάμαχο.

Δέν πρόλαβε ὅμως ὁ στόλος ν' ἀρχίσει τίς ἐπιχειρήσεις καί οἱ Ἀθηναῖοι κάλεσαν τόν Ἀλκιβιάδη νά ἐπιστρέψει στήν Ἀθήνα. Τόν κατηγορήσαν ὅτι πρὶν φύγει εἶχε σπάσει μέ τοὺς φίλους του τίς «Ἑρμές» δηλ. τίς μαρμάρινες στήλες μέ τό κεφάλι τοῦ Ἑρμῆ, πού οἱ Ἀθηναῖοι τίς τοποθετοῦσαν μπροστά στά σπίτια, στοὺς ναοὺς καί στίς πλατεῖες.

Ὁ Ἀλκιβιάδης θύμωσε, προσποιήθηκε ὅμως ὅτι δέχτηκε νά γυρίσει. Στό δρόμο δραπέτευσε καί πῆγε στή Σπάρτη. Ὁ θυμός του τόν ἔκαμε προδότη. Παρακίνησε τοὺς Σπαρτιάτες νά στείλουν στρατό στή Σικελία ἐναντίον τῶν Ἀθηναίων. Στίς ναυμαχίες πού ἔγιναν ἐκεῖ μέ τοὺς Συρακουσίους, καταστράφηκε ὁ ἀθηναϊκός στόλος καί στή μάχη, πού δόθηκε τό 413 π.Χ. στήν ξηρά, νικήθηκε καί αἰχμαλωτίστηκε ὁ ἀθηναϊκός στρατός.

### Γ' περίοδος τοῦ πολέμου (413-404 π.Χ.)

Στήν τρίτη περίοδο τοῦ πολέμου, οἱ Σπαρτιάτες μπῆ-

καν στην Ἀττική, κυρίεψαν τή Δεκέλεια καί ὄχυρώθηκαν. Ἐμειναν ἐκεῖ ἐννέα χρόνια καί λεηλατοῦσαν συστηματικά τήν Ἀττική.

Ἡ κατάσταση ἦταν πολύ δύσκολη γιά τούς Ἀθηναίους. Ὁ στόλος τους εἶχε καταστραφεῖ, τά χρήματα τελείωναν καί ἡ πείνα τούς ἀπειλοῦσε, καθώς οἱ ἀγρότες δέν μπορούσαν νά καλλιεργήσουν τά κτήματά τους.

Τό πió λυπηρό ὅμως ἦταν ὅτι οἱ Σπαρτιάτες ἔκαμαν συμμαχία μέ τούς Πέρσες. Οἱ Πέρσες θά τούς ἔδιναν χρήματα νά συνεχίσουν τόν πόλεμο καί οἱ Σπαρτιάτες σ' ἀντάλλαγμα ἀναγνώριζαν τούς Πέρσες σάν κυρίαρχους τῶν ἐλληνικῶν πόλεων τῆς Μ. Ἀσίας.

Παρ' ὅλα αὐτά, οἱ Ἀθηναῖοι συγκέντρωσαν ὅσες δυνάμεις τούς ἀπόμειναν κι ἔφτιαξαν γρήγορα καινούριο στόλο.

Ὁ σπαρτιατικός στόλος μέ ἀρχηγό τό *Λύσανδρο* ἐπλευσε στόν Ἑλλάσποντο, γιά νά ἐμποδίζει τά ἀθηναϊκά πλοῖα νά μεταφέρουν σιτάρι ἀπό τόν Εὐξεινο Πόντο. Ὁ ἀθηναϊκός στόλος μέ ἀρχηγό τόν *Κόνωνα* ἐπλευσε ἐναντίον του καί ἀγκυροβόλησε κοντά σέ μιά τοποθεσία πού ὀνομαζόταν «Αἰγός ποταμοί».

Μιά μέρα ὅμως, πού τά πληρώματα εἶχαν ἀφήσει τά πλοῖα τους καί πῆγαν γιά τρόφιμα, ὁ Λύσανδρος ἐπιτέθηκε ξαφνικά καί κυρίεψε ὅλο τό στόλο, ἐκτός ἀπό 12 πλοῖα, πού κατάφεραν νά φτάσουν στήν Κύπρο μέ τόν ἀρχηγό Κόνωνα.

Οἱ Σπαρτιάτες φέρθηκαν πολύ σκληρά. Σκότωσαν ὅλους τούς Ἀθηναίους αἰχμαλώτους. Ὑστερα ἐπλευσαν στόν Πειραιά καί πολιορκησαν τήν Ἀθήνα ἀπό τή θάλασσα, ἐνῶ ὁ σπαρτιατικός στρατός τήν πολιορκοῦσε ἀπό τή ξηρά. Χωρίς νά περιμένει βοήθεια ἀπό κανέναν, ἡ Ἀθήνα

άντιστάθηκε ήρωικά αρκετούς μήνες, αλλά τελικά ή πείνα ανάγκασε τούς κατοίκους της νά παραδοθοῦν.

Οί Ἀθηναῖοι ὑπόγραψαν μιά πολύ σκληρή καί ταπεινωτική συνθήκη εἰρήνης. Σύμφωνα μ' αὐτήν, ἔπρεπε νά γκρεμίσουν τά μακρά τείχη καί τίς ὀχυρώσεις τοῦ Πειραιᾶ, νά παραδώσουν ὅλο σχεδόν τό στόλο τους, νά γίνουν σύμμαχοι τῶν Σπαρτιατῶν καί τό – χειρότερο – νά καταργήσουν τό δημοκρατικό τους πολίτευμα. Οἱ Σπαρτιάτες ὄρισαν τριάντα φίλους τους, Ἀθηναίους ἀριστοκράτες, νά κυβερνοῦν τήν Ἀθήνα.

Ἦταν τόσο σκληροί καί φέρθηκαν μέ τέτοια ἀγριότητα στούς Ἀθηναίους, πού ὀνομάστηκαν «τριακόνα τύραννοι». Ἡ ὀνομασία «τύραννος» ἔχασε τή σημασία της κι ἀντί ἀρχηγός σήμαινε βασανιστής.

Δέν πέρασε ὅμως χρόνος καί ὁ Θρασύβουλος, ἓνας Ἀθηναῖος στρατηγός, πού εἶχε καταφύγει στή Θήβα, γύρισε πίσω μέ ἄλλους ἐξόριστους καί κατόρθωσε νά διώξει τούς 30 τυράννους καί νά ξαναφέρει στήν Ἀθήνα τή δημοκρατία.

### **3. Τά ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου**

Ὁ Πελοποννησιακός πόλεμος ἦταν μιά μεγάλη συμφορά γιά τήν Ἑλλάδα. Χιλιάδες ἄνθρωποι σκοτώθηκαν κι ἀπό τίς δύο παρατάξεις. Σπουδαῖες πόλεις καταστράφηκαν. Ἡ ὑπαιθρος ἐρημώθηκε. Φτώχεια καί πείνα ἦταν τά φυσικά ἀποτελέσματά του.

Τό χειρότερο ὅμως σ' αὐτόν τόν πόλεμο ἦταν ὅτι οἱ Ἕλληνες ξέχασαν τήν κοινή τους καταγωγή καί τούς κοινούς δεσμούς πού εἶχαν καί ζήτησαν ἀπό τούς Πέρσες, τούς ἐχθρούς τους, βοήθεια.



Στόν Πελοποννησιακό πόλεμο σκοτώθηκαν χιλιάδες Έλληνες. Τό άγαλματάκι παριστάνει έναν πληγωμένο πολεμιστή.

Θά θυμάσαι πώς στούς Περσικούς πολέμους ή ένότητα τών Έλλήνων έσωσε τή χώρα μας καί τή δόξασε. Τώρα ή διχόνοια, ή φιλοδοξία καί ή αγάπη γιά τά πρωτεία προκάλεσαν τόν έμφύλιο πόλεμο, πού ρήμαξε τήν άρχαία Ελλάδα.

## Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΗΣ

### 1. Οί Σπαρτιάτες γίνονται κακοί ήγεμόνες τών Έλλήνων

Όταν τελείωσε ό Πελοποννησιακός πόλεμος, ή Σπάρτη ήταν ή πιό δυνατή πόλη τής Ελλάδας.

Δέ στάθηκε όμως στό ύψος της. Μεταχειρίστηκε όχι

μόνο τούς Ἀθηναίους μά καί τούς συμμάχους της σάν ὑπόδουλους.

Σ' ὅποια πόλη ὑπῆρχε δημοκρατία, τήν κατάργησε κι ἔβαλε ὀλιγαρχικό πολίτευμα. Ὅρισε μάλιστα σέ κάθε πόλη ἓνα Σπαρτιάτη διοικητή, τόν ἀρμοστή, καί ὑποχρέωσε τούς κατοίκους νά πληρώνουν φόρο μεγαλύτερο ἀπό ἐκεῖνον πού ἔδιναν στούς Ἀθηναίους, πρὶν ἀρχίσει ὁ πόλεμος.

Κανεῖς δέν ἦταν εὐχαριστημένος ἀπό τή σκληρή ἡγεμονία τῆς Σπάρτης. Ἡ Κόρινθος, ἡ Θήβα, τό Ἄργος, κατάλαβαν πώς οἱ Σπαρτιάτες δέν ἦταν καλύτεροι ἀπό τούς Ἀθηναίους κι ὅτι ὁ πόλεμος δέν εἶχε ὠφελήσει σέ τίποτε.

## 2. Ἡ κάθοδος τῶν Μυρίων (401 π.Χ.)

Βασιλιάς τῶν Περσῶν ἐκεῖνα τά χρόνια ἦταν ὁ Ἀρταξέρξης. Ὁ μικρότερος ἀδερφός του ὅμως, ὁ σατράπης Κύρος, θέλησε νά πάρει αὐτός τό θρόνο καί ζήτησε βοήθεια ἀπό τούς Σπαρτιάτες. Τούς θύμιζε ὅτι μέ περσικά χρήματα εἶχαν νικήσει τούς Ἀθηναίους στόν Πελοποννησιακό πόλεμο.

Ὁ Κύρος, ἀφοῦ συγκέντρωσε ἀρκετό βαρβαρικό στρατό καί 13.000 Ἑλληνες μισθοφόρους (στρατιῶτες πού πολεμοῦσαν μέ μισθό), προχώρησε στό ἐσωτερικό τῆς Περσίας ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ του. Στή μάχη, πού ἔγινε στά Κούναξα, ὁ Κύρος σκοτώθηκε καί ἡ ἐκστρατεία του ἀπετύχε.

Οἱ Ἑλληνες, πού ὀνομάστηκαν μύριοι (δηλ. δέκα χιλιάδες), ἀποφάσισαν νά γυρίσουν στήν Ἑλλάδα. Οἱ Πέρσες ὅμως μέ δόλο σκότωσαν ὅλους τούς στρατηγούς τους.

Στή δύσκολη ἐκείνη στιγμή ἓνας Ἀθηναῖος, ὁ Ξενο-

φώντας, ανάλαβε νά γίνει ἀρχηγός καί νά τούς ὀδηγήσει στήν πατρίδα τους. Τό ἔργο του δέν ἦταν καθόλου εὐκόλο. Ἐπρεπε νά περάσουν μέσα ἀπό μίαν ἄγνωστη κι ἐχθρική χώρα καί νά φτάσουν στή θάλασσα, στόν Εὐξεινο Πόντο. Ἡ κάθοδος τῶν Μυρίων, ὅπως τή λένε, ἔγινε μέ ἀφάνταστες περιπέτειες καί πολλούς κινδύνους.

Ὅταν, ὕστερα ἀπό τέσσερις μῆνες ἐξαντλητικῆς πορείας, οἱ Ἕλληνες ἀντίκρισαν τή θάλασσα, φώναξαν γεμάτοι χαρά καί ἀνακούφιση: «θάλαττα! θάλαττα!» Ὁ Ξενοφώντας εἶχε τελειώσει τό ἔργο του.

### 3. Ὁ Ἀγησίλαος, ἓνας σπουδαῖος Σπαρτιάτης βασιλιάς

Στό μεταξύ ὁ σατράπης, πού πῆρε τή θέση τοῦ Κύρου, θέλησε νά τιμωρήσει τίς ἐλληνικές πόλεις τῆς Ἰωνίας, πού εἶχαν βοηθήσει τόν Κύρο. Γι' ἄλλη μιά φορά οἱ Ἴωνες στράφηκαν στήν παλιά τους πατρίδα καί ζήτησαν βοήθεια ἀπό τούς Σπαρτιάτες, μιά κι ἐκεῖνοι ἦταν τότε οἱ ἡγεμόνες τῆς Ἑλλάδας.

Οἱ Σπαρτιάτες ἔστειλαν στρατό μέ ἀρχηγό τό βασιλιά Ἀγησίλαο. Ἦταν κοντός καί κουτσός, ἀλλά γενναῖος, ἀπλός κι ἐξαίρετος στρατηγός. Ὁ Ἀγησίλαος νίκησε σέ πολλές μάχες τόν περσικό στρατό κι εἶχε σκοπό νά συνεχίσει τόν πόλεμο καί νά διαλύσει τό περσικό κράτος. Τό σχέδιό του δέν μπόρεσε νά τό πραγματοποιήσει, γιατί οἱ Σπαρτιάτες τόν κάλεσαν πίσω στήν Ἑλλάδα. Οἱ Κορίνθιοι, οἱ Θηβαῖοι καί οἱ Ἀργεῖοι, πού ἦταν δυσαρεστημένοι μέ τούς Σπαρτιάτες, ἐνώθησαν μέ τούς Ἀθηναίους καί κήρυξαν τόν πόλεμο ἐναντίον τῆς Σπάρτης.

Στήν Κορώνεια τῆς Βοιωτίας ὁ Ἀγησίλαος ἔδωσε μάχη μέ τόν ἐνωμένο στρατό τῶν συμμάχων καί

τούς νίκησε (394 π.Χ.). Πρέπει νά ξέρεις ὅμως ὅτι δέν ἔνωθε καμιά χαρά, ὅταν ἔβλεπε τούς Ἕλληνες νά πολεμοῦν μεταξύ τους.

Τόν ἴδιο χρόνο ὁ Ἀθηναῖος ναύαρχος *Κόνωνας*, πού εἶχε καταφύγει στήν Κύπρο, ζήτησε τή βοήθεια τῶν Περσῶν καί νίκησε τόν σπαρτιατικό στόλο στή Μ. Ἀσία. Ἡ ἡγεμονία τῆς Σπάρτης στή θάλασσα διαλύθηκε.

Θά λυπηθεῖς πολύ σάν μάθεις ὅτι ἐκείνη τή δύσκολη ὥρα οἱ Σπαρτιάτες ἔστειλαν πάλι καί ζήτησαν βοήθεια ἀπό τούς Πέρσες. Ἔτσι ἔδωσαν τό δικαίωμα στόν Πέρση βασιλιά ν' ἀναμειχτεῖ στίς ὑποθέσεις τῆς Ἑλλάδας. Ἔστειλαν μάλιστα τόν Ἀνταλκίδα νά διαπραγματευθεῖ μέ τόν Πέρση βασιλιά τούς ὅρους μέ τούς ὁποίους θά εἰρήνευαν οἱ ἑλληνικές πόλεις· δηλαδή δέχτηκαν τόν Πέρση ὡς διοικητή. Ἐκεῖνος ἐπέβαλε τούς ὅρους του. Ἀπειλήσε τούς Ἕλληνες ὅτι θά πολεμοῦσε μέ ὅλη του τή δύναμη, μέ στρατό καί μέ στόλο, ὅποιον τολμοῦσε νά μή δεχτεῖ τήν εἰρήνη.

Γιά τόν ἑαυτό του ὁ Πέρσης βασιλιάς κράτησε ὅλες τίς ἑλληνικές πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας καί τήν Κύπρο.

Ἡ ταπεινωτική αὐτή εἰρήνη ὀνομάστηκε Ἀνταλκίδεια εἰρήνη (387 π.Χ.)

## Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

### 4. Ὁ Πελοπίδας ἐλευθερώνει τή Θήβα (379 π.Χ.)

Μετά τήν Ἀνταλκίδειο εἰρήνη οἱ Σπαρτιάτες ἐξακολουθοῦσαν νά εἶναι οἱ ἡγεμόνες τῆς Ἑλλάδας. Οἱ περισσότερες ὅμως ἑλληνικές πόλεις μισοῦσαν τή Σπάρτη γιά τήν τυραννική της ἡγεμονία καί γιά τήν προδοτική της συμπεριφορά.



Ἡ Θήβα, ὅπως ἔμαθες, ἦταν μιά σπουδαία πόλη τῆς Βοιωτίας. Σ' αὐτὴν ὑπῆρχαν δύο πολιτικά κόμματα, τὸ ἀριστοκρατικό καὶ τὸ δημοκρατικό. Οἱ Σπαρτιάτες βοήθησαν τοὺς ἀριστοκρατικούς Θηβαίους ν' ἀναλάβουν τὴ διοίκηση τῆς Θήβας καὶ φυλάκισαν τὸν ἀρχηγὸ τῶν δημοκρατικῶν. Στὴν ἀκρόπολη τῆς Θήβας, τὴν Καδμεία, ἐγκαταστάθηκε σπαρτιατικὴ φρουρά (382 π.Χ.).

Πολλοὶ δημοκρατικοὶ Θηβαῖοι ἔφυγαν τότε ἀπὸ τὴ Θήβα καὶ ζήτησαν καταφύγιο στὴν Ἀθήνα. Ἀνάμεσά τους ἦταν καὶ ὁ Πελοπίδας, ἕνας σπουδαῖος Θηβαῖος, πού ἀγαποῦσε πολὺ τὴν πατρίδα του.

Αὐτὸς κατάφερε, ὕστερα ἀπὸ τρία χρόνια, νά γυρίσει κρυφά, τὴ νύχτα στὴ Θήβα μέ μερικούς φίλους του. Σκότωσε τοὺς ἄρχοντες καὶ μέ τὴ βοήθεια τῶν δημοκρατικῶν Θηβαίων, πού εἶχαν μείνει στὴν πόλη, ἔδωξε τὴν σπαρτιατικὴ φρουρά ἀπὸ τὴν Καδμεία.

Ἔτσι ἡ Θήβα ἐλευθερώθηκε καὶ, ὅπως θά δεῖς παρακάτω, γιὰ μερικά χρόνια πῆρε τὴ θέση τῆς Σπάρτης. Ἐγινε ἡ «πρῶτη» πόλη τῆς Ἑλλάδας.

## 5. Ὁ Ἐπαμεινώνδας – Μάχη στὰ Λεῦκτρα (371 π.Χ.)

Ὁ Πελοπίδας εἶχε ἕνα στενὸ καὶ ἀγαπημένο φίλο, τὸν Ἐπαμεινώνδα. Ὁ Ἐπαμεινώνδας ἦταν ἐξαιρετικά μορφωμένος καὶ σπουδαῖος στρατηγός.

Οἱ δύο φίλοι εἶχαν σκοπὸ νά δοξάσουν τὴν πατρίδα τους, νά τὴ δοῦν νά κυβερνᾷ ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Ἐτοίμασαν λοιπὸν ἰσχυρὸ στρατὸ κι ὁ Πελοπίδας ὀργάνωσε τὸν ἱερό λόχο.

Τριακόσια νέα παλικάρια ἀπὸ τίς καλύτερες οἰκογένειες τῆς Θήβας γυμνάστηκαν κι ὀρκίστηκαν νά σκοτω-

θοῦν παρά νά ὑποχωρήσουν τήν ὥρα τῆς μάχης.

Ἡ δύναμη τῆς Ἐθήβας ἀνησύχησε τούς Σπαρτιάτες, πού μπῆκαν στή Βοιωτία, ἔτοιμοι νά πολεμήσουν τούς Θηβαίους.

Στά Λεῦκτρα, κοντά στή Ἐθήβα, συναντήθηκαν οἱ δύο στρατοί τό 371 π.Χ. Ὁ Ἐπαμεινώνδας μέ τή λοξή του φάλαγγα κι ὁ Πελοπίδας μέ τόν ἱερό λόχο, πολέμησαν γενναῖα καί κέρδισαν μιά λαμπρή νίκη. Ἡ Σπάρτη νικήθηκε γιά πρώτη φορά καί ἡ κυριαρχία της στήν Ἑλλάδα κλονίστηκε.

## **6. Ἡ μάχη τῆς Μαντινείας – Θάνατος τοῦ Ἐπαμεινώνδα**

Ἡ νίκη στά Λεῦκτρα γέμισε μέ δόξα τούς Θηβαίους. Οἱ περισσότερες ἑλληνικές πόλεις ζήτησαν τότε νά γίνουν σύμμαχοι τῆς Ἐθήβας.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας, γιά νά ταπεινώσει τή Σπάρτη, πέρασε τόν Ἴσθμό καί μπῆκε στήν Πελοπόννησο. Τόν Πελοπίδα τόν ἔστειλε στή Θεσσαλία καί στή Μακεδονία.

Οἱ δύο φίλοι εἶχαν μεγάλες ἐπιτυχίες παντοῦ ὅπου πῆγαν. Μά οἱ Ἀθηναῖοι, πού φοβήθηκαν τή δύναμη τῆς Ἐθήβας, συμμάχησαν μέ τούς παλιούς τους ἐχθρούς, τούς Σπαρτιάτες, γιά νά τήν καταστρέψουν.

Ἡ τελευταία μάχη δόθηκε στή Μαντινεία τῆς Πελοποννήσου τό 362 π.Χ. Ἀθηναῖοι, Σπαρτιάτες καί ἄλλοι Πελοποννήσιοι συγκεντρώθηκαν ἐκεῖ νά πολεμήσουν τούς Θηβαίους καί τούς συμμάχους τους.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐπιτέθηκε μέ ὀρμή καί νίκησε τούς ἀντιπάλους του, μά πληγώθηκε θανάσιμα καί πέθανε ἀπό τό τραῦμα του.

Λένε πώς, λίγο πρίν πεθάνει, ένας φίλος του τοῦ εἶπε:

– Τί κρίμα, Ἐπαμεινώνδα, πεθαίνεις χωρίς ν' ἀφήσεις παιδιά.

Καί πήρε αὐτή τήν ἀπάντηση:

– Ἀφήνω δύο ἀθάνατες θυγατέρες: τή νίκη στά Λεῦτρα καί τή νίκη στή Μαντίνεια.

Ἔτσι πέθανε ὁ μέγανος Θηβαῖος πατριώτης, ὁ Ἐπαμεινώνδας. Ὁ Πελοπίδας εἶχε σκοτωθεῖ δυό χρόνια πρίν σέ μιά μάχη μέ τούς Θεσσαλοῦς.

Ἡ ἡγεμονία τῆς Θήβας ἔσβησε μέ τή σειρά της κι ὁ πόλεμος γιά τά πρωτεῖα σταμάτησε ανάμεσα στίς ἐλληνικές πόλεις. Τό τέλος τῶν ἐμφυλίων πολέμων βρῆκε τούς Ἑλληνες ἐξαντλημένους, ἀδύναμους καί ταραγμένους. Στά μέσα τοῦ τέταρτου αἰῶνα π.Χ. στή νότια Ἑλλάδα δέν ὑπῆρχε καμία ἰσχυρή πόλη ν' ἀντιμετωπίσει ἕναν ἐχθρό, ἄν παρουσιαζόταν.

### **Νά θυμᾶσαι:**

Ἡ Σπάρτη καί ἡ Κόρινθος ζήλεψαν τή δόξα τῆς Ἀθήνας καί θέλησαν νά τήν καταστρέψουν. Τό 431 π.Χ. στήν Ἑλλάδα ἄρχισε ἕνας ἐμφύλιος πόλεμος, ὁ γνωστός Πελοποννησιακός πόλεμος, πού τελείωσε τό 404 π.Χ.

Οἱ Ἀθηναῖοι νικήθηκαν καί ἀναγκάστηκαν νά παραδώσουν τήν πόλη τους στούς Σπαρτιάτες μέ ταπεινωτικούς ὄρους.

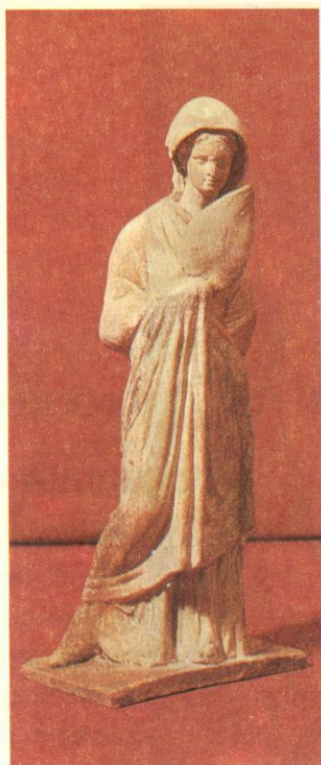
Γιά λίγα χρόνια οἱ Σπαρτιάτες ἔγιναν οἱ ἡγεμόνες τῶν Ἑλλήνων. Μά δέν ἄργησαν ν' ἀρχίσουν καινούριοι ἐμφύλιοι πόλεμοι, γιατί οἱ ἐλληνικές πόλεις ἦταν δυσασεσημένες ἀπό τή σκληρή διοίκηση τῶν Σπαρτιατῶν.

Οί Θηβαῖοι νίκησαν στά Λευκτρα (371 π.Χ.) τούς Σπαρτιάτες κι ἔγιναν μέ τή σειρά τους ἡγεμόνες τῶν Ἑλλήνων. Ὅταν στή μάχη τῆς Μαντινείας σκοτώθηκε ὁ ἄξιος στρατηγός τους, ὁ Ἐπαμεινώνδας, ἔπαψαν νά ἔχουν τήν ἡγεμονία τῆς Ἑλλάδας.

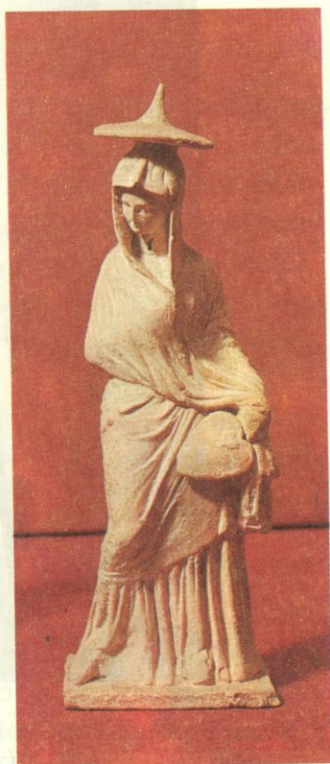
Ἀπό τούς μακροχρόνιους ἐμφύλιους πολέμους, οἱ ἐλληνικές πόλεις ἔξαντλήθηκαν κι ἔχασαν τή δύναμή τους.

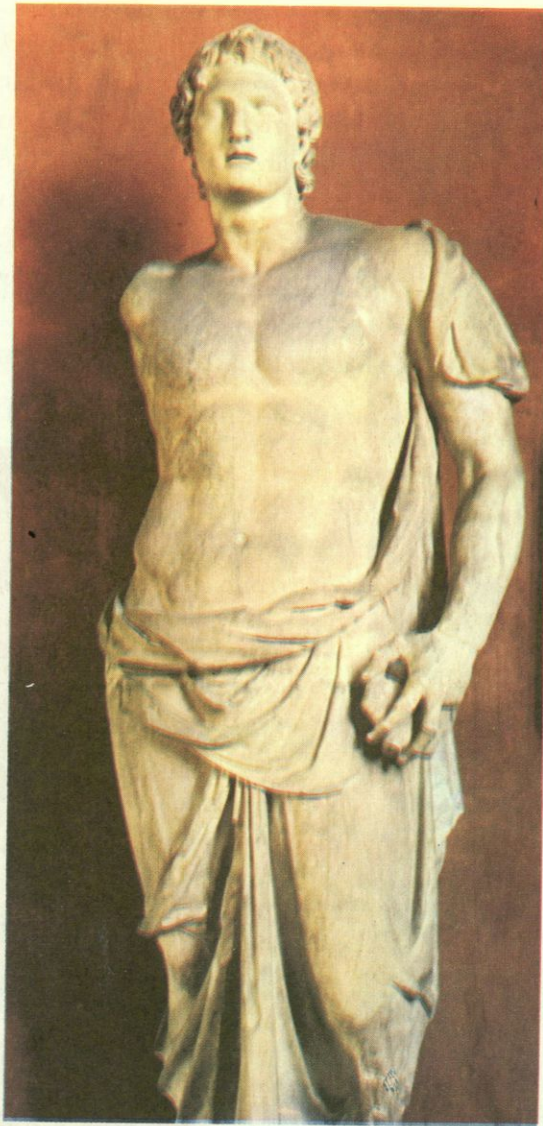
### Ἐρωτήσεις

1. Ποιά ἦταν ἡ αἰτία καί ποιά ἡ ἀφορμή τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου;
2. Νά διηγηθεῖς μέ λίγα λόγια τί ἔγινε σέ κάθε μιά ἀπό τίς τρεῖς περιόδους τοῦ πολέμου.
3. Ποιά ἦταν τά ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου;
4. Νά συγκρίνεις τήν Ἀθήνα στήν ἀρχή τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μέ τήν Ἀθήνα τοῦ 404 π.Χ.
5. Ὁ Πελοποννησιακός πόλεμος ἄρχισε τό ..... καί τέλειωσε τό ..... Κράτησε συνολικά ..... χρόνια.
6. Οἱ Σπαρτιάτες νικήθηκαν στά ..... τό ..... ἀπό τούς Θηβαῖους. Ὁ Ἐπαμεινώνδας σκοτώθηκε τό ..... στή μάχη τῆς .....



**Ταναγραίαις: Πήλινα άγαματάκια  
γυναικῶν από τή Βοιωτία.**





Ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος

### Η ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

#### Ο ΦΙΛΙΠΠΟΣ

Οί Μακεδόνες, συγγενεῖς τῶν Δωριέων, κατοικοῦσαν στό βόρειο μέρος τῆς Ἑλλάδας σ' ἓναν εὐφορο τόπο, περιτριγυρισμένο ἀπό ψηλά βουνά. Μιλοῦσαν τήν ἑλληνική γλώσσα καί λάτρευαν τούς Ὀλύμπιους θεούς, ἔζησαν ὅμως πολλά χρόνια ἀπομονωμένοι ἀπό τούς ἄλλους Ἕλληνες καί δέ δημιούργησαν σπουδαῖο πολιτισμό. Οἱ ἄλλοι Ἕλληνες, τούς δυνατούς καί φιλοπόλεμους Μακεδόνες, τούς θεωροῦσαν ἀπολίτιστους.

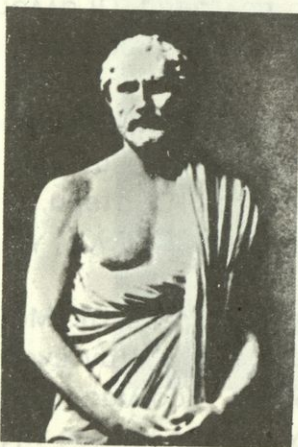
Τή Μακεδονία κυβερνοῦσε ὁ βασιλιάς μέ τή βοήθεια τῶν εὐγενῶν. Ἀρχικά, πρωτεύουσα τοῦ μακεδονικοῦ κράτους ἦταν οἱ Αἰγές, ἡ σημερινή Ἔδεσσα. Ἀργότερα, οἱ βασιλιάδες μετέφεραν τήν πρωτεύουσα στήν Πέλλα, γιά νά ἔχουν πιό κοντά τή θάλασσα.

Στά μέσα τοῦ τέταρτου αἰώνα π.Χ. στό θρόνο τῆς Μακεδονίας ἀνέβηκε ὁ Φίλιππος ὁ Β' (359 π.Χ.). Ἦταν ἓνας ἔξυπνος, ἀποφασιστικός καί φιλόδοξος βασιλιάς. Στά χρόνια του ἡ Μακεδονία ἔγινε τό ἰσχυρότερο κράτος τῆς Ἑλλάδας.

Ήταν δεκαπέντε χρόνων ο Φίλιππος, όταν τόν έστειλαν όμηρο στη Θήβα. Έζησε εκεί τρία χρόνια και πολύ ώφελήθηκε. Έμαθε από τόν Πελοπίδα και τόν Έπαμειώνδα τήν πολεμική τέχνη και άκόμη του δόθηκε ή εύκαιρία νά γνωρίσει από κοντά σέ ποιά κατάσταση πολιτική βρίσκονταν οι έλληνικές πόλεις του Νότου. Είδε τή διαμάχη και τήν άντιζηλία τους κι έταξε σκοπό τής ζωής του νά μεγαλώσει τό κράτος του, νά ένώσει τίς έλληνικές πόλεις και, άφου γίνει μοναδικός κύριος όλης τής Έλλάδας, νά όδηγήσει τούς Έλληνες στην Άσία έναντίον τών Περσών.

## 1. Μακεδονική φάλαγγα – Έπιτυχίες του Φιλίππου

Γιά νά πετύχει τό σχέδιό του, ο Φίλιππος έτοίμασε ισχυρό στρατό. Όπλισε τούς άνδρες του μ' ένα δόρυ, τήν περίφημη σάρισα πού είχε μήκος 6 μέτρα. Επίσης έδωσε στό στρατό του έναν καινούριο σχηματισμό κατά τή



Ό ρήτορας Δημοσθένης

μάχη, πού ονομάστηκε μακεδονική φάλαγγα. Στη μακεδονική φάλαγγα δεκάξι άντρες ήταν παραταγμένοι ο ένας κοντά στον άλλο σέ δεκάξι παράλληλες σειρές, σχηματίζαν δηλ. ένα τετράγωνο. Η φάλαγγα μέ τούς σαρισσοφόρους έμοιαζε μ' ένα τείχος άδιαπέραστο και άνίκητο. Τέλος όργάνωσε τό ίππικό, όπλισε καλά τούς ίππεις και τούς άνάθεσε τήν επίθεση.

Πανέτοιμος ο Φίλιππος άρ-



χισε τίς κατακτήσεις του, γιά νά παραγματοποιήσει τό μεγάλο του σχέδιο. Πότε μέ τή διπλωματία καί πότε μέ τή βία, κατόρθωσε μέσα σέ δέκα χρόνια νά γίνει κύριος τῆς Χαλκιδικῆς, τῆς Θεσσαλίας καί τῆς Θράκης.

Ἄπό τά χρυσοφόρα μεταλλεῖα τοῦ Παγγαίου ὄρους προμηθεύτηκε χρυσάφι ἄρκετό, γιά νά κατασκευάσει ἰσχυρό στόλο καί ν' ἀποκλείσει τούς Ἀθηναίους ἀπό τόν Ἑλλάσποντο καί τό Βόσπορο.

Οἱ ἑλληνικές πόλεις τοῦ Νότου, ἄν καί ἀνησυχοῦσαν γιά τή δύναμη τοῦ Φιλίππου, ἄργησαν νά λάβουν τά μέτρα τους.

Στήν Ἀθήνα ἕνας σπουδαῖος ρήτορας, ὁ Δημοσθένης, μάταια ἔβγαζε πύρινους λόγους ἐναντίον τοῦ Φιλίππου, τούς περίφημους Φιλιππικούς. Μ' αὐτούς ἤθελε ν' ἀποδείξει στούς συμπατριῶτες του ὅτι ὁ Φίλιππος ἦταν ἐχθρός τῆς δημοκρατίας καί τῆς ἐλευθερίας κι ἔπρεπε νά ἐνωθοῦν οἱ Ἕλληνες καί νά τόν πολεμήσουν.

Ξεχνοῦσε ἡ δέν ἤθελε νά παραδεχτεῖ ὅτι ἡ Ἀθήνα δέν ἦταν παντοδύναμη.

## 2. Ἡ μάχη τῆς Χαιρώνειας (338 π.Χ.)

Τό 338 π.Χ. ἀποφάσισαν ἐπί τέλους οἱ Ἀθηναῖοι νά ἐνωθοῦν μέ τούς Θηβαίους, γιά νά ἐμποδίσουν τό Φίλιππο νά μπεῖ στή Βοιωτία κι ἀπό κεῖ στήν Ἀττική.

Δέν ἔμενε καιρός γιά ἄλλη ἀναβολή. Προηγουμένως τό ἀμφικτιονικό συνέδριο ἔκαμε τό λάθος ν' ἀναθέσει στό Φίλιππο νά τιμωρήσει τούς κατοίκους τῆς Ἄμφισσας, γιατί εἶχαν καλλιεργήσει χωράφια, πού ἀνήκαν στό μαντεῖο τῶν Δελφῶν.

Ἡ εὐκαιρία ν' ἀναμειχτεῖ στίς ὑποθέσεις τῆς νότιας



Ο Φίλιππος της Μακεδονίας

Ἑλλάδας ἦταν μοναδική γιὰ τὸ Φίλιππο. Γι' αὐτὸ προχώρησε βιαστικά νότια, μπήκε στὴ Φωκίδα καὶ κατὰστρεψε τὴν Ἀμφισσα. Ὑστερα προχώρησε πρὸς τὴ Βοιωτία.

Τότε οἱ Ἀθηναῖοι κατάλαβαν τὸ σχέδιο τοῦ Φιλίππου κι ἀναγκάστηκαν ν' ἀκολουθήσουν τὴ συμβουλή τοῦ Δημοσθένη καὶ νὰ συμμαχήσουν μέ τούς Θηβαίους.

Ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη δόθηκε στὴ Χαιρώνεια τῆς Βοιωτίας τὸ 338 π.Χ. Ἡ σύγκρουση ἦταν φοβερή. Ἀθηναῖοι καὶ Θηβαῖοι πολέμησαν ἥρωικά, γιὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὴν ἀνεξαρτησία τους. Οἱ ἱερολοχίτες, χωρὶς νὰ ὑποχωρήσουν οὔτε πιθαμὴ ἀπὸ τὴ θέση τους, ἔπεσαν ὅλοι μέχρι τὸν τελευταῖο. Ἡ μάχη τελείωσε μέ νίκη τοῦ Φιλίππου. Στούς Ἀθηναίους ὁ Φίλιππος φέρθηκε μέ ἐπιείκεια καὶ τούς ἄφησε ἐλεύθερους, στοὺς Θηβαίους ὅμως φέρθηκε σκληρά. Στὴν ἀκρόπολή τους, τὴν Καδμεία, ἐγκατέστησε μακεδονικὴ φρουρά.

Στὴ μάχη τῆς Χαιρώνειας πολέμησε κι ὁ νεαρός γιὸς τοῦ Φιλίππου, ὁ Ἀλέξανδρος, πού ἦταν τότε δεκαοχτώ χρόνων, ἐπικεφαλῆς τοῦ μακεδονικοῦ ἰππικοῦ.

Ὅταν πέρασε ὁ καιρὸς κι ἠρέμησε ὁ τόπος, οἱ Θηβαῖοι, γιὰ νὰ τιμήσουν τούς νεκρούς τους, ἔστησαν ἐπάνω ἀπὸ τὸν τάφο τους ἓνα μαρμάρينو λιοντάρι, πού σώζεται μέχρι σήμερα.

Ὁ Φίλιππος προχώρησε στὴν Πελοπόννησο κι ἔφτασε μέχρι τὴ Λακωνία. Σ' ὅλες τὶς πόλεις φέρθηκε μ' ἐπιείκεια,

γιά νά δείξει ὅτι σκοπός του ἦταν ἡ ἔνωση κι ὄχι ἡ καταστροφή.

Στόν Ἴσθμό τῆς Κορίνθου κάλεσε τούς ἀντιπροσώπους τῶν ἑλληνικῶν πόλεων σέ συνέδριο. Τό συνέδριο ἀποφάσισε νά σταματήσουν οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι, νά μείνουν ἀνεξάρτητες οἱ πόλεις, νά συμμαχήσουν μέ τό Φίλιππο καί νά τόν βοηθήσουν μέ πλοῖα καί στρατό νά ἐκστρατεύσει ἐναντίον τῶν Περσῶν. Ἀρχιστράτηγο τῆς ἐκστρατείας ὄρισαν τό Φίλιππο.

Ἄλλες οἱ πόλεις συμφώνησαν, ἐκτός ἀπό τή Σπάρτη. Αὐτή ἔμεινε περήφανα ἀπομονωμένη στά παλιά σύνορα τῆς Λακωνίας.

Ἄλλο Φίλιππος, ἡγεμόνας πιά ὅλης τῆς Ἑλλάδας, γύρισε στή Μακεδονία κι ἄρχισε νά προετοιμάζεται γιά τή δύσκολη ἐκστρατεία. Μά τόν δολοφόνησε ἕνας ἀξιωματικός του, τήν ἡμέρα πού πάντρευε τήν κόρη του. Ἦταν τότε μόλις 47 χρόνων (336 π.Χ.).

## **Ο ΜΕΓΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΑΤΑΧΤΑ ΤΗΝ ΑΣΙΑ**

### **1. Ὁ Ἀλέξανδρος τῆς Μακεδονίας**

Στό θρόνο τῆς Μακεδονίας ἀνέβηκε ἕνας νέος εἴκοσι χρόνων, ὁ Ἀλέξανδρος, γιός τοῦ Φιλίππου καί τῆς Ὀλυμπιάδας (336 π.Χ.). Ἦταν ἕνας νέος ὁμορφος, δυνατός, ἀνήσυχος καί φιλόδοξος.

Ἀπό μικρός εἶχε σκληραγωγηθεῖ, εἶχε μάθει ν' ἀντέχει στίς κακουχίες, νά περιφρονεῖ τίς τιμές, νά τρέφεται λιτά καί νά ζεῖ ἀπλά.

Ἄφοβος καί τολμηρός, ἦταν μόλις δώδεκα χρόνων, ὅταν καβαλίκεψε τό ἄγριο θεσσαλικό ἄλογο πού κανένας ἀπό τούς ἵππεις τοῦ Φιλίππου δέν κατάφερε νά δαμάσει.

Ὁ Ἀλέξανδρος, ἐπειδὴ κατάλαβε ὅτι τό ζῶο φοβόταν τή σκιά του, γύρισε τό κεφάλι του στόν ἥλιο καί μ' ἓνα γρήγορο πήδημα βρέθηκε στή ράχη του. Ὁ πατέρας του φώναξε τότε συγκινημένος καί περήφανος:

— Γιέ μου, ζήτησε μεγαλύτερο βασίλειο, γιατί ἡ Μακεδονία εἶναι πολύ μικρή γιά σένα... Καί χάρισε τό μαῦρο ἄλογο στό γιό του, πού τό ὀνόμασε Βουκεφάλα κι ἔγινε ἀχώριστος φίλος του.

Ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε τήν τύχη νά ἔχει παιδαγωγό τό μεγάλο σοφό τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας, τόν Ἀριστοτέλη. Ὁ Ἀριστοτέλης γεννήθηκε στά Στάγειρα, μιά μικρή πόλη τῆς Χαλκιδικῆς καί σπούδασε στήν Ἀθήνα, στήν Ἀκαδημία τοῦ Πλάτωνα. Τό 342 π.Χ. ὁ Φίλιππος κάλεσε τό μεγάλο σοφό, ν' ἀναλάβει τή διαπαιδαγώγηση τοῦ γιοῦ του. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔμεινε μαθητής τοῦ Ἀριστοτέλη ἐπί ἑπτὰ χρόνια καί ἐπηρεάστηκε πολύ ἀπό τή διδασκαλία του. Κοντά του γνώρισε τήν ἑλληνική σοφία καί τήν ποίηση τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἀπό τούς ἥρωες τοῦ Ὀμήρου, θαύμαζε περισσότερο τόν Ἀχιλλέα κι ὄνειρευόταν νά κάνει κατορθώματα, πού θά ἔμεναν ἀθάνατα. Ὅταν μάθαινε τίς νίκες τοῦ πατέρα του, στενοχωρημένος ἔλεγε στούς φίλους του:

— Φίλοι μου, ὁ πατέρας μου δέ θ' ἀφήσει τίποτα σπουδαῖο, τίποτα μεγάλο νά τό κάμω ἐγώ...

Συναισθηματικός, βίαιος, ἰσχυρογνώμων, ἀφάνταστα φιλόδοξος, μιά μεγαλοφυΐα πού σπάνια γεννιέται πάνω στή γῆ, αὐτός ἦταν ὁ καινούριος βασιλιάς τῆς Μακεδονίας.

Ἡ ἱστορία τόν ὀνόμασε Μέγα καί τό ἔργο πού κατόρθωσε ἔμεινε ἀθάνατο, ὅπως τό ὄνειρευόταν.

## 2. Οί πρώτες επιτυχίες

Τά πρώτα χρόνια τῆς βασιλείας του δέν ἦταν καθόλου εὐκόλα. Ἔπρεπε νά ἐπιβάλει τήν τάξη στό ἐσωτερικό τῆς χώρας του, νά πολεμήσει τούς γειτονικούς λαούς, πού ἐπαναστάτησαν μετά τό θάνατο τοῦ Φιλίππου, καί νά ἀναγνωριστεῖ ἀπ' ὅλους τούς Ἑλληνες ἡγεμόνας τῆς Ἑλλάδας καί ἀρχιστράτηγος τῶν Ἑλλήνων στήν ἐκστρατεία τους ἐναντίον τῶν Περσῶν. Ἀπό τήν ἀρχή ἔδειξε σ' ὅλους τίς ἱκανότητες καί τά προτερήματά του. Κατέβηκε στόν Ἴσθμό τῆς Κορίνθου καί κάλεσε πανελλήνιο συνέδριο, ὅπως εἶχε κάμει κι ὁ πατέρας του.

Ὅλες οἱ πόλεις, ἐκτός ἀπό τή Σπάρτη, τόν ἀναγνώρισαν ἀρχιστράτηγο τῶν Ἑλλήνων. Ἐπειτα γύρισε στή Μακεδονία νά πολεμήσει τούς γειτονικούς βαρβάρους. Σέ μιά μάχη πληγώθηκε σοβαρά κι ἀμέσως διαδόθηκε ἡ φήμη ὅτι σκοτώθηκε.

Οἱ Θηβαῖοι βιάστηκαν νά ἐπαναστατήσουν καί πολιορκήσαν τή μακεδονική φρουρά στήν Καδμεία. Γρήγορος ὁ Ἀλέξανδρος διέσχισε τήν Ἑλλάδα - κι ἔφτασε μπροστά στή Θήβα. Ζήτησε νά τοῦ παραδώσουν τούς ἐπαναστάτες, ἀλλά οἱ Θηβαῖοι δέ δέχτηκαν κι ἡ πόλη γνώρισε μιά μεγάλη συμφορά.

Γιά παραδειγματισμό ὁ Ἀλέξανδρος, ὅταν κυρίεψε



Στά εἰκοσι τοῦ χρόνια, ὁ Ἀλέξανδρος ἔγινε βασιλιάς τῆς Μακεδονίας.

τή Θήβα, τήν κατάστρεψε όλόκληρη. Μόνο τούς ναούς καί τό σπίτι τοῦ ποιητῆ Πινδάρου ἄφησε ὄρθιο. Καί γιά τούς Ἀθηναίους ἔμαθε ὅτι εἶχαν σκοπό νά ἐπαναστατήσουν, δέν τούς τιμώρησε ὅμως, γιατί σεβάστηκε τό δοξασμένο παρελθόν τους.

Γι' ἄλλη μία φορά κατέβηκε στόν Ἴσθμό τῆς Κορίνθου. Ὅλες οἱ ἑλληνικές πόλεις τόν βεβαίωσαν ὅτι ἔμεναν πιστές καί ἀφοσιωμένες στό πρόσωπό του. Μ' αὐτή τή διαβεβαίωση γύρισε στήν πατρίδα του κι ἄρχισε νά ἐτοιμάζεται γιά τή μεγάλη ἐκστρατεία.

### **3. Ἀρχίζει ἡ μεγάλη περιπέτεια**

Ἦταν ἀνοιξη τοῦ 334 π.Χ., ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος, εἴκοσι δύο μόλις χρόνων, ξεκίνησε ἀπό τήν Πέλλα μέ 30.000 πεζούς καί 5.000 ἵππεις, νά διαλύσει τό περσικό κράτος. Στή Μακεδονία ἄφησε ἐπίτροπο τό στρατηγό Ἀντίπατρο. Δέν τοῦ ἔμελλε νά ξαναδεῖ ποτέ πιά τήν πατρίδα του.

Πέρασε τή Θράκη, τόν Ἑλλήσποντο καί πάτησε τό πόδι του στή Μ. Ἀσία. Ἀμέσως πῆγε στήν Τροία, θυσίασε στή θεά Ἀθηνᾶ καί στεφάνωσε τόν τάφο τοῦ Ἀχιλλέα, πού τόν θαύμαζε πολύ κι ἤθελε νά τοῦ μοιάσει.

#### **α) Ἡ μάχη στόν Γρανικό ποταμό (334 π.Χ.)**

Ἡ πρώτη σύγκρουση μέ τόν ἐχθρό ἔγινε στό Γρανικό ποταμό τό 334 π.Χ. Στή μία του ὄχθη εἶχαν συγκεντρωθεῖ οἱ περσικές δυνάμεις, γιά νά ἐμποδίσουν τόν Ἀλέξανδρο νά προχωρήσει στό ἐσωτερικό τῆς Ἀσίας. Χωρίς νά χάσει καιρό, πρῶτος πέρασε ἔφιππος τό ποτάμι καί ὄρμησε ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν.

Ἡ ὁρμή καί ἡ δύναμη τῶν Μακεδόνων ἔτρεψαν σέ

φυγή τούς έχθρους. Σ' αυτή τή μάχη κινδύνεψε ο 'Αλέξανδρος νά σκοτωθεῖ, ἀλλά τόν ἔσωσε ἕνας στρατηγός, ὁ Κλεῖτος.

Ἀπό τά πλούσια περσικά λάφυρα, ὁ 'Αλέξανδρος ἔστειλε 300 ἀσπίδες στήν Ἀθήνα, νά τίς ἀφιερῶσουν στόν Παρθενῶνα μέ τοῦτες τίς λέξεις: «Ὁ 'Αλέξανδρος τοῦ Φιλίππου καί οἱ ἄλλοι Ἕλληνες, ἐκτός ἀπό τούς Σπαρτιάτες, ἀφιερῶνουν τίς ἀσπίδες ἀπό τά λάφυρα τῶν βαρβάρων πού κατοικοῦν στήν Ἀσία».

#### 6) Ἡ μάχη στήν Ἰσοό (333 π.Χ.)

Ὑστερα ἀπό τή νίκη του στό Γρανικό ποταμό, ὁ 'Αλέξανδρος ἔγινε κύριος ὅλης τῆς Μ. Ἀσίας. Οἱ πόλεις ἤ μιὰ μετά τήν ἄλλη τοῦ παραδόθηκαν χωρίς μάχη. Οἱ ἰωνικές πόλεις τόν δέχτηκαν σάν ἐλευθερωτή. Ὅποια πρόβαλε ἀντίσταση, πολεμήθηκε καί νικήθηκε.

Σάν ἔφτασε στή πόλη τῆς Φρυγίας Γόρδιο, ζήτησε νά



Ἡ μάχη στήν Ἰσοό σέ μοσαϊκό τῆς Πομπηῖας. Βλέπετε τά δύο κεντρικά πρόσωπα, τόν 'Αλέξανδρο καί τό Δαρεῖο.

δεῖ τόν πασίγνωστο γόρδιο δεσμό. Ἐνας χρησμός ἔλεγε ὅτι ἐκεῖνος πού θά τόν ἔλυνε, θά γινόταν κύριος τῆς Ἀσίας.

Ὁ Ἀλέξανδρος παρατήρησε προσεχτικά τόν δεσμό κι ὅταν εἶδε ὅτι δέν εἶχε οὔτε ἀρχή οὔτε τέλος, σήκωσε τόν σπαθί του καί μέ μιά ἀποφασιστική κίνηση τόν ἔκοψε. Γιά κείνον τίποτε δέν ἔμενε ἄλυτο. Θά γινόταν κύριος τῆς Ἀσίας μέ τή δύναμη τοῦ σπαθιοῦ του.

Στό μεταξύ, ὁ βασιλιάς τῶν Περσῶν, ὁ Δαρεῖος ὁ Γ', ἀποφάσισε ν' ἀντιμετωπίσει ὁ ἴδιος τό Μακεδόνα βασιλιά. Μέ πολυάριθμο στρατό, μέ τήν οἰκογένεια καί τούς θησαυρούς του, προχώρησε νά συναντήσῃ τόν Ἀλέξανδρο.

Ἡ δεύτερη σπουδαία μάχη ἔγινε στή στενή πεδιάδα τῆς Ἴσσοῦ. Ἡ μακεδονική φάλαγγα ἀνίκητη προχώρησε στό κέντρο τῆς ἐχθρικής παρατάξεως καί τό διάσπασε. Ὁ Δαρεῖος ἔντρομος ἐγκατάλειψε τόν πεδίο τῆς μάχης. Ἡ οἰκογένειά του καί ὅλοι οἱ θησαυροί του ἔπεσαν στά χέρια τῶν Ἑλλήνων. Ἡ πολυάριθμη στρατιά του διαλύθηκε.

### γ) Ὁ Ἀλέξανδρος κατακτᾷ τή Φοινίκη, τήν Παλαιστίνη καί τήν Αἴγυπτο

Ὁ Ἀλέξανδρος δέν καταδίωξε τόν Δαρεῖο, ἀλλά προχώρησε νότια, στή Φοινίκη, καί ὑπόταξε τίς φοινικικές πόλεις.

Ἡ Τύρος, μιά σπουδαία πόλη, χτισμένη πάνω σέ νησίδα, ἀντιστάθηκε κι ὁ Ἀλέξανδρος τήν κατάστρεψε, ἀφοῦ τήν πολιορκήσε ἑφτά μῆνες. Ὑστερα κυριέψε τήν Παλαιστίνη καί προχώρησε στήν Αἴγυπτο.

Οἱ Αἰγύπτιοι, πού μισοῦσαν τούς Πέρσες, τόν δέχτηκαν σάν ἐλευθερωτή τους. Ἐκεῖνος πάλι σεβάστηκε τή



θησκεία τους, τίς παραδόσεις καί τά μνημεῖα τους.

Στίς ἐκβολές τοῦ Νεῖλου ἔχτισε μιά καινούρια πόλη, πού πῆρε τό ὄνομά του. Τήν εἶπαν Ἰαλεξάνδρεια.

«Λένε πώς ὁ ἴδιος τή σχεδίασε μέ ἀλεύρι, ἐπειδή δέν ἔβρισκε ἐκείνη τή στιγμή καθαρό χῶμα. Ἐκατοντάδες πουλιά ὄρμησαν νά ραμφίσουν τό ἀλεύρι κι αὐτό θεωρήθηκε καλός οἰωνός». Πραγματικά, ἡ Ἰαλεξάνδρεια γρήγορα ἔγινε μιά σπουδαία πόλη, κέντρο ἐμπορίου καί γραμμάτων.

Στήν Αἴγυπτο ὁ Ἰαλέξανδρος θέλησε νά ἐπισκεφτεῖ τό περίφημο μαντεῖο τοῦ Ἰαμμωνα Δία, στήν ἔρημο τῆς Λιβύης. Οἱ ἱερεῖς τοῦ μαντείου τόν ὀνόμασαν «παιδί τοῦ Δία», πράγμα πού κολάκεψε τόν Ἰαλέξανδρο.

#### δ) Ἰα μάχη στά Ἰαρθηλα (331 π.Χ.)

Ἰαπό τήν Αἴγυπτο ὁ Ἰαλέξανδρος γύρισε στή Φοινίκη καί προχώρησε στή Μεσοποταμία. Ἰακεῖ ὁ Δαρεῖος εἶχε συγκεντρώσει μιά καινούρια πολυάριθμη στρατιά. Μιά φοβερή μάχη ἔγινε τότε στήν πεδιάδα τῶν Γαυγαμήλων, κοντά στήν πόλη Ἰαρθηλα.

Ἰα Ἰαλέξανδρος εἶχε νά ἀντιμετωπίσει, ἐκτός ἀπό τό πεζικό καί τό ἰππικό τῶν Περσῶν, 200 δρεπανηφόρα ἄρματα καί ἄρκετούς πολεμικούς ἐλέφαντες.

Ἰα μακεδονική φάλαγγα ὄμως ἔκαμε πάλι τό θαῦμα τῆς. Διάσπασε τό κέντρο τῆς ἐχθρικής παρατάξεως, ἐνῶ ὁ Ἰαλέξανδρος, ἐπικεφαλῆς τοῦ ἰππικοῦ, σκόρπιζε τόν πανικό καί τό θάνατο στούς ἐχθρούς.

Ἰα περσικός στρατός ὑποχωρώντας διαλύθηκε κι ὁ ἴδιος ὁ Δαρεῖος σώθηκε τήν τελευταία στιγμή κι ἔφυγε νά κρυφτεῖ, καθάλα στό ἄλογό του.

Ἰα Ἰα περίλαμπρη νίκη στά Ἰαρθηλα ἄνοιξε τό δρόμο στόν

Ἄλεξανδρο γιά τό ἐσωτερικό τῆς Περσίας. Ἡ μιά μετά τήν ἄλλη οἱ μεγάλες πόλεις δέχτηκαν χωρίς ἀντίσταση τό γενναῖο κατακτητή. Ἡ Βαβυλώνα, τά Σοῦσα, ἡ Περσέπολη, οἱ Πασαργάδες, ἄνοιξαν τίς πύλες τους στό Μακεδόνα βασιλιά καί τοῦ πρόσφεραν τούς ἀμύθητους θησαυρούς τους.

Ὁ Δαρεῖος εἶχε ἓνα ἄτυχο τέλος. Ἐνας συγγενῆς του, ὁ σατράπης *Βῆσσο*, τόν αἰχμαλώτισε καί τόν δολοφόνησε, νομίζοντας πώς αὐτό θά εὐχαριστοῦσε τόν Ἄλεξανδρο. Ὁ Ἄλεξανδρος διάταξε νά θάψουν τό Δαρεῖο μέ βασιλικές τιμές, κυνήγησε τό Βῆσσο στή Σογοδιανή, μιά βόρεια ἐπαρχία τοῦ περσικοῦ κράτους κι ὅταν τόν αἰχμαλώτισε, τόν παράδωσε στους συγγενεῖς τοῦ Δαρείου νά τόν τιμωρήσουν.

Μέσα σ' ἑπτά χρόνια ὁ Ἄλεξανδρος εἶχε διαλύσει τό περσικό κράτος καί ἀνακηρύχτηκε βασιλιάς τῶν Περσῶν. Στό πῶ ἀπομακρυσμένο σημεῖο τοῦ ἀπέραντου περσικοῦ κράτους ἴδρυσε μιά καινούρια πόλη, τήν Ἀλεξάνδρεια τήν ἐσχάτη (τελευταία) καί παντρεύτηκε τήν ὁμορφη *Ρωξάνη*, τήν κόρη ἑνός ἄρχοντα Πέρση.

#### 4. Ὁ Ἄλεξανδρος στίς Ἰνδίες

Ὁ Ἄλεξανδρος δέν ἠσύχασε μέ τήν κατάκτηση τοῦ περσικοῦ κράτους. Ἡ μεγάλη του φιλοδοξία καί ἡ περιέργειά του τόν ὀδήγησαν ἀκόμη πῶ μακριά. Σκέφτηκε νά γίνεи κύριος τῆς χώρας τῶν Ἰνδῶν.

Στίς ἀρχές τοῦ 327 π.Χ. ἄρχισε τήν καινούρια ἐκστρατεία στίς Ἰνδίες. Καί σ' αὐτήν γνώρισε μόνο νίκες.

Πέρασε τόν Ἰνδό ποταμό κι ἔφτασε στόν Ὑδάσπη, πού ἦταν παραπόταμός του. Ἐκεῖ ἔδωσε μάχη μέ τούς ἄντρες τοῦ Πώρου, τοῦ δυνατοῦ βασιλιά τῆς περιοχῆς. Ἐτρεψε σέ

φυγή τούς Ἴνδους καί τόν Πῶρο τόν αἰχμαλώτισε. Σ' ἐκεῖνον τόν τόπο πέθανε τό γέρικο καί κουρασμένο ἄλογό του, ὁ Βουκεφάλας. Ὁ Ἀλέξανδρος, σέ ανάμνησή του, ἔχτισε κοντά στόν Ὑδάσπη ποταμό μιά καινούρια πόλη, τή Βουκεφαλία.

Ὑστερα προχώρησε κι ἔφτασε στόν Ὑφαση, πού ἦταν ἄλλος παραπόταμος τοῦ Ἴνδοῦ. Οἱ ἄντρες του ὁμως, κουρασμένοι καί ταλαιπωρημένοι ἀπό τούς πολέμους καί τίς πορεῖες, ἀρνήθηκαν νά προχωρήσουν πιό πέρα. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀναγκάστηκε νά συμμορφωθεῖ κι ἔδωσε διαταγή γιά τήν ἐπιστροφή. Οἱ στρατιῶτες του ἄκουσαν τήν εἶδηση μέ μεγάλη χαρά. Πρίν ξεκινήσουν, ἔστησαν στίς ὄχθες τοῦ Ὑφαση ποταμοῦ 12 βωμούς πρὸς τιμή τῶν 12 θεῶν τοῦ Ὀλύμπου καί τό 326 π.Χ. πῆραν τό δρόμο τοῦ γυρισμοῦ.

## 5. Ἡ ἐπιστροφή – Ὁ θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου

Ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε ναυπηγήσει 2.000 πλοῖα ἀπό τά δάση τῶν Ἰνδιῶν. Μ' ἓνα μέρος τοῦ στρατοῦ μπήκε στά πλοῖα καί κατέβηκε στόν Ὑδάσπη ποταμό, ἐνῶ ὁ ὑπόλοιπος στρατός του ἀκολουθοῦσε βαδίζοντας κοντά στίς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ. Ὄταν ἔφτασε στά παράλια τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ, ἀποφάσισε νά ἐπιστρέψει στήν Περσία ἀπό τήν ξηρά.

Ὁ φίλος του, ὁ ναύαρχος Νέαρχος, ἀνάλαβε νά μεταφέρει μέ τά πλοῖα ἓνα μεγάλο τμήμα τῆς στρατιᾶς ἀπό τόν Ἰνδικό ὠκεανό. Πῆρε ἐντολή ἀπό τόν Ἀλέξανδρο, νά ἐξερευνήσει τά παράλια τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ καί πλέοντας στόν Περσικό κόλπο νά φέρει τά πλοῖα στίς ἐκβολές τοῦ Εὐφράτη ποταμοῦ.

Ἐξήντα μέρες κράτησε ἡ πορεία τοῦ Ἀλεξάνδρου

μέσα στην έρημο. Ἡ πείνα, ἡ δίψα, ἡ ἀφόρητη ζέστη ταλαιπώρησαν ἀφάνταστα ἀνθρώπους καί ἄλογα. Πολλοί ἔχασαν τή ζωή τους στό γυρισμό γιά τήν Περσία.

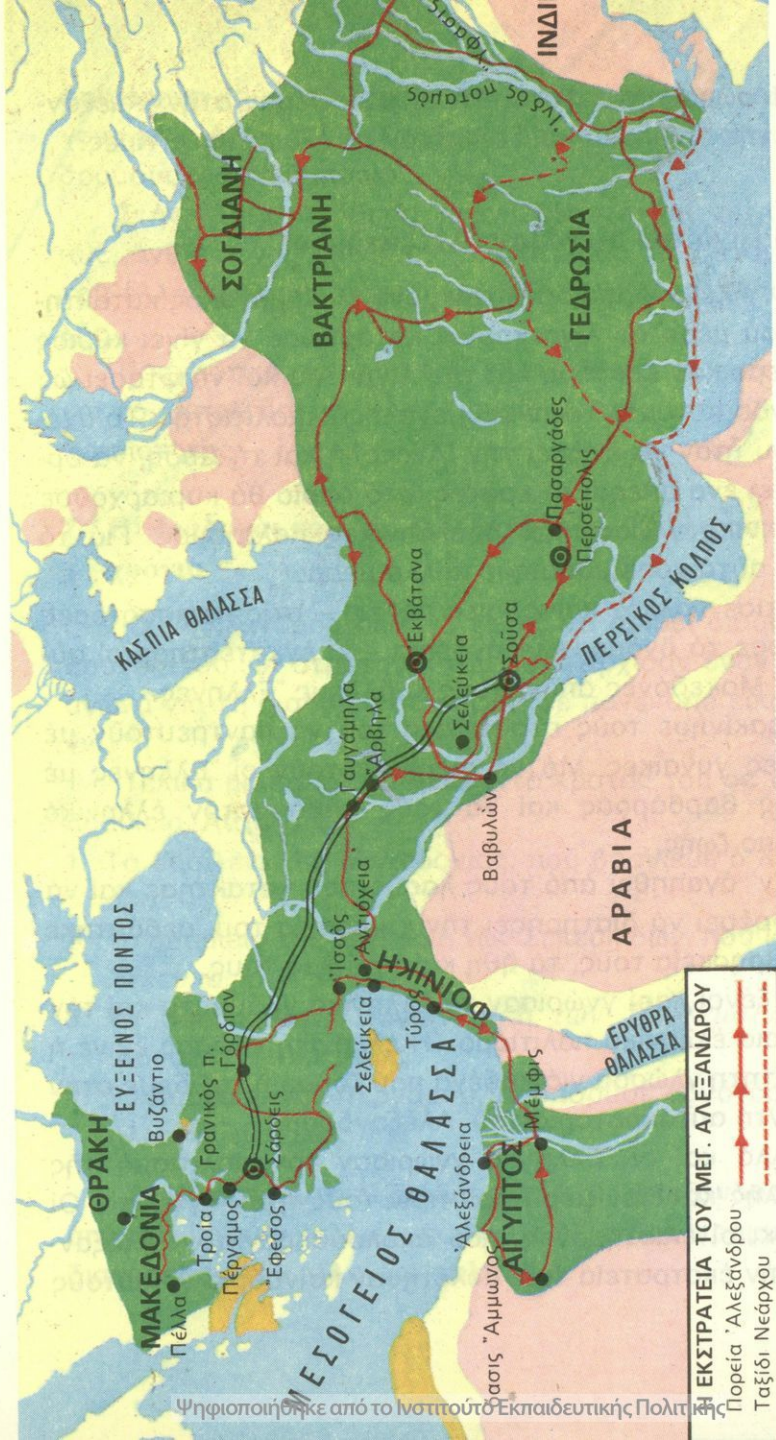
Τήν ἀνοιξη τοῦ 324 π.Χ. ὁ Ἀλέξανδρος ἔφτασε στά Σοῦσα. Σέ λίγο κατάπλευσε κι ὁ Νέαρχος, πού εἶχε νά διηγηθεῖ στό βασιλιά θαυμάσια πράγματα ἀπό τήν ἐξερευνησή του.

Κι ἡ πορεία συνεχίστηκε. Σάν ἔφτασε στά Ἐκβάτανα, θυσίασε στούς θεούς κι ὀργάνωσε γιορτές κι ἀγώνες, γιά νά γιορτάσει τίς νίκες του. Μέσα ὅμως στή γενική χαρά γνώρισε μιὰ μεγάλη λύπη. Πέθανε ὁ καλύτερός του φίλος, ὁ Ἡφαιστίωνας.

Λυπημένος καί κουρασμένος ὁ Ἀλέξανδρος ξεκίνησε γιά τή Βαβυλώνα, πού σκεφτόταν νά τήν κάμει πρωτεύουσα τοῦ κράτους του. Ἐκεῖ βρῆκε νά τόν περιμένουν πρέσβεις ἀπό τήν Ἑλλάδα, γιά νά τόν στεφανώσουν γιά τίς λαμπρές νίκες του. Σ' αὐτούς ὁ Ἀλέξανδρος παράδωσε πολλά ἀπό τά ἀγάλματα καί τ' ἀφιερῶματα στούς θεούς, πού εἶχαν ἀρπάξει οἱ Πέρσες ἀπό τήν Ἑλλάδα τήν ἐποχή τῶν περσικῶν πολέμων. Στή Βαβυλώνα κατάπλευσε κι ὁ Νέαρχος, ἀφοῦ εἶχε ἀνεβεῖ μέ τό στόλο τόν Εὐφράτη ποταμό.

Νέες ἐκστρατείες σχεδίαζε τώρα ὁ Ἀλέξανδρος, ἀλλά δέν μπόρεσε νά τίς πραγματοποιήσει. Ἀρρώστησε μέ ὑψηλό πυρετό.

Τό σῶμα του ταλαιπωρημένο ἀπό τίς κακουχίες καί τήν ἄτακτη ζωή δέν μπόρεσε ν' ἀντέξει. Σέ 12 μέρες πέθανε, ἀφοῦ εἶδε ἀμίλητος νά περνοῦν ἀπό μπροστά του οἱ συμπολεμιστές του σ' ἕναν τελευταῖο χαιρετισμό. Ἦταν τό 323 π.Χ. κι ὁ Ἀλέξανδρος εἶχε ζήσει 33 χρόνια.



‘Ο Μ. ‘Αλεξάνδρος ξεκίνησε από την Πέλλα κι έφτασε ως τόν ‘Ινδο ποταμό. Στο χάρτη ν’ ακολουθήσεις τά δέλη και νά δείξεις τά μέρη όπου πέρασε και τούς τόπους όπου έγιναν μάχες.

Τό σῶμα του λέγεται ὅτι τό μετάφεραν στήν Ἀλεξάνδρεια τῆς Αἰγύπτου καί τό ἔθαψαν μέ ἐξαιρετικές τιμές.

## 6. Τό ἔργο τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου

Ὁ Ἀλέξανδρος δέν ἦταν μόνο ἕνας μεγάλος κατακτητής πού μέσα σέ λίγα χρόνια κατόρθωσε νά γίνει κύριος τοῦ περσικοῦ κράτους καί τῆς Αἰγύπτου καί νά φτάσει ὡς τόν Ἰνδὸ ποταμό. Ἦταν καί μεγάλος ἐκπολιτιστής. Τό σκεδιδό του ἦταν νά ἐνώσει τήν Ἀνατολή καί τή Δύση, νά ὀργανώσει ἕνα ἀπέραντο κράτος, στό ὁποῖο θά κυριαρχοῦσε ἡ ἑλληνική γλῶσσα καί ὁ ἑλληνικός πολιτισμός. Γιά τό σκοπό αὐτό χρησιμοποίησε πολλά μέσα:

- α. Ἐχτισε πολλές καινούριες πόλεις – στίς περισσότερες ἔδωσε τό ὄνομα Ἀλεξάνδρεια – κι ἐγκατέστησε σ' αὐτές Μακεδόνες ἀπόμαχους κι ἄλλους Ἕλληνες.
- β. Παρακίνησε τούς στρατιῶτες του νά παντρευτοῦν μέ ξένες γυναῖκες, γιά νά συγχωνευτοῦν οἱ Ἕλληνες μέ τούς βαρβάρους καί νά τούς μάθουν τόν ἑλληνικό τρόπο ζωῆς.
- γ. Γιά ν' ἀγαπηθεῖ ἀπό τούς λαούς πού κατάκτησε καί νά μπορέσει νά διατηρήσει τήν κυριαρχία του, σεβάστηκε τή θρησκεία τους, τά ἤθη καί τά ἔθιμά τους.

Οἱ ξένοι λαοί γνώρισαν τά ἑλληνικά γράμματα καί τόν θαυμάσιο ἑλληνικό πολιτισμό. Ἡ ἑλληνική γλῶσσα ἔγινε ἡ ἀπαραίτητη γλῶσσα γιά καθένα πού ζοῦσε ἢ ταξίδευε στήν ἀπέραντη αὐτοκρατορία τοῦ Ἀλέξανδρου.

Ἀλλά καί οἱ Ἕλληνες γνώρισαν τόν πολιτισμό τῆς Ἀνατολῆς κι εἶδαν μέρη πού πρὶν τούς ἦταν ἄγνωστα. Οἱ σοφοί κι οἱ ἐπιστήμονες, πού ἀκολούθησαν τόν Ἀλέξανδρο στήν ἐκστρατεία του, μελέτησαν καινούρια γι' αὐτούς

φαινόμενα καί προχώρησαν τήν ἐπιστήμη τους. Διασχίζοντας τήν Ἀσία, ὁ Ἀλέξανδρος δημιούργησε καινούριους δρόμους γιά τό ἐμπόριο.

Στήν Ἀσία, ἀνάμεσα στόν τέταρτο καί τρίτο αἰώνα π.Χ., ἄνθισε ἕνας καινούριος πολιτισμός, πού ἦταν μεῖγμα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καί τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἀνατολῆς.

Πραγματικά, τό ἔργο τοῦ Ἀλεξάνδρου, τό κατακτητικό καί τό ἐκπολιτιστικό, εἶναι μοναδικό στήν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας.

## 7. Οἱ διάδοχοι τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου – Ἑλληνιστικά χρόνια

Ὁ Ἀλέξανδρος πέθανε χωρίς νά ὀρίσει διάδοχο τοῦ θρόνου του. Οἱ στρατηγοί του τότε ἄρχισαν ἕναν σκληρό ἀγώνα γιά τή διαδοχή, πού κράτησε πάνω ἀπό εἴκοσι χρόνια.

Τελικά μοίρασαν τό ἀπέραντο κράτος του σέ τέσσερα βασίλεια. Αὐτά ἦταν:

1. Τό βασίλειο τῆς Μακεδονίας, πού βασίλευε ὁ *Κάσσανδρος*.
2. Τό βασίλειο τῆς Συρίας ἢ τῶν Σελευκιδῶν, πού ἴδρυσε ὁ *Σέλευκος ὁ Α΄*.
3. Τό βασίλειο τῆς Αἰγύπτου ἢ τῶν *Πτολεμαίων*, πού ἴδρυσε ὁ *Πτολεμαῖος*.
4. Τό βασίλειο τῆς *Περγάμου*, πού ἴδρυσε ἀργότερα ἀπ' τ' ἄλλα, ὁ *Ἄτταλος ὁ Α΄*.

Στά κράτη αὐτά οἱ διάδοχοι τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καί οἱ ἀπόγονοί τους καλλιέργησαν τά ἑλληνικά γράμματα καί διατήρησαν τόν ἑλληνικό πολιτισμό.

Οί βασιλιάδες ζούσαν σάν απόλυτοι ἄρχοντες, σεβάστηκαν ὅμως, ὅπως εἶχε κάμει κι ὁ Ἀλέξανδρος, τή θρησκεία τῶν ντόπιων κατοίκων, τὰ ἔθιμα καί τόν τρόπο ζωῆς τους.

Ἡ ἱστορία ὀνόμασε τὰ χρόνια ἀπό 323 π.Χ. πού πέθανε ὁ Ἀλέξανδρος, μέχρι τό 31 π.Χ. πού ἐπικράτησε ἡ Ρώμη, ἑλληνιστικά χρόνια, γιατί στά χρόνια αὐτά διαδόθηκε ὁ ἑλληνισμός ἔξω ἀπό τήν Ἑλλάδα, στήν Ἀσία καί στήν Ἀφρική.

## 8. Ἀξιόλογα ἑλληνιστικά κέντρα

Στούς ἑλληνιστικούς χρόνους, δημιουργήθηκαν καινούριες πόλεις στήν Αἴγυπτο καί στήν Ἀσία, πού καλλιέργησαν τὰ γράμματα καί τίς τέχνες καί πλούτισαν ἀπό τό ἐμπόριο.

Οἱ πιό σπουδαῖες ἦταν ἡ Ἀλεξάνδρεια στήν Αἴγυπτο, ἡ Ἀντιόχεια στή Συρία καί ἡ Πέργαμος.

Ἡ Ἀλεξάνδρεια χτίστηκε τό 331 π.Χ. κι ἔγινε ἡ πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου τῶν Πτολεμαίων. Γιά τριακόσια σχεδόν χρόνια ἦταν ἡ πιό πλούσια κι ἡ πιό πολιτισμένη πόλη τῆς Μεσογείου.

Τό λιμάνι τῆς βούιζε ἀπό τή μεγάλη κίνηση. Ἐκεῖ, σ' ἓνα νησί πού λεγόταν Φάρος, εἶχαν χτίσει ἓνα πολυώροφο πύργο, πού πῆρε κι αὐτός τό ὄνομα Φάρος. Στήν κορυφή του ἄναβε φωτιά, πού ἔδειχνε στά πλοῖα τήν εἴσοδο τοῦ λιμανιοῦ. Ὁ Φάρος τῆς Ἀλεξάνδρειας ἦταν ἓνα ἀπό τὰ ἐφτά θαύματα τοῦ κόσμου.

Ἡ πόλη εἶχε πολλά λαμπρά οἰκοδομήματα. Ἀνάμεσά τους τό πιό σπουδαῖο ἦταν τό Μουσεῖο, ἓνα εἶδος πανεπιστημίου. Εἶχε πολλές αἴθουσες, στοές, ἐργαστήρια, ζωο-



λογικό και βοτανικό κήπο. Σ' αυτό συγκεντρώνονταν σπουδαστές απ' όλα τα μέρη του κόσμου. Στο Μουσείο υπήρχε και η περίφημη βιβλιοθήκη, πού έφτασε νά έχει 700.000 χειρόγραφα, γραμμένα επάνω σέ πάπυρο. Ήταν η πιό πλούσια βιβλιοθήκη του αρχαίου κόσμου. Όπως θά κατάλαβες η Άλεξάνδρεια γνώρισε τή δόξα πού είχε η Άθήνα στά χρόνια του Περικλή.

Η Άντιόχεια ήταν πρωτεύουσα του βασιλείου τής Συρίας και συναγωνιζόταν τήν Άλεξάνδρεια. Είχε κι αυτή σπουδαία οικοδομήματα και περίφημη βιβλιοθήκη. Ήταν όμως περισσότερο γνωστή γιά τόν πλούτο και τήν πολυτέλειά της.

Στήν Πέργαμο υπήρχε ένας περίφημος θωμός, αφιερωμένος στό Δία, πού ήταν κι αυτός ένα από τά έφτα θαύματα του κόσμου. Η πόλη είχε και άλλα σπουδαία οικοδομήματα και μία βιβλιοθήκη μέ 200.000 τόμους, γραμμένους πάνω σέ κατεργασμένο δέρμα, τήν περίφημη περιγραμηνή.

Και οί παλιές πόλεις τής Ελλάδας τί είχαν απογίνει; Είχαν πέσει όλες σέ παρακμή. Η Άθήνα είχε χάσει τήν παλιά της δύναμη. Μόνο τά γράμματα εξακολουθοῦσε νά καλλιεργεί και διατηροῦσε τέσσερις μεγάλες σχολές, πού σήμερα θά τίς λέγαμε πανεπιστήμια.

Κι όμως αυτή η παρακμή δέν εμπόδισε τούς Έλληνες νά συνεχίσουν τίς διαφωνίες γιά τά πρωτεΐα και τούς έμφύλιους πολέμους.

Έτσι έξαντλημένη η Ελλάδα, δέν μπόρεσε νά αντισταθεΐ στους Ρωμαίους, πού ήρθαν από τήν Ιταλία νά τήν κυριέψουν.

Τό 146 π.Χ. ένας Ρωμαίος ύπατος (άνώτατος στρατηγός) ο Μόμμιος, νίκησε τούς Έλληνες κοντά στόν Ίσθμό

καί κατάστρεψε έντελῶς τήν Κόρινθο. Τότε ἡ Ἑλλάδα ἔγινε Ρωμαϊκή ἐπαρχία καί πῆρε τό ὄνομα Ἀχαΐα. Τήν ἴδια τύχη εἶχαν ἀργότερα καί τά βασίλεια τῶν διαδόχων. Ἦταν ἡ σειρά τῶν Ρωμαίων νά κυριαρχήσουν στόν κόσμο.

### **Νά θυμᾶσαι:**

Ὁ βασιλιάς τῆς Μακεδονίας, ὁ Φίλιππος ὁ Β΄, βλέποντας τήν ἀδυναμία τῶν ἑλληνικῶν πόλεων, θέλησε νά γίνει κύριος ὅλης τῆς Ἑλλάδας.

Στήν Ἀθήνα, ἕνας σπουδαῖος ρήτορας, ὁ Δημοσθένης, ξεσήκωσε τούς Ἀθηναίους ἐναντίον του.

Στή Χαιρώνεια τῆς Βοιωτίας ὁ Φίλιππος νίκησε τόν ἐνωμένο στρατό τῶν Ἀθηναίων καί τῶν Θηβαίων (338 π.Χ.).

Στόν Ἴσθμό τῆς Κορίνθου οἱ ἑλληνικές πόλεις, ἐκτός ἀπό τή Σπάρτη, ἀνακήρυξαν τό Φίλιππο ἡγεμόνα τῆς Ἑλλάδας καί ἀρχιστράτηγο τῆς ἐκστρατείας, πού θά ἄρχιζε ἐναντίον τῶν Περσῶν.

Μετά τό θάνατο τοῦ Φιλίππου, βασιλιάς τῆς Μακεδονίας ἔγινε ὁ γιός του Ἀλέξανδρος τό 336 π.Χ.

Ἀφοῦ τακτοποίησε τίς ἐσωτερικές ὑποθέσεις τοῦ κράτους του, ξεκίνησε τό 334 π.Χ. μέ στρατό νά διαλύσει τό περσικό κράτος.

Στήν Ἀσία οἱ σπουδαιότερες νίκες του ἦταν στό Γρανικό ποταμό (334 π.Χ.), στήν Ἴσσο (333 π.Χ.) καί στό Ἀρβηλα (331 π.Χ.).

Μέσα σέ δέκα χρόνια κατόρθωσε νά γίνει κύριος τοῦ

περσικού κράτους και να φτάσει νικητής ως τον Ίνδο ποταμό.

Ο Ἀλέξανδρος πέθανε στη Βαβυλώνα τό 323 π.Χ. από ύψηλό πυρετό.

Οί διάδοχοι τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, ὕστερα από πολλούς ἀγῶνες, χώρισαν τό κράτος του σέ τέσσερα σπουδαία βασίλεια.

Σ' αὐτά τά βασίλεια, γιά πολλά χρόνια, καλλιεργήθηκαν τά γράμματα, οί ἐπιστῆμες καί οί τέχνες.

Ἡ ἑλληνική γλώσσα κυριάρχησε στήν Ἀσία καί στήν Ἀφρική κι ὁ ἑλληνικός πολιτισμός ἔγινε γνωστός στήν Ἀνατολή.

Οί πόλεις στήν Ἑλλάδα συνέχισαν τούς ἐμφύλιους πολέμους ὡς τό 146 π.Χ. κι ἐξαντλημένες δέν μπόρεσαν ν' ἀντισταθοῦν στούς Ρωμαίους. Τό 146 π.Χ. ἡ Ἑλλάδα ἔγινε ρωμαϊκή ἐπαρχία.

### **Ἐρωτήσεις – Ἐργασίες**

1. Ὁ Ἀλέξανδρος γεννήθηκε τό 356 π.Χ. Ἔζησε ... χρόνια καί βασίλεψε .... χρόνια.
2. Ποιό πράγμα σοῦ ἔκανε ἐντύπωση ἀπό τό ἔργο τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου;
3. Γράψε λίγα λόγια γιά τόν Ἀριστοτέλη τό δάσκαλο τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.
4. Παρατήρησε προσεχτικά στό χάρτη τήν πορεία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Ἄν ἔχεις κέφι καί ικανότητες, ἀναπαράστησέ την σ' ἓνα λευκό χαρτί «Μπριστόλ». Πάτησε τή διαδρομή μέ κόκκινο χρώμα καί τίς πόλεις ἀπ' ὅπου πέρασε νά τίς σημειώσεις μ' ἓνα μεγάλο μαῦρο κύκλο.

## ΕΠΑΝΑΛΗΨΗ ΕΠΑΝΩ ΣΤΑ ΤΕΣΣΕΡΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΠΟΥ ΔΙΑΒΑΣΕΣ

### 1. Ἀπάντησε στὶς ἐρωτήσεις:

- α) Γιατί ἔγιναν οἱ περσικοὶ πόλεμοι (Ποιά ἦταν ἡ ἀληθινὴ αἰτία καὶ ποιά ἡ ἀφορμὴ;) Ποιό ἦταν τὸ ἀποτέλεσμα τῶν περσικῶν πολέμων;
- β) Τί καταλαβαίνεις ὅταν ἀκοῦς «ὁ χρυσὸς αἰώνας τοῦ Περικλῆ»; Πῶς ἦταν ὀργανωμένη ἡ Ἀθήνα στὰ χρόνια τοῦ Περικλῆ;
- γ) Πῶς ἄρχισε ὁ πελοποννησιακὸς πόλεμος; Ποιό τὸ τέλος του; Ποιοὶ ἔγιναν ἡγεμόνες τῶν Ἑλλήνων μετὰ τοῦ Ἀθηναίου;
- δ) Ποιό ἦταν τὸ σχέδιο τοῦ Φιλίππου; Πῶς ὀργάνωσε τὸ μακεδονικὸ στρατό;
- ε) Σέ ποιές μάχες νίκησε ὁ Ἀλέξανδρος τοὺς Πέρσες; Ποιό ἦταν τὸ ὄνειρό του; Γιατί ἡ ἱστορία τὸν ὀνόμασε «Μέγα»;
- στ) Ποιά χρόνια ὀνομάζουμε ἑλληνιστικὰ χρόνια; Τί ἔγινε τότε;

### Κάμε μιά ἀπὸ τίς παρακάτω ἐργασίες:

### 2. Ζωγράφισε:

- α) Μιά σκηνή ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ζωὴ τῶν Ἀθηναίων.
- β) Ἕνα ἰσόγειο ἀθηναϊκὸ σπίτι μὲ τὴν ἐσωτερικὴ αὐλή.
- γ) Ἕνα ἀγγεῖο.
- δ) Ἕνα Μακεδόνα πολεμιστὴ μὲ τὴν σάρισα.

### 3. Σχεδίασε:

Τὸ χάρτη τῆς Ἑλλάδας

Γράψε επάνω τὰ ὀνόματα τοῦ Μαραθῶνα, τῶν Θερμο-  
πυλῶν, τῆς Σαλαμίνας, τῶν Πλαταιῶν, τῆς Θήβας, τῶν  
Λεύκτρων, τῆς Μαντινείας, τῆς Πέλλας, τῆς Χαιρώνειας.

**Δές τὰ κυριότερα γεγονότα τῆς Ἱστορίας σου σέ  
χρονολογική σειρά, ἀλλά μὴν προσπαθήσεις νά  
τά μάθεις ἀπ' ἑξῶ:**

- |         |      |   |
|---------|------|---|
| 2.000   | π.Χ. | Οἱ Ἀχαιοὶ κατεβαίνουν στήν Ἑλλάδα.                |
| 1.450   | π.Χ. | Καταστροφή τῆς Κνωσοῦ.                            |
| 1.200   | π.Χ. | Τρωικός πόλεμος.                                  |
| 1.100   | π.Χ. | Ἡ κάθοδος τῶν Δωριέων.                            |
| 776     | π.Χ. | Οἱ πρῶτοι Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες.                      |
| 594     | π.Χ. | Ὁ Σόλωνας γράφει νόμους γιά τοὺς<br>Ἀθηναίους     |
| 560     | π.Χ. | Ὁ Πεισίστρατος γίνεται τύραννος τῶν<br>Ἀθηναίων.  |
| 508     | π.Χ. | Ὁ Κλεισθένης φέρνει τή Δημοκρατία<br>στήν Ἀθήνα.  |
| 499     | π.Χ. | Ἴωνική ἐπανάσταση.                                |
| 490     | π.Χ. | Μάχη τοῦ Μαραθῶνα.                                |
| 480     | π.Χ. | Μάχη στίς Θερμοπύλες – Ναυμαχία τῆς<br>Σαλαμίνας. |
| 479     | π.Χ. | Μάχη στίς Πλαταιές.                               |
| 449-429 | π.Χ. | Ὁ Περικλῆς κυβερνᾷ τήν Ἀθήνα.                     |
| 431-404 | π.Χ. | Πελοποννησιακός πόλεμος.                          |
| 371     | π.Χ. | Μάχη στή Λεῦκτρα.                                 |
| 362     | π.Χ. | Μάχη στή Μαντινεία – Θάνατος τοῦ<br>Ἐπαμεινώνδα.  |
| 338     | π.Χ. | Μάχη τῆς Χαιρώνειας.                              |
| 336     | π.Χ. | Ὁ Ἀλέξανδρος γίνεται βασιλιάς.                    |

- 323 π.Χ. Θάνατος τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου.  
146 π.Χ. Ἡ Ἑλλάδα ὑποδουλώνεται στοὺς Ρωμαίους.

### **Νά καί μερικά σπουδαῖα πρόσωπα:**

- Ὅμηρος:** Ποιητής τῆς Ἰλιάδας καί τῆς Ὀδύσσειας. Γεννήθηκε στήν Ἰωνία γύρω στόν 8ο αἰώνα π.Χ.
- Λυκοῦργος:** Ὁ νομοθέτης τῶν Σπαρτιατῶν.
- Σόλωνας:** Ἐνας ἀπό τοὺς ἑπτὰ σοφοὺς τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδας. Νομοθέτης τῶν Ἀθηναίων. Ἐξῆσε τήν ἀρχή τοῦ 6ου αἰώνα π.Χ.
- Πεισίστρατος:** Ἐξῆσε τό δεύτερο μισό τοῦ 6ου αἰώνα π.Χ. Ἐγινε τύραννος τῶν Ἀθηναίων, ἀλλά κυβέρνησε δίκαια.
- Κλεισθένης:** Ἐξῆσε τέλος τοῦ 6ου αἰώνα π.Χ. Αὐτός πρῶτος ἔκαμε τό πολίτευμα τῆς Ἀθήνας Δημοκρατία.
- Μιλτιάδης:** Ἀθηναῖος στρατηγός. Νικητής στή μάχη τοῦ Μαραθῶνα. Ἐξῆσε τόν 5ο αἰώνα π.χ.
- Θεμιστοκλῆς:** Ἀθηναῖος πολιτικός. Νικητής στή ναυμαχία τῆς Σαλαμίνας. Ἐξῆσε τόν 5ο αἰώνα π.Χ.
- Ἀριστείδης:** Ἀθηναῖος πολιτικός γνωστός σάν «ὁ δίκαιος Ἀριστείδης». Πῆρε μέρος στοὺς περσικούς πολέμους. Ὁργάνωσε τήν ἀθηναϊκή συμμαχία. Ἐξῆσε τόν 5ο αἰώνα π.Χ.
- Κίμωνας:** Ἀθηναῖος πολιτικός καί στρατηγός, γιός τοῦ Μιλτιάδη. Νικητής στοὺς ἐπιθετικούς πολέμους ἐναντίον τῶν Περσῶν. Ἐξῆσε τόν 5ο αἰώνα π.Χ.

- Περικλής:** Σπουδαῖος Ἀθηναῖος πολιτικός, ἀρχηγός τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος. Στά χρόνια του (5ος αἰώνας π.Χ.) ἡ Ἀθήνα γνώρισε τὴν πῖο μεγάλη της δόξα.
- Φειδίας:** Περιφημος Ἀθηναῖος γλύπτης. Μὲ τὴν ἐπίβλεψη καὶ καθοδήγησή του χτίστηκαν τὰ λαμπρά οἰκοδομήματα τῆς Ἀκροπόλεως. Ἔζησε τὸν 5ο αἰώνα π.Χ.
- Αἰσχύλος:**  
**Σοφοκλῆς:** } Τρεῖς σπουδαῖοι τραγικοὶ ποιητὲς τοῦ 5ου αἰώνα π.Χ.  
**Εὐριπίδης:** }
- Ἀριστοφάνης:** Μεγάλος Ἀθηναῖος κωμωδιογράφος. Ἔζησε τὸν 5ο αἰώνα π.Χ.
- Σωκράτης:**  
**Πλάτωνας:** } Μεγάλοι σοφοὶ τῆς ἀρχαιότητος (5ος καὶ 4ος αἰώνας π.Χ.).  
**Ἀριστοτέλης:** }
- Ἐπαμειώνδης:** } Θηβαῖοι πολιτικοὶ καὶ στρατηγοί. Δόξασαν τὴν πατρίδα τους, τὴ Θήβα. Ἔζησαν τὸν 4ο αἰώνα π.Χ.  
**Πελοπίδας:** }
- Φίλιππος Β΄ τῆς Μακεδονίας:** } Βασιλιάς τῆς Μακεδονίας. Μεγάλωσε τὸ κράτος του κι ἔγινε κύριος τῆς Ἑλλάδας. Ἔζησε τὸν 4ο αἰώνα π.Χ.
- Μέγας Ἀλέξανδρος:** Γιὸς τοῦ Φιλίππου, ὁ μεγαλύτερος κατακτητὴς τῆς ἀρχαιότητος. Κατάκτησε τὸ περσικὸ κράτος κι ἔφτασε ὡς τὸν Ἰνδο ποταμό. Ἔζησε τὸν 4ο αἰώνα π.Χ.





## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελ.

Χρονολογία – Πηγές τῆς Ἱστορίας .....	7
Προϊστορικά χρόνια .....	13
Κρήτες: Οἱ πρῶτοι ναυτικοί .....	21
Ἡ ἀρχή τῆς Ἱστορίας μας .....	29
Οἱ ἐλληνικές ἀποικίες .....	41
Σπάρτη – Ἐνα στρατιωτικό κράτος .....	49
Ἡ Ἀθήνα .....	59
Ἡ θρησκευτική ζωή τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων .....	69
Οἱ Περσικοί πόλεμοι .....	85
Ἡ ἡγεμονία τῶν Ἀθηνῶν .....	111
Ὁ Πελοποννησιακός πόλεμος .....	133
Ἡ ἡγεμονία τῆς Σπάρτης .....	139
Ἡ ἡγεμονία τῶν Θηβῶν .....	142
Ἡ ἡγεμονία τῆς Μακεδονίας .....	149
Ὁ Ἀλέξανδρος κατακτᾷ τὴν Ἀσία .....	153

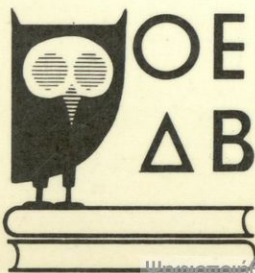
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

10  
11  
12  
13  
14  
15  
16  
17  
18  
19  
20  
21  
22  
23  
24  
25  
26  
27  
28  
29  
30  
31  
32  
33  
34  
35  
36  
37  
38  
39  
40  
41  
42  
43  
44  
45  
46  
47  
48  
49  
50  
51  
52  
53  
54  
55  
56  
57  
58  
59  
60  
61  
62  
63  
64  
65  
66  
67  
68  
69  
70  
71  
72  
73  
74  
75  
76  
77  
78  
79  
80  
81  
82  
83  
84  
85  
86  
87  
88  
89  
90  
91  
92  
93  
94  
95  
96  
97  
98  
99  
100

ΕΚΔΟΣΗ Η' 1982 (II) - ΑΝΤΙΤΥΠΑ 190.000 - ΣΥΜΒΑΣΗ 3696/14-12-81

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΤΥΠΟΕΚΔΟΤΙΚΗ Ε.Π.Ε., ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Δ. ΚΑΤΣΑΒΡΙΑΣ & ΣΙΑ Ο.Ε.





Ηλεκτρονική έκδοση από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής